

בעזרת השם יתברך

קונטרס

לשון קדשו

דברות קודש של כ"ק מרן אדמו"ר רבן של ישראל

רבינו יואל טייטלבוים זללה"ה

אבדק"ק סאטמאר יע"א

וגאב"ד עיה"ק ירושלים תובב"א

סעודה שלישית

מקין תשב"ז (חלק ב')

פי נשני אלקים את כל עמלי

- במדרש: קץ שם לחשך, וזמן נתן לעולם כמה שנים יעשה באפילה.
- שהיית יוסף בבית האסורים ויציאתו, היתה פועל דמויני על הגלות והגאולה.
- יוסף היה בקי בכל החכמות, אבל מקור כל החכמות היה רק מהתורה הק'.
- בימי האמוראים היה תלמוד ירושלמי העיקר, אבל לאחר חתימת תלמוד בבלי הוא העיקר והלכה כמותו.
- סתם בני אדם צריכין לעשות השתדלות כשיטת ר' ישמעאל. אבל בני עלייה הגדולים הם במדרגה שמלאכתן נעשית על ידי אחרים.
- בתורה נכתב כל העתידות, ומה שתלוי בבחירה נכתב רק ברמז.
- להשפיקם תוךהך: בגילוי פנים שלא כהלכה. ושהכניסו שכליות וחכמות חיצוניות, ואחר כך צריכין לרחמי שמים שישכחו מה שלמדו כך.
- החשמונאים הותר להם ללחום כי ראו ברוח הקודש שהסכימו מן השמים.
- במדרש: תורה שאדם למד בעולם הזה, הקבל היא לפני תורתו של משיח.

נעתקו בלשון אידיש

בהוספת ביאורים והערות

להבנת הענין

שנת תשפ"ז לפ"ק

יצא לאור ע"י מערכת לשון קדשו

כל הזכויות שמורות ואיסור השגת גבול ידוע © Copyright

צו מנדב זיין רופט: 1-718-388-5519 | אויטאמאטיש דורך קרעדיט קארד: 845-366-2793 #1700

51 מינוט מתוך 80 זייער קלאר ★ ★ ★ ★

לשון קדשו - קונטרס רסב (חלק ב)

לשון קדשו:

קול אוצר יהודא ברוקלין: 718-298-4641
ארץ ישראל: 072-2223419
79 → 2 → 1 → 10 → 27.2

ארץ ישראל: 072-3275205
ענגלאנד: 0330-350-3110
פּעקס: 718-650-2970

929-522-1515

דרוק 1 דערנאך 814 פאר די רעקארדינג פון די וואך. פאר הערות דרוק 3

• ברכת מזל טוב •

הר"ר יודא לייב וויינשטאק הי"ו
לנישואי בנו החתן שמחה נ"י
עב"ג בת הר"ר יואל גיישטיין הי"ו (ב"ר אפרים)
החתונה ליל שישי ויגש באולם פרדס צבי

הר"ר נפתלי הירצקא הכהן ראזענבערג הי"ו
לאירוסיו בתו - עב"ג החתן דוד נ"י
בן הר"ר אברהם משה שישא הי"ו

הר"ר וואלף דייטש הי"ו
לאירוסיו בתו - עב"ג החתן פנחס יודא נ"י
בן הר"ר חיים ברוך רייך הי"ו

• יהם יעלו לזכרון •

הרה"ח, בר אוריין כל ימיו האיר את השחר לעסוק בתורה
בהתמדה רבה, מתלמידי המהר"ץ דושינסקיא זצ"ל,
והתאבק בצל רביה"ק ז"ע ועסק בספח"ק
רבי מרדכי ז"ל יאקאב
ב"ר יוסף ז"ל - נפטר כ"ט כסלו ה' דחנכה תשס"ה

הרה"ח, תלמיד חכם מופלג, חכם לב,
איש אמונו של רביה"ק ז"ע, עמד לימינו בעת צר,
ומנהל מוסדות טוב לב בארה"ק
רבי שלמה ז"ל בראווער
ב"ר יצחק ע"ה - נפטר כ"ט כסלו תשר"מ

הרה"ח, ירא אלקים ועובד ה', ענוותן ושפל ברך,
גומל חסד בנפשו ומאורו כל ימי חייו, דבוק בכל יומיו נפשו
ברביה"ק ז"ע, ופור הון רב למוסדותיו
רבי חנני' יו"ט ליפא ז"ל מעריץ
ב"ר אברהם יצחק ז"ל ה"ד - מעיר סאטמאר
נפטר ד' טבת תש"פ

הרה"ח, ירא אלקים ועובד ה', ענוותן ושפל ברך,
רך בקנה, שומר פיו ולשונו, תפלתיו מלה במלה
ובנהלי דמעות
רבי אהרן צבי ז"ל בוקסבוים (נאטליעב)
ב"ר מאיר הלוי ז"ל - נפטר ג' טבת תשע"ה
ולזכות יואל בן אסתר

הרה"ג עובד ה' מנעוריו, תלמיד חכם מופלג ויר"ש מרבים,
העמיד תלמידים הרבה, תפלתו ככוונה ובמתינות היתה
למופת, תורתו של רבינו היה נר להגליו
רבי שלום נתן ז"ל גרובער
ב"ר מרדכי דוב הלוי ז"ל
נפטר ב' טבת זאת חנוכה תשפ"ד

הרה"ח משרידי דור הישן, טוב לב, תלמיד חכם
וירא שמים, שלוח ציבור נאמן בימים גוראים,
אדוק ומקושר לרביה"ק ז"ע
רבי יעקב ז"ל פאזנער
ב"ר שמואל ז"ל - נפטר ד' טבת תשפ"ג

האבדך החשוב רבי
יואל ז"ל סטראלאוויטש
בן יעלצ'א' הרה"ח ר' שאול הי"ו
נפטר ב' טבת תשס"ג
לא התיאשק ואל לעשות לזכות נפשו

הרב החסיד רבי
חיים ראובן זאב ז"ל בראך
ב"ר שמואל ז"ל
נפטר ד' טבת תשע"ז

הרה"ח רבי משה אפרים ב"ר ארי' ז"ל הערשקאוויטש - וזוגתו מרת שפרה יענמא ע"ה ב"ר משה יודא ז"ל

KolSatmar.com

א

קושיזות ודקדוקים בפרשת מקץ

וַיְהִי מִקֵּץ שְׁנָתִים יָמִים, וּפְרָעָה חָלַם וְהָנָה עֹמֵד עַל הַיָּאָר.

ב

קושיא א

וַיְהִי מִקֵּץ.

די גמרא זאגט^א 'קודם', אַז כל מקום שנאמר 'וַיְהִי', אינו אלא לשון צער, - [די גמרא] אין מגילה^א. - [און] 'דערנאך' פירט אויס די גמרא, וַיְהִי איז פארהאנדן [לשון] צער, און ס'איז פארהאנדן לשון שְׁמִתָּה אויך, [ורק] 'וַיְהִי בִימֵי' איז [נאך] לשון צער. אזוי זאגט די גמרא.

ג

(א) די שאלה איז [האך ידרשו הכא אצל] 'וַיְהִי מִקֵּץ'.

ד

זיי ברענגען טאקע - דאכט זיך מיר אַז ס'איז גאָר עפעס אַ מדרש תנחומא^א, - [אז] ס'איז דאָ געווען צוויי זאכן.

קודם איז געווען אַ שְׁמִתָּה געווען, וואָס יוסף הצדיק איז אַרויסגעקומען פון די תְּפִיסָה, און [ער איז] אזוי גרויס געוואָרן.

עקסטערדעם, שטייט דאָך אין סדר עולם^א [לויט] דעם חֲשָׁבוֹן פון די יאָרן, [אז] דעמאלטס ווען יוסף איז אַרויסגעקומען פאַר פְּרָעָה, איז יצחק אבינו נִסְתַּלַּק געוואָרן, [ולכן הוא גם לשון צער].

^א בגמרא מגילה (י): אמר רבי לוי ואיתימא רבי יונתן, דבר זה מסורת בידינו מאנשי כנסת הגדולה, כל מקום שנאמר 'וַיְהִי' אינו אלא לשון צער. וַיְהִי בִימֵי אֲחִישָׁרוֹשׁ (אסתר א, א), הוּהוּ הַמֶּן. וַיְהִי בִימֵי שְׁפָט הַשְּׁפָטִים (רות א, א), הוּהוּ רַעַב וְכוּ'. והכתיב (שמיני ט, א) וַיְהִי בְיוֹם הַשְּׁמִינִי, ותניא אותו היום היתה שמחה לפני הקב"ה כיום שנבראו בו שמים וארץ וכו', הא שכיב נדב ואביהוא. והכתיב וכו', והאיכא טובא, אמר רב אשי כל 'וַיְהִי' איכא הכי ואיכא הכי, 'וַיְהִי בִימֵי' אינו אלא לשון צער וכו'.

ועיי' גם בבראשית רבה (מב, ג) ובויקרא רבה (יא, ט): המדרש הזה עלה בידינו מן הגולה, בכל מקום שנאמר 'וַיְהִי בִימֵי' אינו אלא צרה וכו'. שמעון בר רב אבא בשם ר' יוחנן אמר, כל מקום שנאמר 'וַיְהִי' משמש צרה ושמחה, אם צרה אין צרה כיוצא בה, אם שמחה אין שמחה כיוצא בה וכו'.

^ב הוא במדרש הגדול בפרשתן, וז"ל: וַיְהִי, דורשי אגדות אומרי, מסורת היא בידן שבאותו הפרק שיצא יוסף מבית האסורים, מת יצחק, לכך פתח בפרשה וַיְהִי, שהוא משמש שני לשונות, לשון שְׁמִתָּה ולשון אָבֵל, שְׁמִתָּה שיצא יוסף מבית האסורים, וְאָבֵל שבאותו פרק מת יצחק. ○ מושלֵין אותו משל למה הדבר דומה, למלך בשר ודם שהשיא את בנו אשה, ובימי שמחת בנו מת אביו של מלך, כאיזה צד יעשה המלך, ישמח בשמחת בנו הרי אביו מת, יתאבל על אביו הרי שמחת בנו. מה עשה המלך, התחיל מרקד בידו אחת כלפי חופת בנו, כנגד שהיו שמחין בשמחת בנו, והיה מספיד בידו אחת כנגד הבוכים על אביו. ○ כך אמר הקב"ה, באותו הפרק שיצא יוסף מבית האסורים בו ביום מת יצחק, אם אכתוב אָבֵל למיתת יצחק מה אני עושה לשמחת יוסף, ואם אכתוב שְׁמִתָּה ליוסף מה אעשה לאבלו של יצחק, אלא אכתוב בפרשה זו וַיְהִי, דבר שהוא משמש שני לשונות, לשון שְׁמִתָּה ולשון אָבֵל.

^ג בסדר עולם (רבה, פרק ב): אבינו יעקב היה בשעה שנתברך בן ס"ג שנה, בו בפרק מת ישמעאל, שנאמר וכו'. עשה אבינו יעקב בארץ ישראל י"ד שנה מוטמן ומשמש את עבר, ועבר מת אחר ירידתו של יעקב אבינו לארם נהרים שתי שנים. יצא משם ובא לו לארם נהרים, נמצא עומד על הבאר בן ע"ז שנה, וכ' שנה עשה בבית לבן, ו' עד שלא נשא את האמהות, ו' משנשא את האמהות, ושש שנים אחר שנולדו י"א שבטים ודינה, נמצאו כל השבטים נולדו בו, שנים חוץ מבנימין. יצא מארם נהרים ובא לסוכות ועשה שם י"ח חדשים שנאמר וכו', יצא מסוכות ובא לבית קל ועשה שם ששה חדשים מקריב למקום, יצא משם ונולד לו בנימין ומתה רחל, ובו בפרק מתה רבקה ודבורה, נמצאת רחל מתה בן ל"ו שנה וכו'. בא לו יצחק אביו ארצה כנען ושימשו כ"ב שנה,

איז עס א שמוחה און א לשון אביל, דער יוהי, ס'ליגט דערין (ביידע).

ה

נאָר אף על פי כן [אכתי זה לא מספיק, שהרי] לכאורה דאָ איז דאָך נישטאמאל מוזפֿר [בפסוק] דאָס הסתלקות פון יצחק אבינו.
[נאָר] קען נאָך זיין [לבאר] וואָס ער כאַפט אָן אַזא לשון יוהי, [וואָס ס'איז] לשון שמוחה [ולשון צער].

ו

[הקדמה לקושיא ב]

(ב) 'מקץ'. איך האָב שוין געשמועסט¹ אויך, וואָס איז דער [לשון] מקץ דאָ.
רש"י זאָגט² [מקץ הוא] לשון סוף.
און דער אַמט, געפינט מען אַ לשון מקץ אויכעט וועגן יענעם עק, אויפן אָנהייב, [ונדכתוב] 'מקץ' שבע שנים תשלחו (ירמ' לד, יד), אַזוי ווי די בעלי התוספות³ ברענגט דאָ. [אמנם] רש"י זאָגט 'כל' קץ לשון סוף.
קען זיין מיינט ער 'אויכעט', [אז] דאָס איז 'אויך' אַ סוף, יעדע זאָך וויאָזוי מ'הייבט עס אָן [הוא קץ אחד, וסופו הוא קץ האחר. אבל אכתי יש להבין למה נקט לשון 'קץ' ולא לשון סוף].

ז

[נאָר] דער מדרש וויל דאָס באַוואָרענען.
דער מדרש זאָגט⁴, יוהי מקץ שָנָתִים יָמִים, זה שאמר הכתוב (איוב כח, ג) קץ שָם לחשך, ומאי טעמא, כל זמן שיצר הרע בעולם, אופל וצלמות בעולם, דאָס [איז] אויכעט [מרמז] אַזוי ווי אויפן גלות איז [דאָ] אַ קץ, אַזוי [איז] זמן נתן [ליוסף כמה שנים יעשה באפילה] בבית האסורים.

יוסף שימש ט' שנים [שהיה בן ח' כשבא מחן, וכן י"ז נמכר], אַלָּה תלדות יַעֲקֹב יוֹסֵף בֶּן שֶׁבַע עֶשְׂרֵה שָׁנָה (וישב לו, כ), ובו בפרק מתה לאה. ירד יוסף למצרים ועשה בבית פוטיפר י"ב חדשים, שנאמר וכו', ועשה בבית האסורים י"ב שנה, ענו בַּכֶּל רָגְלוֹ וגו' עַד עַתָּה בֶּאֱדָרֹו וגו' (תהלים קה, יח-ט).⁵ בשנת שלשים שנה יצא מבית האסורים, שנאמר (מא, טו) וַיֹּסֶף בֶּן שְׁלִשִׁים שָׁנָה בְּעָמְדֹו וגו' (בראשית מא טו), בו בפרק מת יצחק, ושבע שני השבע ושתיים שני רעב, נמצא יוסף כשירדו אבותינו למצרים בן ל"ט שנה, ולוי בן מ"ד שנה, נמצא שפירש יוסף מיעקב אביו שלא שימש כ"ב שנה וכו'. [אמנם עיין בביאור הגר"א שם, דמה שאמרו בו בפרק מת יצחק, לאו דוקא בו בפרק, אלא שנה אחת קודם לכן].

¹ בסעודת ליל שב"ק. ונדרס בדברי יואל (עמוד שמ, מדה ועתה).

² ברש"י (מא, א): יוהי מקץ. כתרוממו מסוף, וכל לשון קץ 'סוף' הוא.

³ בדעת זקנים לבעלי התוספות (מא, א): יוהי מקץ. פירש רש"י לשון סוף כתרוממו. ולכן הוצרך לפרש כן, לפי שמצינו 'מקץ' שהוא תחלה, דכתיב בירמיה (לד, יד) מקץ שבע שנים תשלחהו חפשי, גבי עבד עברי. והתם תחלת שבעה קאמר, דהא כתיב בתורה (משפטים כא, ב) שש שנים יַעֲבֹד, ותו לא. אבל מקץ שבע שנים תעשה שְׁמִטָּה (ראה טו, א) אין להביא ראיה [שפירושו מתחילת שנת ז', דהא איצטריך מקץ למימר דאין שביעית משמטת אלא בסופה].

וכן בפ' הרא"ש על התורה: מקץ שָנָתִים יָמִים. פירש רש"י כתרוממו מסוף. ואם תאמר מה בא לחדש לנו. ויש לומר שבא להורות לנו שזה מקץ פירושו מסוף, לפי שיש לשון מקץ שאינו סוף, מקץ שבע שנים תשלחו איש אֶת עַבְדֹו חָפְשִׁי, ועל כרחק אינו מסוף שבע שנים שהרי מקרא מלא שש שנים יַעֲבֹד ובשבעת יצא לחפשי חנם.

⁴ בבראשית רבה (פט, א): יוהי מקץ שָנָתִים יָמִים. קץ שָם לחשך, זמן נתן לעולם כמה שנים יעשה באפילה, ומאי טעם, קץ שָם לחשך, שכל זמן שיצר הרע בעולם אופל וצלמות בעולם, דכתיב (איוב שם) אֲבָן אֶפֶל וְצִלְמוֹת, נעקר יצר הרע מן העולם אין אופל וצלמות בעולם.⁵ דבר אחר קץ שָם לחשך, זמן נתן ליוסף כמה שנים יעשה באפילה בבית האסורים, כיון שהגיע הקץ, חלם פורעה חלום.

אָזוי אין זוהר הקדוש^ח איז אויך די זעלבע, קיין שום לחשף, אויף עטליכע [אופנים], כמה אופנים איז דאָ אין זוהר הקדוש, אַלץ אויף דעם, [אז] קיין שום לחשף. [און זיי] שטעלן עס צי צו דעם וְיְהִי מִקֵּץ שְׁנָתַיִם יָמִים.
[וכן] אין מדרש תנחומא^ט.

תּוֹכֵן דְּבָרֵיהֶם אִיז, אַז ס'איז געווען אַ זמן אויף דעם, וואָס יוסף זאָל זיין אין בית הָאֲסוּרִים, צוועלף יאָר.
לכאורה איז דאָךְ פֿשוט [לפי זה לשון 'מקץ'].

ח [קושיא ב - מתוך הדרוש]

(ב) [אבל ראוי לכאר עוד שייכות ענין הפסוק קיין שום לחשף, שבכלל ענין קיין הגאולה, לענין הזמן שניתן ליוסף לצאת מבית האסורים].

ט הקדמה לקושיא ג-ו

ווידעראום נאָך אַ מדרש איז דאָ, נאָך אַ שטיקל דערנעבן, - איך האָב שוין געשמועסט נעכטן^א פון דעם, - זה שאמר הכתוב (תהלים מ, ה) אֲשֶׁרִי הִגַּבְר אֲשֶׁר שָׁם ה' מִבְּטָחוֹ, זה יוסף. וְלֹא פָנָה אֶל רֵהָבִים וְשָׁטִי כְזָב (שם), על ידי שאמר לשר המשקים זכרתי וזכרתני, ניתוסף לו שתי שנים.

י קושיא ג

ג) קודם פרעגט מען, וואָס איז דעם [חסרון], וואָס אַ פעלער האָט ער געמאַכט [במה שביקש משר המשקים להזכירו, עד שיהא נענש על זה בעוד שתי שנים. וכן] מעג מען דען נישט רעדן אַ פאָר ווערטער [כדי] מ'זאָל אים אַרויסנעמען פונעם געפאַנגעניש, ער זאָל אַרויס פון דער שְׁבִיָּה, אַרויס פון די תְּפִיסָה.
פאַרוואָס איז איבערדעם נִיתוּסָף געוואָרן שְׁתֵּי שָׁנִים.

יא קושיא ד

ד) דערנאָך, דעם לשון אֲשֶׁרִי הִגַּבְר אֲשֶׁר שָׁם ה' מִבְּטָחוֹ זה יוסף, [און דער לשון] על ידי שאמר לשר המשקים [וכו'] ניתוסף לו ב' שנים, דאָס איז מַעֲשֶׂה לְסֹתָר.

^ח בוזהר הק' ריש פרשתן (דף קצג): וְיְהִי מִקֵּץ, רבי חייא פתח ואמר, קיין שום לחשף ולכל תכלית הוא חוקר אָבֵן אָפֵל וְצִלְמוֹת, האִי קרא אָתְמָר, קיין שום לחשף, דאִי אִיהוּ קיין דְּשִׁמְאֵלָא דְּאִיהוּ שָׁטָט בְּעֵלְמָא, וְשָׁטָט לְעִילָא, וְקִיִּימָא קִמִּי קוֹדֶשָׁא בְּרִיךְ הוּא, וְאַסְטִי, וְקִטְרִיג על עֵלְמָא, וְהָא אָתְמָר וכו'. [ועיי"ש עוד באורן].

^ט בתנחומא ריש פרשתן (סימן א): ילמדנו רבינו הרואה את הגשמים יורדין בזמן שהבריות צריכין להן, כיצד הוא מברך. כך שנו רבותינו, על הגשמים הוא אומר ברוך הטוב והמטיב וכו'. ובקצבה הן יורדין, שהקב"ה קוצב לבריות כמה גשמים יורדין מראש השנה ועד סוף השנה וכו', מפני שכל דבר ודבר שיוצא מפי הקב"ה בקצבה הוא נותן. לחמה נתן קץ, שנאמר (תהלים יט, ז) מִקְצֵה הַשָּׁמַיִם מוֹצֵאוֹ. לַשָּׁמַיִם נתן קץ, שנאמר (ואתחנן ד, לב) וּלְמִקְצֵה הַשָּׁמַיִם וְעַד קֵצָה הַשָּׁמַיִם. לְאָרֶץ נתן קץ, שנאמר (ישעי' מ, כח) בּוֹרָא קְצוֹת הָאָרֶץ. לִיצִיאַת מִצְרַיִם נתן קץ, שנאמר (בא יב, כא) וְיְהִי מִקֵּץ שְׁלֹשִׁים שָׁנָה. לחשף נתן קץ, שנאמר קיין שום לחשף ולכל תכלית הוא חוקר. ואף 'כשנחבש' יוסף קץ שם לו, שנאמר וְיְהִי מִקֵּץ שְׁנָתַיִם יָמִים.

^י בבראשית רבה (שם, ג): אֲשֶׁרִי הִגַּבְר אֲשֶׁר שָׁם ה' מִבְּטָחוֹ (תהלים מ, ה), זה יוסף. וְלֹא פָנָה אֶל רֵהָבִים (שם), על ידי שאמר לשר המשקים זכרתי וזכרתני ניתוסף לו שתי שנים.

^{יא} בסעודת ליל שב"ק. ונרפס בדברי יואל בפרשתן (עמוד שלח-מא) KolSatmar.com

[שהרי] אז איך נעם דאָס אָן פאַר אַ פעלער וואָס ער האָט געזאָגט [כדמשמע בסיפא, אם כן] הייסט דאָך עס אַ פעלער אז ער האָט זיך עפעס יאָ גאָר פאַרלאָזט אויף עפעס אנדערש. און [ברישא] הייבט ער אָן [כי אַשְׁרֵי הַגִּבּוֹר אֲשֶׁר שָׁם ה' מִבְּטָחוֹ] זה יוסף.

יב קושיא ה

ה) דערנאָך איז דאָך עס ווי אַ סְתִירָה, דאָ זאָגט ער דאָך אז ס'איז געווען אַ קֶץ [הנגזר מכבר, וכן] זאָגט דער מדרש תנחומא^{יב} נאָך מער, אז פון תְּחִלַּת אָן איז אַזוי געוועזן דער 'קֶץ', נו קאָן מען דאָך נישט זאָגן אז ס'איז 'הערשט ניתוסף' געוואָרן דורך דעם ווייל ער האָט 'געזאָגט' [זכרתני והזכרתני]. ס'איז דאָך געווען פון תְּחִילַת אָן איז דאָך עס געווען, איז ער דאָך אַדְעָתָא דְהִכִּי איז אַזוי געוועזן מן הַשָּׁמַיִם [אז] ער זאָל אַרײַנגיין אויף צוועלף יאָר.

יג קושיא ו

ו) [ויעוד קשה ממה דאיתא עוד במדרש רבה^{יג}, שדורש הפסוק] עַם הַיָּלֵד הַשָּׁנִי [קהלת ד, טו], למה ניתוסף לו שתי שנים, כדי שיתגדל על ידי החלום, [אז] ער זאָל אַרויסקומען [און] ער זאָל גרויס ווערן דורכן חלום.

איז דאָך דאָס געווען גאָר פאַר אָן אנדערן טעם, כדי ער זאָל גרויס ווערן דורכן חלום. איז דאָך עס נישט געווען פאַר דעם פעלער וואָס ער האָט געמאַכט אז ער האָט 'געזאָגט' פאַרן שַׁר הַמַּשְׁקִים, נאָר פאַרקערט, מִכָּח גְּדוּלָּה, און דעמאָלטס איז הערשט געווען די צייט פונעם חלום.

כ קושיא ט

ווען ס'איז געקומען דער זמן [וואָס] ער האָט אים מַזְכִּיר געוועזן, [זאָגט רש"י^{יד} אורורים הרשעים שאין טובתן שלימה, [שאמר שר המַשְׁקִים] וְשָׁם אֶתְּנוּ נֶעַר עֲבָרִי עֶבֶד לְשַׁר הַטְּבָחִים. נֶעַר זאָגט רש"י שוּטָה, האָט ער אים אַהערגעשטעלט פאַר אַ שוּטָה. עֲבָרִי, אז אף לשונינו אינו מכיר. [און] אין מדרש שטייט^{טו}, עֲבָרִי, ער איז אַ שוּנָא. עֶבֶד, ער האָט אים אַהערגעשטעלט אַזוי, [ווייל] אין די נימוסי מצרים שאין עֶבֶד מוֹלָךְ.

כא

ט) [ולכאורה צ"ב, דהלא הכלל הוא כי] מִילְתָּא דְעִבְדָּא לְאַגְלוּי לָא מְשַׁקְרִי אִינְשִׁי^{טז}.

^{יב} בתנחומא המובא לעיל, שמסיים בלשון ואף 'כשנחבש' יוסף, קץ שם לו.

^{יג} בבראשית רבה (שם, א): דבר אחר ויהי מקץ, ראיתי את כל החיים המהלכים תחת השמש (קהלת ד, טו), זה יוסף. עם הילד השני (שם), אלו שתי שנים שנתוספו לו. ולמה ניתוסף לו ב' שנים, כדי שיחלום פרעה ויתגדל על ידי חלום, שנאמר ויהי מקץ שנתים זמנים.

^{יד} ברש"י (מא, יב): וְשָׁם אֶתְּנוּ נֶעַר עֲבָרִי עֶבֶד. אורורים הרשעים שאין טובתם שלמה, מזכירו בלשון בזיון. 'נער', שוטה, ואין ראוי לגדולה. 'עבֶרִי', אפילו לשוננו אינו מכיר. 'עֶבֶד', וכתוב בנמוסי מצרים שאין עבד מוֹלָךְ ולא לובש בגדי שרים. [ומקורו בדברי המדרש המובא לעיל].

^{טו} בבראשית רבה (פט, ז): וְשָׁם אֶתְּנוּ נֶעַר עֲבָרִי עֶבֶד וגו', אע"פ שהזכיר אותו הוא מבוזה, שהוא יודע לאיזה גדולה הוא נכנס וכו'. אמר רב שמואל בר נחמן, אורורים הם הרשעים שאין עושים טובה שלימה, נער, שוטה. עבֶרִי, שונא. עֶבֶד, שכך מוכתב בסקרידין של פרעה שאין עבד מוֹלָךְ וכו'.

^{טז} כמבואר בגמרא ראש השנה (כב): ועוד. ופירושו שאין אדם אומר שער שדבריו הם שקר.

נו ער האָט דאָך עס געזאָגט פאַרדעם, כדי ער זאָל קומען פּוֹתֵר חִלוּם זיין, האָט ער דאָך געוואוסט [אַז ווען] ער וועט אַרויסקומען [מבית הסוהר ויפתר את החלום] וועט מען דאָך זען ווער יוסף הצדיק איז.

[שהרי באמת] ער איז דער גרעסטער חָכָם אין דער וועלט געוועזן, [וכדכתיב] (וישב לו, ג) **כִּי כֵן זָקְנִים הוּא לוֹ**, [ומתרגמין] אַרְי בַּר חָכִים הוּא לִיה.

[וואָפּ כשהיה בבית האסורים הכירו גודל חכמתו, שהרי] ער איז געוועזן דער גאַנצער פירער [בבית הסוהר, וכדכתיב [את] **כָּל אֲשֶׁר עָשִׂים שָׁם הוּא הִיָּה עֹשֶׂה** (שם לט, כב), ווי דער תרגום זאָגט **בְּמִמְרֵיהֶּ הָיָה מְתַעֲבֵד**. ער איז געווען דער מוֹשֵׁל געוועזן אויפן בית הסוהר, ער איז געווען אַלעס.

[ולבסוף כשיצא משם העיד עליו פרעה באומר] **אֵין נָבוֹן וְחָכָם כָּמוֹךָ**. [והלא השר המשקים] ער האָט דאָך געוואוסט אַז דעס איז ליגנט [מה שאומר וְשָׁם אָתְנּוּ 'נַעַר', דהוא שוטה], ער האָט דאָך געוואוסט 'וואָס' ער איז. [ואם כן קשה] ווי קאָן מען עפעס אַהערשטעלן יענעם [באופן ההיפוך לגמרי כזה, והאיך לא חָשַׁשׁ שיהא נתפס בשקר].

כה

קושיא יא

וַיִּשְׁלַח פְּרֹעֶה וַיִּקְרָא אֶת יוֹסֵף וַיְרִיצֵהוּ מִן הַבּוֹר.

(יא) [לכאורה יש להבין הלשון] **וַיִּקְרָא אֶת יוֹסֵף**, [שהרי] לעולם העט געדאַרפט שטיין **וַיִּשְׁלַח פְּרֹעֶה 'לְקָרָא' אֶת יוֹסֵף**, [וואָס] זאָגט ער [אַז] ער האָט געשיקט נאָך אים 'און ער האָט אים גערופן', [דעס] איז אויך ווי אַ טאַפלט לשון.

כו

נאָר די קושיא שטייט אין זוהר הקדוש¹, **וַיִּשְׁלַח פְּרֹעֶה 'וַיִּקְרָא'**, ער העט געדאַרפט זאָגן **וַיִּשְׁלַח פְּרֹעֶה 'לְקָרָא'**, מאי **וַיִּקְרָא**, אלא **וַיִּקְרָא**, הקדוש ברוך הוא קראו. נאמר הכא **וַיִּקְרָא אֶת יוֹסֵף**, ונאמר התם (ויקרא א, א) **וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה**, מה התם הקדוש ברוך הוא, אף כאן הקדוש ברוך הוא.

אזוי זאָגט דער זוהר הקדוש, [אַז] **הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא** האָט אים אַרויסגערופן [מן הבור].

כז

מילא אַלדינגס טוט זיך דאָך פון הקדוש ברוך הוא, [נאָר] אין פּשטות מילא פרעה האָט דאָך זיכער געשיקט נאָך אים, נאָר ס'איז געווען מהיכי תיתי [להדגיש בכאן מה שהיה זה] פון אויבן, וואָס האָט [דאָ] געדאַרפט צו זיין עקסטער [אַז] הקדוש ברוך הוא זאָל אים רופן.

מ'פאַרשטייט אַודאי אַז ס'איז אזוי געווען [אַז] די הַשְׁגָּחָה עֲלִיּוֹנָה האָט אַזוינס געברענגט [אַז] ער זאָל אים אַרויסרופן, [דאָס] דאַרף מען [דאָך] נישט צו זאָגן אַז ס'איז [פון] **הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא**. אַלֵּא מֵאֵי [הכוונה הוא כ'] **בְּפִרְטִיּוֹת** איז עפעס געווען אַז **הַקְדוֹשׁ**

¹ "בוזרה הק' בפרשתו (דף קצד): **וַיִּשְׁלַח פְּרֹעֶה 'וַיִּקְרָא' אֶת יוֹסֵף**, 'לְקָרָא' ליוסף מבעי ליה. אלא ויקרא את יוסף, דא קודשא בריך הוא, דכתיב, (תהלים קה, יט) **עַד עַתָּה בָּא דְּבָרוֹ אֲמַרְתָּ ה' צִרְפָּתָהּ**. עד עת בא דברו, הָיָה הוּא דכתיב ויקרא את יוסף. כתיב הָיָה ויקרא את יוסף, וכתיב התם ויקרא אל משה.

ברוך הוא אליין האט אים עקסטער גערופן, [ואם כן צריך ביאור] וואס האט אויסגעפעלט עקסטער, ער איז דאך ממילא ארויס.

[ואין לומר דהכונה שלא רצה לצאת עד שנצטוו בכך, שהרי] ער האט דאך געוואלט ארויסקומען פון די תפיסה, והראיה ער האט דאך גאר געזאגט פריער (וישב מ, יד) זכרתי [אתך כאשר ייטב לך ועשית נא עמדי חסד והזכרתי אל פרעה] והוצאתני מן הבור הזה, ער האט דאך אליין פארלאנגט מ'זאל אים ארויסנעמען, נו ממילא אז ס'איז געקומען מ'האט אים ארויסגענומען, איז ער שוין ארויס.

לד

הקדמה לקושיא טו-טז

טו) ויקרא פרעה שם יוסף צפנת פענח, [ובתרגום] דמטמרן גלין ליה, ויתן לו את אסנת בת פוטי פרע כהן אן לאשה.

וילויסוף ילד שני בנים, ויקרא יוסף את שם הבכור מנשה כי נשני אלקים את כל עמלי, ואת שם השני קרא אפרים כי הפריני אלקים בארץ עניי.

לה

דער מדרש זאגט אין פרשת וישלח^ח, [בפסוק] ויבא יעקב שלם עיר שכם (לג, יח), שלם בגופו, שלם בממונו, שלם בתורתו. [ומפרש] שלם בתורתו, שלא שכח מכל אשר למד, כאטש ער איז געווען בבית לכן האט ער נישט פארגעסן פון זיין תורה, אבל יוסף שכח, זאגט דער מדרש רבה אז יוסף האט יא פארגעסן, שנאמר כי נשני אלקים את כל עמלי ואת כל בית אבי, ער האט פארגעסן אלעס וואס ער האט געלערנט ביים פאטער.

לו

קושיא טו

טו) [ולכאורה הא גופא] טעמא בעי, דאס ברויך אויך א טעם [למה יוסף שכח. והרי] יוסף הצדיק, אזויפיל נסים איז מיט אים געשען, און שפחת התורה איז דאך איינס פון די גרעסטע צרה, [וכמו שדרשו בהפסוק]^ט והפלא ה' את מפתח (תבוא כח, ט), הפלאה זו איני

^ח בבראשית רבה (עט, ה): ויבא יעקב שלם. שלם בגופו, לפי שכתוב (וישלח לב, כו) והוא צלע על ירכו, ברם הכא שלם בגופו. שלם בבניו, לפי שכתוב בו (שם, ט) אם יבוא עשו אל המחנה האחת והכהו והיה המחנה הנשאר לפליטה, ברם הכא שלם בבניו. שלם בממונו, אף על גב דא"ר אבון בשם ר' אחא תשע שנים היה מכבד אבינו יעקב את עשו באותו הדורון, ברם הכא שלם בממונו. רבי יוחנן אמר שלם בתלמודו, אבל יוסף שכח, שנאמר כי נשני אלקים את כל עמלי, ולהלן הוא אומר (משלי טז, כו) נפש עמל עמלה לו.

^ט בגמרא שבת (קלח:): אמר רב עתידה תורה שתשתכח מישראל, שנאמר והפלא ה' את מפתח, הפלאה זו איני יודע, מהו כשהוא אומר (ישעי' כט, יד) לכן הנני יוסף להפליא את העם הזה הפלא ופלא, הוי אומר הפלאה זו תורה. • תנו רבנן כשנכנסו רבותינו לכרם ביבנה, אמרו עתידה תורה שתשתכח מישראל, שנאמר (עמוס ח, יא) הנה ימים באים נאם ה' אלקים והשלקתי רעב בארץ, לא רעב ללחם ולא צמא למים כי אם לשמע את דברי ה', וכתוב (שם, יב) ונעו מים עד ים ומצפון ועד מזרח, יושטו לבקש את דבר ה' ולא ימצאו, דבר ה' זו הלכה [פירש"י: כדכתיב (ואתחנן ה, ה) להגיד לכם את דבר ה', דהיינו תורה], דבר ה' זה הקץ [לא ידענא מהיכא], דבר ה' זו נבואה [כדכתיב (הושע א, א) דבר ה' אשר היה אל הושע וגו'] וכו'. • תניא רבי שמעון בן יוחי אומר, חס ושלום שתשתכח תורה מישראל, שנאמר (ויילך לא, כא) כי לא תשכח מפי ירענו, אלא מה אני מקיים יושטו לבקש את דבר ה' ולא ימצאו, שלא ימצאו הלכה ברורה ומשנה ברורה במקום אחד [נהלכה ברורה בטעמים, שלא יהא בה מחלוקת].

יודע מהו, כשנאמר הפלא וּפְלֵא (ישעי' כט, יד), מיינט מען זו שפֿחת התורה, (כשמתקיים) וְאֵבְדָה חֻכְמַת חֻכְמֵי וּבִינַת נְבִינֵי תַסְתַּרְתִּי (שם).

לז

איבערהויפט [אז] פון די פֿסוקים זעט דאָך נישט אויס [שיהא שולט מדת השכחה ביוסף הצדיק, שהרי מהפסוקים] זעט דאָך אויס [אז] ער איז געוועזן [א חכם מחוכם, און] אַן תורה [איז נישטאָ קיין חכמה אמיתית. ובפרט] 'זייער' [חכמה], די חֻכְמָה פון די קדושים איז דאָך אַלעס געווען פון די דיבורי [התורה, ס'איז] אַלעס געווען פון די תורה הקדושה^{כא}. [און] פלוצים דאָ האָט ער גאָר פאַרגעסן, [ולא עוד] און ער האָט גאָר אַ נאָמען געגעבן אויף דער שפֿחה.

לח

קושיא זו

נאָר אַ גרעסערע פֿלאַ איז, ס'שטייט אין מדרש פרשת שמות^{כב}, מִשֶּׁה רִבִּינוּ הָאֵט געהאַט [א קינד וואָס] ער האָט גערופן גרשום, זאָגט דער מדרש רבה, צדיקים קוראין שם לבניהם על שם המאורע, כמו אַזוי ווי ביי יוסף'ן שטייט וַיִּקְרָא [יוסף] אֶת שֵׁם הַבְּכוֹר מִנְשֶׁה כִּי נִשְׁנִי אֱלָקִים וגו', וְאֵת [שם השני קרא] אֶפְרַיִם [כִּי הִפְרִנִי אֱלָקִים וגו'], כדי להזכיר נסים שעשה עמו הקדוש ברוך הוא. ולכך משה קרא את שמו גרשום, על שם גֵּר הָיִיתִי בְּאֶרֶץ נִכְרִיָּה, וניצל לבסוף. זאָגט ער אַז ס'איז געווען [קריאת שם 'מנשה'] על שם פון די נסים [שעשה עמו הקב"ה].

לט

טז) לכאורה וואָס איז געווען אַ 'נס' אַז ער האָט פאַרגעסן דאָס לערנען, אַזאַ גרויס נס איז דאָס געווען? [אז] ער רעכנט עס אויס צווישן די נסים. [והלא אדרבה] 'נסים' דאָרף מען דאָך מאַכן [אויף] פאַרקערט^{כג} שלא ישכח האדם את לימודו. אָבער] דעס איז דאָך אַ צָרָה אַז מ'פאַרגעסט דאָס לערנען, שפֿחת התורה. [וואס כן תמוה] וואָס רעכנט ער עס גראַד צווישן די נסים, און ער האָט גאָר אויף דעם אַ נאָמען געגעבן זאָגט דער מדרש, [כדי] ער זאָל מַזְכִּיר זיין די נסים פון הקדוש ברוך הוא, האָט ער געגעבן אַ נאָמען אַז ער האָט פאַרגעסן דאָס לערנען, כִּי נִשְׁנִי אֱלָקִים, און על שם המאורע אַז ער האָט פאַרגעסן, [כדי] מ'זאָל געדענקען די נסים [אז] נִשְׁנִי אֱלָקִים.

^כ ועיין עוד בזה להלן באות קמט.

^{כא} ועיין עוד בזה להלן באות קמה.

^{כב} בשמות רבה (א, לג): וַיִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ גֵרְשֹׁם (שמות ב, כב). דרך הצדיקים לשוֹם שם לבניהם לענין המאורע. ביוסף מהו אומר, וַיִּקְרָא שֵׁם הַבְּכוֹר מִנְשֶׁה, וְאֵת שֵׁם הַשְּׁנִי קִרְא אֶפְרַיִם, כדי להזכיר את הנסים שעשה הקב"ה עמו. אף משה קרא שם בנו גרשום, על הנס שעשה לו ה', שֶׁגֵּר הָיָה בְּאֶרֶץ נִכְרִיָּה, והצליחו הקב"ה משם.

^{כג} עיין בגמרא מגילה (יח): מאי ועפעפיך יישירו נגדך (משלי ד, כה), אמר לו אלו דברי תורה, דכתיב בהו (שם כג, ה) הִתְעַיֵּף עֵינֶיךָ בּוֹ וְאֵינֶנּוּ [פירש"י: אם תכפול עיניך ממנה הרי היא משתכחת ממך כהרף עין], ואפילו הכי מיושרין הן אצל רבי מאיר.

ובגמרא חגיגה (טו): מאי דכתיב (איוב כח, יז) לא יַעֲרַכְנָה זָהָב וְזָכוּכִית וְתַמְרוֹתָהּ כְּלִי פֶזֶז, אמר לו אלו דברי תורה, שקשין לקנותן ככלי זהב וכלי פז, ונוחין לאבדן ככלי זכוכות ופירש"י: על ידי שכחה).

מב
קושיא יט

והרעב היה על כל פני הארץ. שטייט די גאנצע פֿרשֶׁה פון יעקב אַבינו'ן, מיט דער צָרָה מיט די קינדער, [אז] ער האָט זיי געשיקט, [וואָס] שָׁכְרוּ לָנוּ מַעַט אֶכֶּל, און נאָכדעם זענען זיי געקומען, [וואָס] עַל כֵּן בָּאָה אֱלֵינוּ הַצָּרָה הַזֹּאת, און יעקב אבינו האָט געהאַט צַעַר, [וואָס] וְאָנִי כְּאִשֶּׁר שָׁכַלְתִּי שָׁכַלְתִּי, און די גאנצע פֿרשֶׁה.

מג

לָאָמִיר זען, ס'איז אַ חידוש, אַ מימרא וואָס שטייט אין מדרש תהלים^{כד}, אין תהלים מ"ט אויף דעם פסוק עֵוֹן עֲקָבִי יִסּוּבֵנִי, זאָגט דער מדרש, צִדִּיקִים אַז ס'קומט זיי חלילה עפעס אַ צַעַר, זענען זיי מִפְּשָׁפֶשׂ בְּמַעֲשֵׂיָם, זיי הענגען אָן אין די חֲטָאִים, און זיי זוכן חֲטָאִים אויף זיך.

כך יעקב אבינו, כשבא אליו הרעב, די צָרָה פונעם רעב, היה מפשפש במעשיו ואמר שמא הוא בעון וידו אחזת בעֲקָב עֵשָׂו (תולדות כה, כו), אפשר האָט ער מיט דעם געזינדיגט, [מיט] וואָס ס'איז געווען וואָס ער האָט אָנגעכאַפּט וידו אחזת בעֲקָב עֵשָׂו, זהו שנאמר עֵוֹן עֲקָבִי יִסּוּבֵנִי. אַזוי זאָגט דער מדרש.

מד

(יט) ס'איז דאָך אויך עפעס אַ פֿלאַ, ער האָט עפעס געזינדיגט מיט דעם וידו אחזת בעֲקָב עֵשָׂו? [והרי] ס'שטייט דאָך אויף דעם אַזויפיל רָמְזִים און רָמְזִים, [ומהם] וואָס רש"י זאָגט דאָרט^{כה} [אז ס'איז] אַ רָמֶז, אַז ס'איז לא נגמר מלכותו [של עשו], ער וועט נישט גומֶר זיין [מלכותו] ביז ער [יעקב] וועט עס איבערנעמען פון אים. נו וואָס האָט ער דאָ געזינדיגט, מ'געפינט נישט אין ערגעץ [אז] ער האָט עפעס געזינדיגט מיט דעם. [ובפרט שהיה עדיין] בְּמַעֲי אִמּוֹ נָאך, ווען דאָס איז געווען [דער] וידו אחזת בעֲקָב עֵשָׂו.

מה

הקדמה לקושיא ב

ווייטער שטייט וְקָל [שד"י] יתן לָכֶם רַחֲמִים, [וואָס] דעם שם שיי"ן דל"ת יו"ד. ווי די צוויי פֿשְׁטִים וואָס רש"י ברענגט אויפן אָרט^{כו}.

^{כד} בילקוט שמעוני על תהלים (פרק מט, רמז תשנח): לָמָּה אֵירָא בִּימֵי רַע עֵוֹן עֲקָבִי יִסּוּבֵנִי (שם, ו). אמר דוד וכו'. דבר אחר לָמָּה אֵירָא בִּימֵי רַע עֵוֹן וגו', בזמן שיסורין באים על הצדיקים, מצטערין לידע מאיזה עון באו עליהם, וכן יעקב כשבא עליו הרעב, אמר שמא יסורין הללו בשביל שאחזתי בעקבו של עשו. ○ משל למלך שהיה לו בן ורצה לידע בבני פלטיין אם מחבבין לבנו אם לאו, התחיל צווח לפני בנו למה אתה מדבק לתרבות רעה, אמרו בני פלטיין אדוננו המלך מה סרח, אמר להם כשהיה קטן היה מצחק באגוזים, אמרו לו הרי כל מה שסרח, כיון שראה בן המלך כך, אמר איני בוטח אלא בכחו של אבי. ○ כך כשרצה הקב"ה לברר אם המלאכים אוהבים את יעקב, דכתיב (הושע יב, ג) וְרִיב לָהּ עִם יְהוּדָה [ולפדך על יעקב כדרכיו כמַעֲלֵלִי יָשִׁיב לוֹ], אמרו לו מַה חָטָא, אמר להם בִּפְטָן עָקַב אֶת אָחִיו (שם, ד).

ועיין עוד בזהר הק' (ח"א דף קצט): וגבין כך אָמר דוד לָמָּה אֵירָא, יִרְאֵתִי לֹא כְּתִיב, אֶלָּא אֵירָא, דָּאִית (נ"א דלית) לִי לְמַדְחַל מְאִינִן יְמֵי רַע, כְּדָקְאֶמְרִן. עֵוֹן עֲקָבִי יִסּוּבֵנִי, מֵאֵן עֲקָבִי, אֵלֶּיךָ אֵינוֹן בְּרָזָא דְמַהֲיִמְנוּתָא. דְּכִתִּיב וְיָדוֹ אוֹחֶזֶת בְּעֲקָב עֵשָׂו וכו'.

^{כה} ברש"י תולדות (כה, כו): בְּעֲקָב עֵשָׂו. סימן שאין זה מספיק לגמור מלכותו, עד שזה עומד ונוטלה הימנו.

^{כו} ברש"י (מג, יד): וְקָל שד"י. מעתה אתם חסרים כלום אלא חסד. הריני מתפלל עליכם: וְקָל שד"י. שְׂדֵי

[איין פֿשט איז], מי שיש לו די רחמים, גענוג רחמים, און גענוג יכולת, 'ער' זאל ענק העלפן.

נאך א פֿשט, [מי שאמר לעולמי די] יאמר לצרותי די, ס'זאל שוין זיין די, די אלע צרות. [און] ער רעכנט דאך אויס [ברש"י] די אלע צרות פון יעקב אבינו, די צרה פון יוסף, און צרת שמעון, די אלע צרות וואס ער האט געהאט רעכנט ער דארט אויס.

מו

[און אויף] יתן לכם רחמים לפני האיש ושלח לכם אחיכם אחר, איז דא אין מדרש^כ עטליכע פֿשטים.

[איין פֿשט], אחר, מ'זאל שיקן שמעון, און בנימין, ואת בנימין. [און] ס'איז דא אין מדרש^כ איין פֿשט, [אז] אחר [מיינט] טאקע יוסף אונטער, [און] דער רוח הקודש האט [דאס] געזאגט.

מו

און דערנאכדעם איז דא נאך א פֿשט [במדרש], רבי יהושע בן לוי פֿתח קרייה בגלות, [וקל שדי] יתן לכם רחמים, הקדוש ברוך הוא איז [ניתן אותם לרחמים לפני כל שוביהם] [תהלים קו, מו], בכל הגליות. לפני האיש, זה הקדוש ברוך הוא, שנאמר [בשלח טו ג] ה' איש מלחמה. ושלח לכם את אחיכם אחר, אלו עשרת השבטים, ואת בנימין ויהודה. ואני כאשר שכלתי שכלתי, שכלתי בחורבן ראשון, שכלתי בחורבן שני, ולא אשכל עוד, מער נישט. אזוי זאגט דער מדרש.

מח

לכאורה ער נעמט דא ארויס אינגאנצן [דעם פסוק] פונעם משמעות [לפי פשוטו], וואס ער האט דאך דאס באפוילן [להשבטים בשליחותם] פאר יוסף הצדיק.

מט

[נאר אויף דעם] זאגן זיי^{כז}, [כי] אודאי, ער האט געזען שוין, ער האט שוין געזען די גלגולי סיבות^{כט}, אז דא הייבן זיך אן די גלות'ער, [וממילא] קער דאס צו דעם [דהדרש

בנתינת רחמי, וכדי היכולת בידו ליתן, יתן לכם רחמים, זהו פשוטו. ומדרשו (עי' בראשית רבה צב, א), מי שאמר לעולם די יאמר די לצרותי, שלא שקטתי מנעורי, צרת לבן, צרת עשו, צרת רחל, צרת דינה, צרת יוסף, צרת שמעון, צרת בנימין.

^{כז} בבראשית רבה (צב, א) וילקוט שמעוני (רמז קמט): ר' יהושע בן לוי פתח קרא בגליות, וקל שדי יתן לכם רחמים, [שם קו] ויתן אותם לרחמים [לפני כל שוביהם]. לפני האיש, זה הקב"ה, שנאמר ה' איש מלחמה ה' שמו. ושלח לכם את אחיכם, אלו עשרת השבטים. אחר ואת בנימין, זה שבט יהודה ובנימין. ואני כאשר שכלתי בחורבן ראשון, שכלתי בחורבן שני. כאשר שכלתי בחורבן ראשון ובשני, לא אשכל עוד. ○ דבר אחר, וקל שדי יתן לכם רחמים לפני האיש, זה השלטון. ושלח לכם את אחיכם, זה יוסף. אחר, זה שמעון. ואת בנימין, כמשמעו. ואני כאשר שכלתי ביוסף, שכלתי בשמעון, לא אשכל עוד.

^{כח} ברמב"ן (מג, יד): ורש"י (שם) כתב, רוח הקדש נצצה בו, לרבות את יוסף. ובבראשית רבה (צב, א) גם כן אמרו ושלח לכם את אחיכם זה יוסף, אחר זה שמעון, ונכון הוא, כי נתן דעתו בעת התפלה להתפלל סתם גם על האחר אולי עודנו חי. ○ ולשון אחר דרשו שם בבראשית רבה, אמרו רבי יהושע בן לוי פתח קריא בגליות וכו' (כדחובא לשון המדרש לעיל), זה לשונם ז"ל. והכוונה, כי ירידת יעקב למצרים ירמוז לגלותינו ביד אדום כמו שאפרש (ברמב"ן ריש ויחי), וראה הנביא הענין מתחלתו, והתפלל סתם לשעה ולדורות. ○ והכתוב זה כפי מדרש יש לו סוד גדול, כי אמר וקל שדי, במדת הדין, יתן לכם רחמים שלפניו, יעלה אתכם ממדת הדין למדת רחמים והמשכיל יבין.

שייך להפשט), אַזוי זאָגט דער יפה תואר'ל און דער נזר הקודש'ל^א, ער האָט [שוין] געזען [אַז] דאָס גייט אַזוי.

[ווייל] וויאָזוי האָט זיך אָנגעהויבן די גאַנצע יְרִידָה [לגלות], אַז ער האָט געברויכט צו גיין קיין מִצְרַיִם וועט זיך אָנהייבן דאָס גלות, און ס'וועט נאָכקומען די אַלע גְלוּת'ער זיי זאָלן דאָס מְשָׁלִים זיין.

[ולכן] האָט ער 'שוין' געבעטן רַחֲמִים [פון] פּאַראַויס, אויף די אַלע גְלוּת'ער, אַז ס'זאָל זיין 'דאָך' מיט רַחֲמִים וְחֶסֶד האָט ער געבעטן.

ג

קושיא ב

[אמנם במדרש מוסיף עוד על הפסוק, שאמר] כַּאֲשֶׁר שְׁכַלְתִּי [שְׁכַלְתִּי, בחורבן ראשון ושני], וְלֹא אֶשְׁכַּל עוֹד.
(כ) [ועל זה קשה שהרי] לכאורה אין פסוק שטייט נישט דער 'ולא אֶשְׁכַּל עוד'.

נא

דער אָמֵת איז [טאַקע] אַזוי, אַז נאָך דעם חורבן [שני און] דעם גלות אדום וועט שוין נישט זיין [נאָך א חורבן], ווען דער אייברשטער וועט העלפן [ס'וועט זיין] די גאולה וועט שוין נישט זיין נאָך א גלות. אָבער אין דעם פסוק שטייט דאָס נישט, נאָר סָתָם ער זאָגט.

נב

זיי זאָגן [פֿשט], ער האָט געזאָגט דאָס הַתְּגָלוֹת וואָס ס'וועט זיין, ער איז דאָך געגאנגען זאָגן דאָ אָט [מה שיהיה בדורות העתידים, ולכן נרמזו כאן הגליות].
נו [אבל בזה לא מתיישב מה שאמר 'לא אשכל עוד', שהרי] ס'איז דאָך [אַז] ער טייטשט דאָך דאָ אָט אויפן פֿסוק, [און] אין פסוק שטייט עס נישט לכאורה.

^ט על פי לשון רש"י ריש וישב (לו, ב): אֵלֶּה תְּלֻדֹת יַעֲקֹב. ואלה 'של' תולדות יעקב, אלה ישוביהם וגלגוליהם עד שבאו לכלל יישוב. סיבה ראשונה יוסף בן שבע עשרה וגו', על ידי זה נתגלגלו וירדו למצרים.

^ב ביפה תואר (על הבר' שם): ואף על פי שודאי ביעקב ובניו עצמם מדבר, ירמוז גם כן בעתיד ברוח הקודש, על דרך כל מה שאירע לאבות סימן לבנים, ונטל ה' שיחתן של אבות ועשאן מִפְתָּח לגאולתן של בנים כדלעיל פרשה ע' (סימן ו). וזה לשון הרמב"ן בזה, כי ירידת יעקב למצרים ירמוז לגלותינו וכו' (כמובא לשון הרמב"ן לעיל).

^א בנזר הקודש (שם): פתר קריא בגלות וכו'. דקשה לו, אחרי אומרו וקומו שובו אֶל הָאֵשׁ, לא הוה ליה למימר אלא סתם וְקָל שֶׁד"י יִתֵּן לָכֶם רַחֲמִים 'לפניו', ומה תלמוד לומר עוד 'לפני הָאֵשׁ'. ועוד מאי וְשִׁלַּח לָכֶם אֶת אֲחֵיכֶם אַחֵר, הוה ליה למימר את שמעון. ועוד מאי וְאֵנִי כַּאֲשֶׁר שְׁכַלְתִּי שְׁכַלְתִּי, כי למה פתח פה לשון, ומה גם אחר בקשת רחמים. לכך דרש שנצנצה רוח הקודש בפיו לרמוז גם על העתיד, דבהכי כולא ניהא, וכדמסיק שאמר וְקָל שֶׁד"י יִתֵּן לָכֶם רַחֲמִים כענין שנאמר וְיִתֵּן אֹתָם לְרַחֲמִים. ואמר לפני הָאֵשׁ לרמוז להקב"ה וכו'. ומשום דלפי זה קשה מאי קאמר וְקָל שֶׁד"י יִתֵּן לָכֶם רַחֲמִים לפני הָאֵשׁ זה הקב"ה, דאם כן הוא הנותן הרחמים והוא המקבל, לכן כתב הרמב"ן ז"ל שהכתוב הזה כפי מדרשם יש לו סוד, והעלילו במליצת לשוננו. והנה אפס קצתו תראה ממה שכתבתי לעיל סימן א' עיי"ש, והמשכיל יבין. וכתב הרמב"ן ז"ל עוד, והכוונה כי ירידת יעקב למצרים ירמוז לגלותינו וכו', ועיין מה שכתבתי מזה לעיל פרשה פ"ד (סימן א). ועל זה אמר וְשִׁלַּח לָכֶם אֶת אֲחֵיכֶם אַחֵר אלו עשרת השבטים, כלומר שדיבר עם כנסת ישראל מדלת עם הָעָרֶץ אשר נשארו שוממים בקרב ארץ הקדושה, כי עוד תהיה להם נחמה בשבוב ה' את שיבת אחיהם אליהם לארצם, אלו עשרת השבטים. ואמר עוד אַחֵר וְאֵת בְּנֵימִין, זה שבט יהודה ובנימין, כי הם היו תמיד לאחרים בממלכה אחת. ואמר עוד וְאֵנִי כַּאֲשֶׁר שְׁכַלְתִּי בחורבן ראשון שְׁכַלְתִּי בחורבן שני, אבל לא אֶשְׁכַּל עוד אחרי הישועה העתידה. ונזכר זה פה, בעבור שהזכיר מקיבוץ עשרת השבטים, לכל יפלא מדוע לא חזרו בבנין בית שני, כי אז עדיין לא היה גאולה שלימה, אבל לעתיד שתהיה גאולה שלימה, כולם ישובו שמה, ואחד מהם לא נעדר.

[ואדרבה אז] ס'שטייט צוויי מאָל [פאַשר 'שכלתי שְּכָלְתִּי'], ס'קאַן זיין [כמו שדרשו] לָב נתן [תַּתַּן (ראה טו, י), קאַן זיין חלילה [פֶּשֶׁט] אפילו מאָה פֶּעַמִּים, ווייל ס'שטייט טאַפֿלט, [אַזוּי] געפינט מען דאָך [בשאר פסוקים], אַזוי זאָגט דאָך די גמרא לָב].

נג

דאָ אין די מפרשים איז דאָ אַן אריכות [בדברי המדרש במה שרמו על הגליות], און דער יפה תואר^{לד} איז דאָ אויך אַסאַך מאַריר [ונתן טעם גם על מה שאמר 'לא אשכל עוד', דכפל הלשו משמע שני פעמים. אבל עדיין זה לא מספיק וכדלעיל]. (ראה עוד קושיא כא-כב, להלן בסמוך)

נד

ישוב הקושיות

חקרמה ליישוב הקושיות

נאָר לאָמיר זען. איך וועל זאָגן [לבאר] דעם הַמִּשָּׁף הָעֵינִין, וואָס די גאַנצע זאַך גייט אַלעס אויף עֲתִידוֹת, די גאַנצע פֶּרָשָׁה.

נה

ער הייבט אָן וְיִהי מִקֵּץ, [לרמז] ס'איז געווען אַ שְּלִשְׁלֹת [הגליות והגאולות שהתחיל עתה] בִּזְיוֹם קֵץ. ס'איז געווען אַ הִתְעוֹרְרוֹת [לעורר רמיזות הגאולה], ווען יוֹסֵף הִצְדִּיק איז אַרויסגעקומען [מבית האסורים] הָאֵט זיך אָנגעהויבן [רמז מאורעות הגליות והגאולה מהם, ביז] דעמאָלטס ווען ער הָאֵט זיך באַגעגנט מיטן פּאָטער.

נו

[וכמו שמצינו בפסוק] יוֹסֵף הוֹרִיד מִצְרַיִםָּה (וישב לט, א), זאָגט דער מדרש תנחומא^{לה},

^{לב} בספרי פ' ראה (פסקא יד): מנין שאם נתת פעם אחת, אתה נותן לו אפילו מאה פעמים, תלמוד לומר נתון תתן. וברש"י ראה (טו, י): נתון תתן לו. אפילו מאה פעמים.

^{לב} גמרא בבא מציעא (לא), עיין שם כמה פסוקים שנדרשים בכלל הלשון כן.

^{לד} ביפה תואר שם: ולפי מה שכתבתי בדרושי בפסוק מִקֵּדֶשׁ ה' כוֹנֵנוּ יִדִּיךָ (בשלח טו, יז), שכבר יסופק מה חפץ לה' בבנין בית שני, אתר שלא חזרו כל ישראל אדמתם, ומלכות בית דוד, וארון הקודש ואש מן השמים ואורים ותומים ושמן השמחה שהם עיקר הקדושה לא חזרו, ותמיד היו משועבדים לפרס ורומי. טוב היה שהיה בגלות עד בוא משיחנו לגאולה נצחית, ולא שיטעמו טעם חורבן בית שני. • והתשובה, לפי שראה ה' עת קץ רחוקה, והיה אפשר להתייאש ממנה וכו', לזה בא בנין בית שני בינתיים, להורות כי עוד ידו נטויה עלינו להשגיח בנו. וכן עם היותם בגלות, ידם רמה בכבוד והדר, ושעבדו היונים בימי חשמונאי, ונצחו מעטים את המרובים, ובכן לא יתייאשו עכשיו מהגאולה. [ולפי זה] יש לומר שזהו הנרמז פה, דהכי כאמר, כאשר שכלתי בחורבן ראשון כן יהיה בשני, שכמו שהראשון היה לו אחרית ותקוה, כן יהיה בשני. ומכל מקום אגב אורחיה דקדק שאין עוד חורבן ג', מלא קאמר שכלתי אלא שני פעמים, וזהו שאמר עוד כאשר שכלתי בחורבן ראשון ושני לא אשכל עוד. • ובילקוט (רמז קמט) לא גרסין אלא כאשר שכלתי בחורבן ראשון ושני לא אשכל עוד [ולא גרס בינתיים התיבות "כאשר שכלתי בחורבן ראשון ושני" לא אשכל עוד], ולפי זה יראה כי זה כל פי מאמר ואני פאָשר שְּכָלְתִּי שְּכָלְתִּי, לומר שאין חורבן אלא שני כראשון, ותו לא.

^{לה} בתנחומא (וישב סימן ד): יוֹסֵף הוֹרִיד מִצְרַיִםָּה, זה שאמר הכתוב (תהלים טו, ה) לָכוּ נִרְאוּ מַפְעָלוֹת אֱלֹקִים נוֹרָא עֲלִילָה עַל בְּנֵי אָדָם, אמר רבי יהושע בן קרחה אף הנוראות שאתה מביא עלינו, פֶּעֲלִילָה את מביא. בא וראה, כשברא הקב"ה את העולם, מיום הראשון ברא מלאך המות וכו', ואדם נברא בששי, ועלילה נתלה בו שהוא הביא את המיתה לעולם וכו'. וא"ר יודן, היה הקב"ה מבקש לקיים גזירת ידע תדע (לך טו, יג), והביא עֲלִילָה לכל דברים אלו, כדי שיאהב יעקב את יוסף וישנאוהו אחיו וימכרו אותו לישמעאלים ויורידוהו למצרים, וישמע יעקב שיוסף חי במצרים ויירד עם השבטים וישתעבדו שם, הוי יוֹסֵף הוֹרִיד מִצְרַיִםָּה, אל תקרי 'הוריד', אלא 'הוריד' את אביו והשבטים למצרים וכו'.

[ויוסף] הוֹרִיד, אל תקרי 'הוֹרֵד' אלא 'הוֹרִיד' מְצַרֶּמָּה, ער האָט זיי געברענגט אַלע קיין מְצַרִּים, דעם פּאָטער מיט די שְׂבָטִים.

נז

[ובעניני זו הפרשה מצינו] ס'האָט זיך אָנגעהויבן דאָס גִּלּוּת [כשירדו השבטים למצרים], און דאָס איז אַזוי כְּסֻדָּר [ורמוז על כל הגלילות], ביז דער בורא כל עולמים וועט העלפן [מיט] דעם קֶץ.

דאָס איז דעם הַתִּסְדּוּת, דער יסוד פון די גאַנצע פֿרָשָׁה און די אַלע ענינים וואָס כ'וועל דאָ אויסרעכענען כְּסֻדָּר, דאָס איז דאָ דער יסוד פונעם גאַנצן ענין, די גאַנצע שְׁקָלָא וְטִיָּא, און די אַלע ענינים פון דער פֿרָשָׁה גייט אויף דעם אַרױף.

נח

נאָר דאָס ענין דערפון בביאור, בפרטיות, און די זאכן וואָס איך האָב דאָ גערעכנט [בין הקושיות, וליישבם].

סג

[קושיא כא]

כא) עקסטער וואָס איך האָב מיך געשטעלט [און] אויסגערעכנט דאָ [בין הקושיות, יש לדקדק עוד וואָס] ער זאָגט אַחֲרֵי הוֹדִיעַ אֱלֹקִים אוֹתָהּ אֶת 'כָּל' זאת [אין נבון וְחָכָם כְּמוֹד], וואָס איז דער 'כָּל' זאת, [דהיה סגי שיאמר רק אַחֲרֵי הוֹדִיעַ] 'זאת'. [והרי לשון] 'כָּל' איז דאָךְ מְרַבָּה [בכל מקום, ומה בא לרבות בכאן].

סד

[קושיא כב]

כב) דערנאָך וואָס איז דער 'אַחֲרֵי', אַז 'דערנאָך' [איז ער אַ חָכָם וְנָבוֹן]. זאָל ער זאָגן 'עַן' הוֹדִיעַ אֱלֹקִים אֶת כָּל זאת, ס'איז דורך דעם. [אָבער] דאָס לשון 'אַחֲרֵי' זעט דאָךְ עפעס אויס [דבא להדגיש דייקא אחר כך היה חכם ונבון, ולא מקודם, ואינו מובן הכוונה].

פה

נאָר דער הויפט איז דאָךְ [אויף לדורות]. היצט וועל מיר גיין ווייטער. ס'איז דאָךְ אַלעס ענינים אויף שפּעטערע דורות, אַ פּוֹעַל דְּמִיּוֹנֵי אויף שפּעטער, און אויף ווייטער.

קו

הקדמה ליישוב קושיא טו-טז, וליישוב קושיא יז-כ, וקושיא ג-ו, ועוד

בביאור דברי המדרש פרשת תולדות, בפסוק וַיְדֹ אֶחָת בְּעֶקֶב עֲשׂו

(עד אחר אות קל)

נאָר וואָס ס'ליגט נאָך אין דעם ענין, [ולבאר] וואָס איך האָב מיך פריער געשטעלט [בקושיא טו-טז] [אויף דעם] וואָס ער האָט אַ נאָמען געגעבן [מנשה, על שם כ'] נִשְׁנֵי אֱלֹקִים אֶת כָּל עַמְּלֵי וְאֵת כָּל בֵּית אָבִי.

קו

איך וועל מ'קדים זיין פאר דעם לצורך ד'רכנו, כ'וועל מ'קדים זיין אין דעם [בנוגע] אן ענין וואס איך האב דא געשמועסט פריער (בקושיא יט) אויף ו'ידו א'חזת ב'עקב ע'שו, וואס יעקב אבינו האט מ'פ'ש'ש ב'מ'ע'ש'ו געווען [דערויף].

קח

[דהנה] ס'שטייט אין מדרש רבה^ל, שאל הגמון [אחד] מי תופס המלכות אחרינו, האט ער גענומען א נייר חלק - [ס'איז] דארט אין מדרש [בפרשת תולדות] אויף די פרשה פון ו'ידו א'חזת ב'עקב ע'שו - האט ער גענומען א נייר חלק, און ער האט אויפגעשריבן, וכתב עליו ו'ידו א'חזת ב'עקב ע'שו, אמרו ראו דברים ישנים יוצאים מפי זקן חדש. [ומסיים המדרש] ללמדך כמה נצטער אותו צדיק.

קט

קושיא א, ב, ג, ד - על המדרש בפרשת תולדות
דער מדרש איז דאך א הפלא ופלא לכאורה. וואס האט ער אים דא געזאגט, [ווען] ער האט געפרעגט מי תופס המלכות.

א [מילא איך קען זאגן] [שעיקר הענין מובן שנדרש כל זה מן] ו'ידו א'חזת ב'עקב ע'שו, אז ער וועט איבערנעמען פון ע'שו'ן די מלוכה, דאס קען מען פארשטיין.
אבער וואס האט ער דא געדארפט נעמען [א נייר חלק], ער האט געדארפט שרייבן אויף א פאפיר? ער האט אים נישט געקענט 'זאגן' דעם פסוק?
ב [און וואס האט ער גענומען א 'ליידיג' פאפיר].
ג [און וואס עפעס [אמרו שהם] דברים 'ישנים' מפי זקן 'חדש'.
ד [און וואס איז דער כמה נצטער [אותו צדיק].
דער גאנצער המושג [המדרש] איז זייער שווער.

קי

חקדמת הנזר הקודש לישוב הקושיות בדברי המדרש

[נאָר] דער נזר הקודש^ל איז עס מבאר, [ער איז] מבאר בדרך נכון^{לח}.

^ל בבראשית רבה (תולדות סג, ט) : [א'חזר כן יצא אחיו] ו'ידו א'חזת ב'עקב ע'שו]. הגמון אחד שאל לחד מן אילני דבית סלוני, אמר לו מי תופס המלכות אחרינו. הביא נייר חלק, ונטל קולמוס, וכתב עליו ו'אחרי כן יצא אחיו ו'ידו א'חזת ב'עקב. אמרו ראו דברים ישנים מפי זקן חדש. להודיעך כמה צער נצטער אותו צדיק.

^ל בנזר הקודש (על הב"ר שם) : נטל נייר חלק וכו'. א התמיה מפורסמת, כי מה הגיע לו ומה ראה על ככה לעבור על כל תשחית הנייר והדיו, וכי לא היה לו פה לדבר בעל פה, או היה לו להראות באצבע הכתב מתוך הספר. ב ולמה לקח נייר חלק. ג וכן מה שאמר ההגמון על זה ראו דברים ישנים יוצאים מפי זקן חדש, צריך עיון מאי בעי בהא ומה בא להורות בזה. ד וכן הא דמסיק להודיעך כמה צער נצטער אותו צדיק, אין לו קשר עם הקודם. ודברי היפה תואר אינם מספיקים, עיין שם.

ונראה לי לפרש, על פי מה שכתבו חכמי האמת, שבתורה נרמז כל מה שהיה והיה והעתיד להיות, כל דור דורשיו ומנהיגיו, והיינו דאמרין [חולין קלט:] משה מן התורה מנין, מרדכי ואסתר מן התורה מנין, הקן מן התורה מנין וכו', בהיות מסורת בידנו שנרמז בתורה כל ראשי הדורות הטובים והרעים במדרגת מעשיהם. ואע"ג דאמרין בפ"ג דנדה (טו) : דהקב"ה צדיק ורשע לא קאמר, והיינו כדי שלא לבטל הבחירה. היינו בדיבור מפורש, כי כח הדיבור היוצא לפועל ודאי מבטל כח הבחירה, אבל מכל מקום הכל צפוי (אבות ג, טו) וידוע לפניו יתברך במחשבה, דהמחשבה אינה מבטלת כח הבחירה. וזכא נמי כמחשבה דמי, כיון דאינו אלא רמז דרש בעלמא, ואין המקרא יוצא מידי פשוטו, וגם לפי הדרש התורה נדרשת בכמה פנים, ולכן קודם שיצא דבר העתיד מכח אל הפועל, גם באור התורה למעלה היה אותו הרמז כלול רק בכח ולא בפועל, והיה המקרא ניתן לידרש בענין אחר, אלא אחר שיצא הדבר מכח אל הפועל, אז באור התורה למעלה יוצא הדבר מכח אל

ער גיט צו פאַרשטיין, [ווייל] אַלעס שטייט אין די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה, אַזוי זאָגן די חכמי אֱמֶת^ט, ברענגט ער. ס'איז דאָך ידוע, זיי ברענגען דאָך אַלע דאָס [בספרי תלמידי בעל שם טוב הק', אַז] מ'טרעפט [בתורה הק'] אַלדינגס וואָס ס'וועט זיך טון. [אמנם] ס'איז דאָך אָבער דאָ זאָכן וואָס זענען תּלוי אין אַ בְּחִירָה, [וואָס] דאָס קען נישט שטיין. [אולם וזה] נאָר בְּדַבּוּר קען עס טאַקע נישט קומען, די אַלע מַאֲרָעוֹת וואָס ס'האָט זיך געטראָפֿן לעתיד [בהמשך הדורות], און אַזוי פירט זיך ביז ביאת המשיח, בְּדַבּוּר קען עס נישט קומען. נאָר די יְדִיעָה איז נישט מְכַרִּית, דאָס נעמט נישט צי די בְּחִירָה. [ומילא] אַ זאָך וואָס איז תּלוי אין אַ בְּחִירָה קאָן נישט זיין פריער [בבחינת דיבור, ווייל דאָס] זאָגט מען נישט בְּדַבּוּר, נאָר די יְדִיעָה נעמט נישט צי די בְּחִירָה, [וכל הרמזים שנרמזו בתורה בזה] דעס איז בְּחִינַת יְדִיעָה, אָבער אַרויסזאָגן קען מען עס נישט.

ק"א

נאָר די וואָס זענען מְבִינִים, 'די' פאַרשטייען אַליין [גם בחינת ידיעה הנרמז בתורה].
- דער ישמח משה גייט אויך אַסאַך מאל^ט מיט דעם ענין פון די יְדִיעָה [שאינה מכרחת הבחירה, ושעל דרך זה נרמזו כמה דברים בתורה, אלא שאי אפשר לגלותו בבחינת דיבור]. -

הפועל, והוא מתגלה גם למטה ע"י חכמי הדורות, והרי הוא כאילו נכתב עתה הדבר מחדש, ולית ביה ביטול בחירה. ○ וכן הוא בכל דבר שתלמיד ותיק עתיד לחדש, כי אע"פ שנרמז הכל בתורה מסיני, מכל מקום לא היה אלא בכח ולא בפועל, עד צאתו לפועל ע"י תלמידי ותיקי המוכן לכך כפי מדרגתו, והילכך לא היו חשיבי הא לגבי דרי קמאי כשגגת הוראה, לפי שמקודם באמת ניתן המקרא לדרוש בענין אחר, כי כמה פנים לתורה. אלא בהגיע זמן התלמיד ותיקי המוכן לדבר, מאז גם דבר החידוש יוצא מכח אל הפועל באור התורה העליונה, והרי הוא כאילו לא נכתב זה בתורה אלא מאותו השעה ואילך ע"י התלמיד ותיקי בבוא עתו וזמנו, וכענין שנאמר (קהלת ג, א) עת זמן לָקַל חֶפֶץ. ולפיכך צריך להניח גליון חֶלֶק בספר תורה, להורות שהתורה הוא כדוגמת נייר חלק המוכן לכתוב בו תמיד חדשות, בהיותו יוצא מכח אל הפועל על ידי חכמי הדורות, עד כאן דבריהם. ○ ובהכי נוחא לן הא דגרסינן בפ"ב דעירובין (כא'), כתיב חֲדָשִׁים גַּם יִשְׁנִים וכו' (והמשך כאן מובא להלן בהערה עד).
וכהאי גוונא נמי צריך לומר בנדרין דידן בקרא דקמן דכתיב וְאֶחָדִי כֵן יֵצֵא אֶחָיו וְיָדוּ אֶחָת בְּעֶקֶב עֲשׂוֹ, דקשה מאי קמ"ל קרא בהא. ובודאי לפי משמעו [הפשוט] הוא להורות הצער שנצטער אותו הצדיק, שאף בעורו בבטן אמו נלחם עמו עשו אחיו, ולא הניח לו מקום לצאת תחילה, ולכן היה ידו אֶחָת בְּעֶקֶב עֲשׂוֹ. אבל לפי הרמז הוא נדרש שבא להורות בזה סימן על העתיד, שאין עשו מספיק לגמור מלכותו עד שבא יעקב ונוטלה ממנו. ובודאי אין זה לחינם, שאין דוחין נפש מפני נפש ובהיותו מוחזק בגדולה, היה ראוי להתקיים בו בנחלה מורשה תמיד לדורות, אלא שנדרו מפני חטאם העתיד, כמבאר בכמה דוכתי. ○ ואם כן לכאורה לא הוי כביטול בחירה, כאשר כבר נרמז בתורה ביטול מלכותו, שהוא לסיבת חטאם. אבל לפי האמת לית ביה ביטול בחירה, כי טרם שיצא הדבר אל הפועל, גם אותו הרמז לא יצא לפועל, אלא היה פתרון המקרא כפי משמעו, ואין הרמז מתגלה אלא לאחר המעשה, והרי הוא כאילו לא נכתב אלא עתה הדבר בתורה מחדש, בצאתו מן הכח אל הפועל, וכאמור. ○ והשתא נוחא, דמהאי טעמא ר"י לא רצה לומר דבר זה מפורש אל ההגמון, לכל יחשוב מחשבה וזה שהמקרא אין לו פתרון אחר אלא באופן זה, ובכן יפוער פיו בלי חק כלפי מעלה, לומר כי הבחירה אינה חפשיית והם כמוכרחים בחטא, כאשר כבר יצא כן מפי ה' בתורה. ולפיכך כדי להפסיק דעתו נטל נייר חלק ונטל קולמוס, וכתב עליו דבר זה וְאֶחָדִי כֵן יֵצֵא אֶחָיו וגו', להורות לו כי התורה היא כדמיון נייר חלק המוכן לכתוב בו תמיד חדשות, בהיות כמה פנים לתורה, וכל פנים ופנים אינו מתחדש אלא לפי שעתו וזמנו בצאת הדבר אל הפועל, והרי היא כאילו לא נכתב אלא עתה הדבר מחדש על ידי חכמי הדורות, וממילא לית ביה ביטול בחירה. וכן ההגמון הבין רמזו והגיונו, והודה לדבריו, ולכן אמר ראו דברים ישנים יוצאים מפי זקן חדש, כלומר אע"פ שהדברים עתיקים וישנים בתורה שבכתב, מ"מ הרי הם כחדשים, לפי שלא יצאו מכח אל הפועל אלא עכשיו מפי זה הוקח החדש, וכענין שנאמר חֲדָשִׁים גַּם יִשְׁנִים (ראה להלן בהערה עד). וממילא לא לית ביה ביטול בחירה, כאשר לא מתחדש אלא עכשיו, ומקודם היה פתרון הכתוב בענין אחר כפי משמעו. ועל זה אמר [לפרש הענין אחר כפי משמעו], להודיעך כמה צער נצטער אותו הצדיק. כלומר שלפי משמעו לא בא הכתוב אלא להודיע צער של אותו הצדיק, שאחיו נלחם עמו עוד בבטן וכאמור, ומעתה הכל עולה כהוגן בס"ד.

[וההמשך כאן מובא להלן בהערה מב].

^ט ועיין להלן בסוף הערה מב, שגם הנזר הקודש עצמו מסיים בסוף דבריו בהלשון וגם זה נכון.

[און] נַתְגַּלָּה [לכל] ווערט עס הערשט ווען ס'קומט די צייט. ווען ס'קומט די צייט, דעמאלטס קומט עס אַרויס.

קיב

אַזוי זעה איך [גם ממה שאמרו חכז"ל] אַז כל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש האָט מען געגעבן אויפן באַרג סיני, אָבער ס'איז נישט אַרויסגעקומען בַּאֲתִּגְלָא, נאָר ווען ס'קומט די צייט, לאותו חכם, בימיו ובזמנו, ווען דאָס דאַרף נַתְגַּלָּה ווערן, ווערט עס דורך אים נתגלה, [און] פריער קען עס נישט נַתְגַּלָּה ווערן. אָבער געשטאַנען [נרמז בתורה] איז דאָס [שוין פון] פריער.

קייג

ישוב קושיא א בדברי המדרש - מהנור הקודש

אין קורצן, כָּלְלוּ שֶׁל דָּבָר, - ער איז דאָרט מאריך אין דעם, [און] כָּלְלוּ שֶׁל דָּבָר איז, - מ'האָט אים 'געוויזן' וְיָדוּ אַחֲזָת בַּעֲקֵב עֲשׂוֹ, אָבער מ'קען עס נישט זאָגן 'בְּדָבָר'.

קיד

היצט פאַרשטייט מען, האָט ער אים נאָר אויפגעשריבן אויפן פאַפּיר, אַז אַלעס שטייט אין די תּוֹרָה.

קטו

ישוב קושיא ב בדברי המדרש - מהנור הקודש

[און דעם] וואָס ער האָט גענומען אַ נִייר 'חֶלֶק', [איז כדי] ער זאָל וויסן אַז וואָס מ'טרעפט שטיין דאָ איז אַזוי ווי ס'העט נישט געשטאַנען גאָרנישט, [נאָר] שפּעטער וועט מען הערשט וויסן וואָס ס'איז געשטאַנען, ווען ס'וועט זיין וועט מען מיינען אַז ס'איז נייעס, ס'איז גאָרנישט געשטאַנען. אָבער דער אָמֶת [איז אַז] דאָס איז אַלעס [שוין] געשטאַנען פריער אין די תּוֹרָה, [נאָר] ער האָט אים געוויזן אַז דאָס איז 'פאַר די וועלט' אַזוי ווי אַ נִייר חֶלֶק.

^ב ומהם בישמח משה פרשת נצבים: פירשתי על המדרש (קהלת רבה י, יד) כתבתי עליך שחכם אתה, ואתה מבקש לכנס לארץ. דענינו כי חכם עדיף מנביא (בבא בתרא יב,). שְׁנֵכִיָּהּ הוּא מְגִזִּיר 'עֵיב' שְׁפָתַי (ישעי' נז, יט), ואינו משיג רק מה שהוא בחינת 'דיבור'. אבל חכם עדיף, שמישיג כביכול 'מחשבתו' של יוצר בראשית, מה דליבא לפומא לא גלי. וידוע כי הבית נחרב על עוונותיהן של ישראל, כי שפך חמתו על עצים ואבנים (איכה רבה ד, יד), ואיתא במדרש אילו היה משה נכנס לארץ, לא היה חרב בית המקדש. וזה שאמר לו למשה כתבתי עליך שחכם אתה, ואתה יודע עתידות אפילו דבר התלוי 'בבחינה', שהוא רק בחינת 'ידיעה' ולא בא לכלל דיבור, כמו שפירש האלשיך (איכה ג, לו) ואילו צדיק ורשע לא 'קאמר' דוקא (נדה טז,). דהדיבור מכריח, ואתה מבקש לכנס לארץ, כלומר הלא אתה משיג שעתיד בית המקדש להיות נחרב בעוונות ישראל להתמשכן עליהם, ואם תבא לארץ לא ישלטו יד וזים בבית המקדש, ומה אעשה עם ישראל לבלי לכלותו, והבן.

ובישמח משה פרשת וילך: אך יובן היטב על פי זה מה שכתב הרמ"ע בעשרה מאמרות (מאמר המדות, ד' ה') (יְדִינָהּ בַּעֲתִידוֹת אֵינוּ מְכַחֵשׁ לְבַחֲרִיהָ חֲפְשִׁית. דאדרבה על ידי בחירה חפשי מוחלט, ויצמח ענין הידיעה בעתידות, כי אף אדם יודע מה שעושה אם רוצה לעשות דבר ואין מוחה בידו. אך לזה נקרא ידיעה, במה שאינו תולה בעצמו, והבן כי בדרינו נכונים מאד.

^{בא} כמבואר בויקרא רבה (כב, א) [וכ"ה בקהלת רבה (פ"א, פסוק י, ופ"ה, פסוק ח) ובירושלמי פאה (ג.)]: [[יִתֵּן ה' אֵלֵי אֶת שְׁנֵי לוחֹת הָאֲבָנִים כְּתֻבִּים בְּאֶצְבָּע אֱלֹקִים וְעָלִיהֶם כָּל הַדְּבָרִים (עקב ט, י). רבי יהושע בן לוי אמר, וְעָלִיהֶם כָּל הַדְּבָרִים, וכתוב (שם ח, א) כָּל הַמִּצְוָה אֲשֶׁר אֶנְכִּי גֹוִ', כל ככל, דברים הדברים, מצוה המצוה, מקרא משנה הלכות תלמוד תוספתות אגדות, ואפילו מה שתלמיד ותיק עתיד לומר לפני רבו, כולן נאמרו למשה בסני, שנאמר (קהלת א, י) יֵשׁ דָּבָר שִׁיאֲמַר רָאָה זֶה חֲדָשׁ הוּא, חבירו משיב עליו כבר הִיָּה לְעָלְמִים (שם).

אזוי גיט ער צו פאַרשטיין [בנזר הקודש].

(ותירוץ הנזר הקודש על קושיא ג בדברי המדרש, ראה להלן באות קסד)

קטז

ישוב קושיא ד בדברי המדרש - מהנזר הקודש

איבערדעם [זאָגט דער מדרש] להודיע כמה נצטער אותו צדיק, יעקב אבינו האָט דאָס אַלעס געזען [כל מאורעות הגלות], ער האָט אַלעס געזען אין דעם וַיְדוּ אַחֲזָת בַּעֲקֵב עֲשׂוּ (בראשית כה, כו).

ער איז דאָרט מאַרץ אין דעם, איך וויל נישט מאַרץ זיין [אזויפיל].

קיז

ער טייטשט אויס^{מב} אַ גמרא אין [פרק] חלק^{מב}, טייטשט ער מיט דעם, וואָס ס'איז אויכעט שווער [להבין בדברי הגמרא שם, כי אין התשובה מעין השאלה] ... [נאָר] איך וועל שוין נישט מאַרץ זיין ווייטער אין דעם אַלעמען, [שהוא] אַריכות דְּבָרִים. איך וועל נישט מאַרץ זיין, אָבער דאָס איז דער תַּמְצִית דערפון.

קיח

דער אָמֶת איז דאָך אזוי.

ער דער ישמח משה^{מד} ברענגט נישט דעם נזר הקודש, [אמנם] אין פרשת שמות, ער זאָגט [עס] אַליין, טייטשט ער אַליין - [דעם הפסוק ויאמר פֿרעה] מִי ה' אֲשֶׁר אֲשַׁמֵּעַ

^{מב} בנזר הקודש (שם בהמשך): ובכן תבין גם בדברי חכמים וחיידותם בפרק חלק (סנהדרין צט.), דגרסינן התם, אמר ליה ההוא מינא אבהו אימת אתי משיחא, אמר ליה לך חפֿי חשוכא להני אינשי. אמר ליה מילט קלייטת לי, אמר לו קרא כתיב (ישע"ס, ב) כִּי הִנֵּה הַחֹשֶׁךְ יִכָּסֶה אֶרֶץ וְרַפָּל לְאֻמִּים וגו'. והלא כל העובר ישתומם כי אין התשובה מעין השאלה, כי הוא לא שָׁאָלוּ אלא על 'הזמן', אימתי אתי משיחא, ומאי אהדר ליה אהא לך חפֿי חשוכא להני אינשי, דהא אכתי הא מילתא גופא לא ידעינן אימתי ליהוי הא, וטפי הול"ל שבאמת זמן הקץ מכוסה ונעלם מכל אדם וכמפורש להדיא בספר דניאל (יב, ד). ○ לכן נראה לי, דודאי גם המין ידע זה שהכתוב העלים וכיסה זמן הקץ, אלא שלא נתקרה דעתו כזה, משום דקשה לו הא גופא, מדוע באמת לא נגלה הזמן אימת אתי משיחא, ועכשיו שלא נגלה הרי זה כדוגמת הרוצה לשקר שמרחיק עדותו (עי' רא"ש שבועות פ"ו, יב). ולפיכך כדי להפסיק דעתו ביאר לו הטעם על זה באומרו לך חפֿי חשוכא להני אינשי, ורצ"ל שזמן הקץ מוגבל בזמן שתתמלא הסאה לרשעי העכו"ם, וכהא דאמרין בפ"ב דמגילה (יז): שזמן מפלת הרשעים מתרומם קרן הצדיקים, שנאמר (תהלים עה, יא) וְכָל קִרְנֵי יְרֻשָׁעִים אֲגַדֵּעַ תְּרוֹמְמָנָה קִרְנוֹת צִדִּיק. ○ ולכן קרי לזמן הקץ יום נָקָם, כדכתיב (ישע"ס, ד) כִּי יוֹם נָקָם בְּלִבִּי, כי באותו הפרק יתמלא הסאה לרשעים לנקום נָקָם מהם. ומהאי קרא לפינן נמי דזמן הקץ הוא מכוסה, וכדאמרין (סנהדרין שם) יום נָקָם בְּלִבִּי, לביה לפומא לא גליא. ומעתה נראה לי כי טעמו מפורש בצידו, כי בהיותו יום נָקָם לרשעי העכו"ם שאז תתמלא סאתם, לפיכך הוא בְּלִבִּי, ולביה לפומיה לא גלי, כדי שלא יתבטל הבחירה בכח הדיבור, שבהכרח תתמלא סאתם באותו הפרק, אבל מחשבת הלב אינו מבטל כח הבחירה, וכדאמרן. ○ וכן גם ר' אבהו בא להסיר תלונות המין, מדוע באמת לא נתגלה הקץ להודיע לכל אימתי אתי משיחא כנזכר, ועל זה אמר הטעם משום דמשיחא לא אתי אלא כי חפֿי חשוכא להני אינשי, דהיינו כשיתמלא סאתם לרעה, והילכך לביה לפומיה לא גלי עת הקץ, שלא לבטל הבחירה הדיבור וכדאמרן. וגם זה נכון.

^{מב} בגמרא סנהדרין (צט.). ולשון הגמרא הובא לעיל בסמוך, בתוך בדברי הנזר הקודש.

^{מד} בישמח משה פרשת שמות (בפסוק ויאמר פֿרעה): אף שכעת קץ הימין מכל עין נסתר, אולם אחר שנהיה נגאלים, יתגלה לנו מפורש באר היטב איך הקץ נאמר להדיא בתורה ובכנביאים ובכתובים. וזה לדעתי פירוש הפסוק (מכה יט, טו) כִּימִי צִאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אֲרָאָנוּ נִפְלְאוֹת, ורצה לומר כימִי צִאתְךָ וגו', שאז נתגלה לך ביאור אמירת הקץ ולא קודם אף שהיה מפורש, הכי נמי בגאולה העתידה אף שהוא מופלא ומכוסה לגמרי, בעת הגאולה אֲרָאָנוּ גלוי ומפורש ביאור אמירתה לנביאים, והכן. ○ ובזה פירשתי הפסוק (צפני"ג, כ) בְּשׁוּבִי אֶת שְׁבוּתִיכֶם לְעֵינֵיכֶם אָמַר ה'. כי באמת נכתב כמעט בכל מקום בתנ"ך מתי יהיה קץ הגאולה, אך חייבה חכמתו ית"ש שיתעלם מאתנו ולא יתראה 'לענינינו' ביאור אמירת הקץ, ולעתיד לבא יתמהו הכל אשר שיתגלה הקץ, יתגלה לענינינו שכבר אמר ה'

בְּקִלּוֹ (שמות ה, ב), - (דזהו שנאמר בהפסוק) בְּשׁוּבֵי אֶת שְׁבוּתֵיכֶם [לעתיד, דעמָאָלֶטס] אִיז לְעֵינֵיכֶם אָמַר ה' (צפני ג, כ), ווען דער אייבירשטער וועט העלפן [ביי] די גאולה, וועט מען זען יעדער פֿאַר די אויגן [וויאָזוי] 'איבעראָל' אִיז געשטאַנען 'ווען' דער קץ וועט זיין, נאָר מ'הָאָט עס נישט געזען פריער, מ'הָאָט נישט פֿאַרשטאַנען.

קיט

הקדמה ליישוב קושיא ב בדברי המדרש - לדרבינו

איך האָב דאָ געקלערט, מ'קען נאָך מוסיף נפֿך זיין, וואָס עפעס ער האָט דאָ גערעכנט אַ נִייר חֵלֶק.

[דהנה] ס'שטייט אין מדרש רבה אין קהלת פרשה י"א^ה, כל מה שאדם שִׁמַּח בתורה הקדושה, וואָס ער לערנט, אפילו ער איז כל ימיו עוסק בתורה הקדושה, הֵבֵל הוא לפני תורה שיהיה בימות המשיח. נאָך תורתו של משיח [וואָס ס'וועט זיין] נאָך ביאת המשיח, אַקעגן 'דער' תורה וואָס מ'וועט דעמאָלטס לערנען, אִיז דאָס אַלעס הֵבֵל. א פֿלאַ וְהִפְלֵא דאָס לשון.

ס'שטייט עטליכע מאָל [אָזוי] אין מדרש.

און אין פרשה ב' אין קהלת דאָרט^מ, זאָגט ער [במדרש] אַ בחינה, אַז דאָס אִיז פֿאַרדעם הֵבֵל, ווייל דאָס פֿאַרגעסט מען, און נאָך יְמוֹת הַמְּשִׁיחַ וועט מען נישט פֿאַרגעסן.

קב

נאָר אין מדרש תנחומא אין פרשת כי תבוא סימן ד'^{מז}, ביי וְהָיָה אִם שְׁמוֹעַ תִּשְׁמָע (תבוא כח, א), דאָרט זאָגט ער גאָר באריכות, דאָרטן זאָגט ער גאָר אַן ענין, [שדרשו שם בלשון הפסוק] אִם שְׁמוֹעַ בעולם הזה, תִּשְׁמָע בעולם הבא מפי הקדוש ברוך הוא. זאָגט ער, לא היה ראוי שתנתן התורה בעולם הזה, מפני שבעולם הבא ישמעו התורה מפי הקדוש ברוך הוא. ולמה ניתנה תורה בעולם הזה, כדי שבעולם הבא ווען מ'וועט הערן מפי הקדוש ברוך הוא, יֵדַע באיזה פרשה הוא עומד, ער זאָל וויסן וואָס טוט זיך, וואָס פֿאַר אַ פֿרָשָׁה מ'שמועסט, פון וועלעכע פֿרָשָׁה מ'רעדט, אָזויפיל וועט מען נאָר וויסן גאָר [ממה שלמד בעולם הזה]. אָבער דאָס ענין דערפון, אִיז נישט קיין דִּמְיוֹן צו דעם וואָס מ'וועט הערן מפי הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא.

י"ש 'בביאור' מתי יהיה הקץ. והיינו בְּשׁוּבֵי אֶת שְׁבוּתֵיכֶם, אַז לְעֵינֵיכֶם אָמַר ה', רצ"ל אז יהיה לְעֵינֵיכֶם כי ה' אָמַר, והבן.

^ה בקהלת רבה (יא, פסוק ח): כי אם שְׁנִים הִרְבָּה יִשְׁמָח, בשמחת התורה, וְיִזְכֹּר אֶת יְמֵי הַחֹשֶׁךְ, אלו ימי הרעה, כי הִרְבָּה יְהִי [כָּל שָׂאָה 'הֵבֵל'], תורה שאדם למד בעולם הזה, הֵבֵל היא לפני תורתו של משיח.

^מ בקהלת רבה (ב, פסוק א): אָמַרְתִּי אֲנִי בְּלִבִּי לֵכָה נָא אָנֹכִיכָה בְּשִׂמְחָה וכו'. וְרָאָה בְּטוֹב, בטובתה של תורה, וְהָנָה גַם הוּא הֵבֵל, לא היה צריך קרייה למימר אלא וְהָנָה גַם הוּא 'שִׂמְחָה', וְאֵת אָמַר וְהָנָה גַם הוּא 'הֵבֵל', ר' חזקיה בשם ר' סימון בר זבדי אמר, כל התורה שִׂאָתָּה לִמַּד בְּעוֹלָם הַזֶּה הֵבֵל הוּא לִפְנֵי תוֹרָה שְׁבַעֲוֹלָם הַבָּא, לִפִּי שְׁבַעֲוֹלָם הַזֶּה אִדָּם לִמַּד תוֹרָה וּשְׂוֹכָה, אַבֵּל לַעֲתִיד לְבֹא מִה כְּתִיב תָּמָן, נִתְּנִי אֶת תּוֹרָתִי בְּקִרְבָּם [וְעַל לָקֵם אֶכְתָּבֵנָה] (ירמי' לא, לב).

^{מז} בתנחומא כי תבוא (סימן ד): וְהָיָה אִם שְׁמוֹעַ תִּשְׁמָע, אם שמעת קמעא, סופך לשמוע הרבה וכו'. דבר אחר, אם שמעת בעולם הזה, תשמע לעולם הבא מפי הקדוש ברוך הוא. אמר רבי יונה אביו של רבי מנא בשם רבי לוי שאמר בשם רבי אבא, לא היתה התורה צריכה לינתן לישראל בעולם הזה, למה, שהכל עתידין להיות למדין תורה מפי הקב"ה לעולם הבא. למה ננתנה להם בעולם הזה, שכיבא הקב"ה ללמדם בעולם הבא, יהיו הכל יודעין באיזה פרשה הוא עוסק. לפיכך אם שְׁמוֹעַ בעולם הזה, תשמע לעולם הבא מפי הקדוש ברוך הוא.

קבא

פונדעסטוועגן דאָס לָשון איז אַביסל שווער, [וואָרן דאָס] ווייסט מען דאָך פאַרט
[אז] מ'האַט געגעבן די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה [המצויה עתה בידני, און] אָן די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה קען
מען דאָך נישט צוקומען צו גאַרנישט. [ואפילו] אַז ס'איז נאָר [וועגן] וְהָיָה אִם שְׁמוֹעַ
תִּשְׁמָע, און 'וויאָזוי' קאָן מען הערן [לעתיד], פאַרוואָס וועט מען הערן פֻּעוֹלָם הַבָּא, [צו
דעם] איז מען זוכה [אויך] נאָר אַז מ'איז זיך מִיַּגַע אויף די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה 'היינט', און
מ'גייט מיט אָמֶת און מ'דינט דעם באַשעפער, אַז מ'וועט לערנען לְשִׁמָּה פאַר הַקְדוּשׁ
ברוך הוּא [בעולם הזה], קאָן מען זוכה זיין לעתיד [לשמוע תורה מפי הקב"ה].

קכב

[נאָר] ער מיינט אפשר אויף דער בחינה, [רק בענין] די אַלע זאַכן [וענינים] וואָס
מ'האַט מְגַלָּה געוועזן [בתורה, מלבד התרי"ג מצות].
מ'האַט געדאַרפט האָבן דער עיקר נאָר די מְצוֹת.

אַזוי ווי זיי זאָגן^מ [בענין] לְהַבְדִּיל וואָס מ'האַט פאַר די אומות הָעוֹלָם געוואָלט
געבן די תּוֹרָה, האָט מען זיי אויך נאָר געגעבן [רק המצות], וואָס מ'טאָר נישט, און
וואָס מ'מעג. אָבער נישט די עֲנִינִים און דאָס פְּנִימִיּוּת, מיט די דרשות חכמינו ז"ל
וכדומה.

[וכמו כן לעתיד] דער עיקר וואָס מ'וועט הערן מפי הַקְדוּשׁ ברוך הוּא [הוא בעניני
פנימיות התורה].

קכג

אָבער דער אָמֶת איז, דער תּמָצִית איז דאָך אין אָמֶת'ן אַרײַן [אז] ס'האַט דאָך
געמוזט זיין [גם התורה שבעולם הזה, שהרי] אָן די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה איז דאָך גאַרנישט. אָבער
אַקעגן יענעם [לגבי התורה דלעתיד] איז עס [נחשב כאילו ווי] גאַרנישט.

קכד

און אויף איין פּלאַץ שטייט גאָר אין מדרש^ט, אַז [דער פסוק] אֱלֹיו 'גוֹיִם' יִדְרְשׁוּ
[ישע"י יא, י] [הנאמר במלך המשיח, הכוונה בזה כי] אידן וועלן הערן מפי הַקְדוּשׁ ברוך הוּא,
[און] פון מלך המשיח וועלן [נאָר] די אומות הָעוֹלָם דאַרפן הערן, אָבער אידן וועלן
הערן מפי הַקְדוּשׁ ברוך הוּא, [ואז יתקיים הכתוב] יִשְׁקֶנִי מִנְשִׁיקוֹת פִּיהוּ^י [שיר השירים א, ב],
שטייט עטליכע מאל אין מדרש^ט.

^מ עיין ענין זה באורך בדברי ואל לשבועות (אות מד, עא, קיד), ועוד.

^ט בבראשית רבה (צח, ט): אֶסְרִי לִגְפֵן עֵרֶה (ויחי מט, יא) וכו', לכשיבא אותו שכתוב בו (זכרי' ט, ט) עֲנִי וְרַכֵּב עַל
חֲמור וגו', כִּפֶּס בֵּינִי לְבָשׁוּ (ויחי שם), שהוא מחזור להן דברי תורה, וּבָדֵם עֲנָבִים סוּתָה, שהוא מחזור להם
טעיותיהן. אמר רבי חנין, אין ישראל צריכין לתלמודו של מלך המשיח לעתיד לבא, שנאמר אֱלֹיו 'גוֹיִם' יִדְרְשׁוּ,
לא ישראל.

ובמדרש תהלים (כא, א): לִמְנַצֵּחַ מִזְמור לְדוֹד ה' בְּעֶזֶךְ יִשְׁמַח מִלֵּךְ. זה שאמר הכתוב (ישעיה יא, י) וְהָיָה בַּיּוֹם
הַהוּא שֶׁשֶׁךְ יִשְׂרָאֵל עֲמֵד לִנֶּס עַמִּים [אֱלֹיו גוֹיִם יִדְרְשׁוּ]. אמר רבי חנינא, אין מלך המשיח בא אלא ליתן לאומות
העכו"ם שש מצות, כגון סוכה ולולב ותפילין. אבל ישראל למדין תורה מן הַקְדוּשׁ ברוך הוּא, שנאמר (שם נד, יג)
וְכָל בְּנֵיךְ לְמוֹדֵי ה'. ולמה, בשביל אֱלֹיו גוֹיִם יִדְרְשׁוּ.

ועיין עוד בבראשית רבה (צח, ג): נמצאת למד שבן שלש שנים הכיר [אברהם] את בוראו והיה משמר
דקדוקי תורה והיה מלמד את בניו, שנאמר (ירמיה יח, יט) כִּי יִדְעִתִּי וגו'. אמר לו הקב"ה, אתה למדת בניך תורה
בעולם הזה, אבל בעולם הבא אני בכבודי מלמד לכם את התורה, שנאמר וְכָל בְּנֵיךְ לְמוֹדֵי ה'.

^ב כמבואר בשיר השירים רבה (א, פסוק ב) בשעה ששמעו ישראל אֱלֹהֵי אֲלֶקֶיךָ נתקע תלמוד תורה בלבם, והיו

קבה

הַיּוֹצֵא לָנוּ מִזֶּה, דַּעַר עֵיקָר אִיז דִּי תוֹרָה וואָס ס'וועט זיין שפּעטער, אַחר ביאַת המשיח, [וואָס] דאָס האָט מען גאַרנישט קיין הַשְּׁגָה, וואָס מ'וועט דאָרטן טרעפֿן. ממילא וועט מען דאָרט טרעפֿן אַזעלעכע ענינים, וואָס היינט ווייסט מען גאַרנישט 'וואָס' דאָס אִיז.

קבו

לאָמיר זען.

ס'שטייט אין מדרש רבה^{נא} [על הפסוק] הַמִּכְסֶּה אֶנִּי מֵאֲבֵרָהּ אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה (וירא יח, יז), אַבְרָהָם אַבִּינוּ הָאֵט אֲלֵעַס געוואוסט, כאַשר הִגָּה [מפיו יצא] (איוב לו, ב), בְּכָל יוֹם ווערט נִתְחַדֵּשׁ הַלָּכָה מִפִּי הַקֹּדֶשׁ בְּרוּךְ הוּא, הַקֹּדֶשׁ בְּרוּךְ הוּא אִיז מִחֲדָשׁ אַ הַלָּכָה יעדן טאָג, און די אַלע הַלָּכוֹת האָט ער געוואוסט. אַזוי שטייט אין מדרש רבה.

קבו

סאיז אויך אַ חֲדוּשׁ, [ווי] די מפרשים פרעגן, [דלכאורה] וואָס זענען די הַלָּכוֹת. [והרי אפילו] נאָך מִתֵּן תוֹרָה הָאֵט מען דאָך אויך דאָס נישט געגעבן, אַלע טאָג [אז] מ'איז מִחֲדָשׁ הַלָּכָה ?

ס'איז [דאָך דאָ] נאָר 'דִּי הַלָּכוֹת' וואָס מ'האָב מיר אין די תוֹרָה הַקֹּדֶשׁ, עָלֵיו אין הַהוֹסֵיף וְאֵין לְגִרּוּעִי^{נב} [ממנו, וכמו שדרשו^{נב} מהפסוק] אֵלֶּה הַמִּצְוֹת, שאין הנביא רשאי

למדים ולא היו משכחין. באו אצל משה ואמרו, משה רבינו תַּעֲשֶׂה אֶת פְּרוּזְבִּיין שליח בינותינו, שנאמר (יתרו כ, טו) דַּבֵּר אִתָּהּ עִמָּנוּ וְנִשְׁמָעָה וְעָתָה לָמָּה נָמוּת, ומה הנייה יש באברה יש באלהות למדים ושוכחים, אמרו מה משה בשר ודם עובר, אף תלמודו עובר. מיד חזרו באו להם אל משה אמרו לו משה רבינו לוואי יִגָּלָה לנו פעם שנייה, לוואי יִשְׁקֵנִי מְנֻשְׁקוֹת פִּיהוּ, לוואי יתקע תלמוד תורה בלבנו כמות שהיה, אמר להם אין זו עכשיו, אבל לעתיד לבא הוא, שנאמר (ירמ' לא, לב) וְנִתַּתִּי אֶת תּוֹרָתִי בְּקֶרֶן וְעַל לִבָּם אֶכְתְּבָנָה. רבי נחמיה אמר בשעה ששמעו ישראל לא יִהְיֶה לָּךְ נֶעֱקָר מַלְכֶם יצר הרע, באו אצל משה וכו' מיד חזר יצר הרע למקומו, חזרו על משה ואמרו לו משה רבינו לוואי יגלה לנו פעם שני, הלואי יִשְׁקֵנִי מְנֻשְׁקוֹת פִּיהוּ, אמר להם אין זו עכשיו, אבל לעתיד לבא הוא, דכתיב (יחזקאל לו, כו) וְהִסְתֵּרְתִּי אֶת לִבִּי הָאֵכָן מִבְּשָׁרִי.

^{נא} בבראשית רבה (וירא מט, ב) [על הפסוק וה' אָמַר הַמִּכְסֶּה אֶנִּי מֵאֲבֵרָהּ] [אמר הקב"ה] כבר קראתי אותו אביהם וכו', מתן תורה גלית לו, גיהנם גלית לו, דינה של סדום למחר ואיני מגלה לו. רבי אחא בשם רבי שמואל בר נחמן בשם רבי נתן אמר, אפילו הלכות ערובי חצרות היה אברהם יודע. רבי פנחס בשם רבי שמואל אמר אפילו שם חדש שהקב"ה עתיד לקרוא לירושלים וכו'. רבי ברכיה ור' חייא ורבנן דתמן בשם ר' יהודה, אין יום ויום שאין הקב"ה מחדש הלכה בבית דין של מעלה וכו', אפילו אותן הלכות היה אברהם יודע.

ולהלן שם (תולדות סד, ד): [עַבְדְּךָ אֲשֶׁר שָׁמַע אֲבֵרָהָם קָלִיל] וְיִשְׁמָר מִשְׁמַרְתִּי מִצְוֹתִי חֲקוּתִי וְתוֹרָתִי (תולדות כו, ה). ר' יונתן משם רבי יוחנן אמר, אפילו הלכות ערובי חצרות היה אברהם יודע, תוֹרָתִי, שתי תורות, שקיים אפילו מצוה קלה שבעל פה. ר' סימון אמר, אפילו שם חדש שעתיד הקב"ה לקרוא לירושלים היה אברהם יודע, דכתיב (וירא כב, יד) וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם הַזֶּה 'יִרְאָה', וכתיב (יחזקאל מח, לה) וְשֵׁם הָעִיר מִיּוֹם הַזֶּה שְׁמָהּ, וכתיב (ירמ' ג, יז) בָּעֵת הַהִיא יִקְרָאוּ לִירֻשָׁלַיִם כִּפְאָה. רבי ברכיה אמר בשם ר' יהודה, אין כל יום ויום שאין הקב"ה מחדש הלכה בבית דין של מעלה, מאי עמיה, שְׁמֵנוּ שְׁמוֹעַ בְּרַגְלֵי קְלֹו הִגָּה מִפִּיו יֵצֵא (איוב לו, ב), ואין הִגָּה אלא תורה, כענין שנאמר (יהושע א, ח) וְהָיִיתָ בּוֹ יוֹמָם וְלַיְלָה.

^{נב} לשון הפסוק בקהלת (ג, יד): כִּי כָל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה הָאֱלֹקִים הוּא יִהְיֶה לְעוֹלָם, עָלֵיו אין להוסיף וממנו אין לגרע. ועיין ברות רבה (ד, ר) וז"ל: מה עשו מורדכי ואסתר, כתבו אגרות ושלחו לכל בני הגולה ואמרו מקבלים אתם עליכם להיות עושים את שני הימים האלה וכו', שמונים וחמשה זקנים ומהם שלשים וכמה נביאים היו שהיו מצטערים על הפסוק הזה, אֵלֶּה הַמִּצְוֹת אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה, אֵלֶּה אין להוסיף ואין לגרע, ואין נביא רשאי לחדש דבר עוד מעתה, ומורדכי ואסתר מבקשין ממנו לחדש דבר עלינו, עד שהאיר הקב"ה עיניהם ומצאו אותה כתובה בתורה ובנביאים ובכתובים וכו'.

^{נב} בגמרא שבת (קד, ו) ומגילה (ב, ג): ועוד: כתיב (בחקותי כו, לד) אֵלֶּה הַמִּצְוֹת, שאין הנביא רשאי לחדש דבר מעתה.

לחדש דבר מעתה. נאָר דעס וואָס מ'איז מוסיף אין דעם [מדבריהם], אָדער גדרים וסייגים, אָדער כדומה.

קכח

אָבער זעט אויס [אז] דאָס איז די הלכות [וענינים פנימיים] וואָס זיי וועלן זיין נאָך ביאת המשיח, [וואָס] ביי ביאת המשיח וועט יעדער הערן מפי הקדוש ברוך הוא.

קכט

ביאור דברי הגמרא: בענין מסכת עבודה זרה של אברהם אבינו

אפשר איז מיט דעם פארענטפערט [דעס] וואָס איך האָב אסאך מאָל שוין געשמועסט דערפון, וואָס ס'שטייט אין די גמרא אין עבודה זרה^{יז}, [אז] די מסכת עבודה זרה פון אברהם אבינו איז געווען ד' מאות פרקי, און אונז האָב מיר נאָר ה' פרקי.

[וקשה] נו וויאָזוי איז דאָס עפעס, [והלא לכאורה] דאָס איז דאָך גאָר מער'ער [דיני הרכחת ע"ז כהיום, שהרי נתוספו כמה דינים] וואָס זענען נאָר אסור מדרבנן, און [כמה] גדרים וסייגים, און פלוגתות, און ס'איז אינגאנצן [נאָר] פינף פרקים. און אברהם אבינו האָט דאָך נישט געהאָט קיין פלוגתות, [שהיו לו שתי] כָּלִיּוֹת נובעות לו חֲכָמָה^{יח}, [און] ער האָט געהערט מפי הקדוש ברוך הוא, נו וואָס האָט ער געהאָט עפעס אַזויפיל.

[נאָר] קען זיין, זעט אויס אַז [דאָס מיינט] די הִלְכוֹת וואָס ס'וועט זיין נאָך ביאת המשיח, [וואָס] אונז ווייס מיר גאָרנישט וואָס דעמאָלטס וועט זיין.

קל

ישוב קושיא ב דברי המדרש - לדרכינו

דאָס קאָן זיין. [דעם] וַיְדוּ אַחֲזֵת בַּעֲקֵב עֵשָׂו, דעמאָלטס וועט מען [עס] פארשטיין, ווען די מלוכה וועט אריבערקומען [ליעקב], נאָך דעם גלות אָדום. [און] דעס איז אַזוי ווי אַ נַיִר חֶלֶק, וואָרן ס'איז דאָך אַלעס הֶבֶל פאַר די תּוֹרָה פון יְמוֹת הַמָּשִׁיחַ, איבערדעם הייסט עס אַ נַיִר 'חֶלֶק'. דאָס זאָג איך פאַר אַ תּוֹסֶפֶת נוסף, צו דעם וואָס דער נזר הקודש זאָגט דאָרטן.

קלא

היוצא מזה לענין ישוב הקושות בפרשתן

היוצא לנו מזה, יעקב אבינו האָט דאָ אַרײַנגעשטעלט אין די פֿרָשָׁה פון יוֹסֵף הַצִּדִּיק [עד סוף כל הדורות, וכמו שדרשו בפסוק וְקָל שֶׁדִּי יִתֵּן לָכֶם רַחֲמִים (כדלעיל בקושיא כ)], אַזוי ווי ס'שטייט אַורֵאִי [במדרשים] נאָר די אַלֶּע ענינים [שכבר נתגלו בזמן הזה], און דאָס

^{יז} בגמרא עבודה זרה (יד:): אמר ליה רב חסדא לאבימי, גמירי דעבודת כוכבים דאברהם אבינו ד' מאה פירקי הויין, ואנן חמשה תנן, ולא ידעינן מאי קאמרינן וכו'.

^{יח} כמבואר בבראשית רבה (סא, א) [ע"פ יוֹסֵף אַבְרָהָם וְיָקֹחַ אֲשֶׁר]: כתיב (תהלים א, א) אֲשֶׁרִי הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא הֵלֵךְ וגו', אֲשֶׁר לֹא הֵלֵךְ בַּעֲצַת רָשָׁעִים זֶה דוֹר הַפְּלָגָה. וּבְדֶרֶךְ 'חֲסִידִים' לֹא עָמִיד אֵלּוּ אֲנִשִּׁי סְדוֹם, שְׁנֵאמֹר (לך יג, ג) וְאֲנִשִּׁי סְדוֹם רָעִים 'חֲסִידִים'. וּבְמוֹשֵׁב לְצִים לֹא 'עֹשֶׁב', זֶה אַבִּימֶלֶךְ, שְׁנֵאמֹר (וירא כ, טו) הִנֵּה אֲרָצִי לְפָנֶיךָ [בסבוב בעיניך 'שִׁב'] וגו'. כִּי אִם בְּתוֹרַת ה' תִּפְצֹז, כִּי יִדְעֲתוּ לִמְעַן אֲשֶׁר יִצְוָה (וירא יח, יט). וּבְתוֹרַתוֹ הִקְהָה [יוֹמָם וְלַיְלָה], אִמֹר רַבִּי שְׁמַעוֹן, אֲב לֹא לִמְדוּ וְרַב לֹא הִיָּה לוֹ, וּמֵהִיכֵן לִמַּד אֶת הַתּוֹרָה, אֲלֵא זִמְנָן לוֹ הַקְּבִ"ה שְׁתֵּי כְלִיּוֹתָיו כְּמִין שְׁנֵי רַבָּנִים, וְהָיוּ נוֹבְעוֹת אוֹתוֹ תּוֹרָה וְחֻכְמָה, הִדָּא הוּא דְכַתִּיב (תהלים טז, ז) אֶבְרָךְ אֶת ה' אֲשֶׁר יַעֲצֵנִי אֶף לְיָלוֹת יְסְרוֹנִי כְלִיּוֹתַי.

פֿשטות [דקאי על יוסף ושמעון] איז אַמאַל אַמַת, אָבער אין דעם שטייט נאָך עפעס אויך, אַלע גלות'ער עד סוף כל הדורות האָט ער אַריינגעשטעלט דאָ.

אזוי ווי ער האָט געזאָגט, אַ נײַר חֶלֶק, וְיִדּוּ אַחֲזָת בַּעֲקֵב עֶשׂוֹ, [ווייל] דאָס איז תְּלוּי אין די בְּחִירָה [ונכמו שפירש בנור הקודש. און] דעם וואָס ס'איז תְּלוּי אין די בְּחִירָה [איז אַ זאך] וואָס מ'קען נישט אַרויסזאָגן, האָט ער 'עפעס' דאָ מְגִלָּה געווען דערפון, אַז ס'גייט אַרויף אויף די שפּעטערע גלות'ער, [און] אַז ס'וועט זיין די גאולה שלימה, און ס'וועט זיין די צוויי חורבנות.

קלב

ישוב קושיא ב (באופן ראשון)

נאָר וויאזוי ס'איז געדרוינגען פון דאַנעט [אז] לֹא אֶשְׁפֹּל עוֹד. מ'קען זאָגן [בדרך] פשוט, וואָרן רש"י טייטשט דאָ לפי פשוטו, וְשִׁלַּח לָכֶם אֶת אַחֲיֵכֶם אַחֲרָי, וְאֵנִי שְׂכֻלָּתִי, זעט ער שוין פון יוסף'ן און פון שְׁמֻעֲזֵן, זאָגט רש"י, 'ביז דערווייל' לשעה איז ער אַ שְׂכֻל, וואָרן ס'איז אַ סֶפֶק.

זאָגן זיי דאָך¹¹ פֿשט אין רש"י, ווייל ער האָט דאָך געזאָגט [אז] ער האָפט דאָך [שיתן לכם רחמים] וְשִׁלַּח לָכֶם אֶת אַחֲיֵכֶם, [און] אַז מ'וועט אַרויסשיקן וועט ער דאָך שוין נישט זיין קיין שְׂכֻל, מוז איך זאָגן אַז דער שְׂכֻלִּי שְׂכֻלִּי גייט אַרויף אויף לְמַפְרָע, 'ביז' דאָס וועט זיין.

קלב

די זעלבע איז לויטן דרש, דער דרש זאָגט דאָך אויך וְשִׁלַּח לָכֶם [מתוך הגלות], אַז ס'וועט זיין די גאולה שְׁלִימָה, און נאָך די גאולה שלימה איז דאָך נישט שְׂכֻלִּי פון חורבנות, אָלֹא מֵאִי מוֹז זיין [אז] דער פֿשט איז אַז פֿאַר די גאולה וועט ער זיין אַ שְׂכֻל, איז דאָך דאָס נאָר לְשָׁעָה.

ממילא [פון דעם אליין] איז דאָך געדרוינגען אַז וְלֹא אֶשְׁפֹּל עוֹד, וואָרן ער האָט דאָך מַקְדִּים געוועזן און ער האָט אָנגעהויבן מיט די גאולה שלימה, פֿאַרוואָס [וְשִׁלַּח לָכֶם], וואָרן ס'וועט זיין אַ גאולה, דערנאָכדעם וועט זיין אַ גאולה שְׁלִימָה.

קלב

ישוב קושיא ב (באופן שני)

אָבער יהיה איך שיהיה, [יש לומר עוד דאומרו 'לא אשכל עוד'] דאָס ליגט דאָ אין פֿסוק, אין דעם [לשון] 'וְשִׁלַּח לָכֶם'.

[דהרי מלשון] וְשִׁלַּח [הנאמר בגט 'וְשִׁלַּחָה' מִבֵּיתוֹ], דִּרְשָׁנִיט די גמרא¹² פֿרט למשולחת וחוזרת, ביי אַ גֵּט, אַז ס'איז נישט גוט ווען מ'שרייבט עס [לגרש אשה שהיא שוטה],

¹¹ ברש"י (מג, יד): וְשִׁלַּח לָכֶם. ויפטר לכוּן, כתרגומו. יפטרנו מאסוריו, לשון לחפשי וְשִׁלַּחֲנוּ (משפטים כא, כו). ואינו נופל בתרגום לשון וישלח, שהרי לשם הם הולכים אצל: אַתְּ אַחֲיֵכֶם. זה שמעון: אַחֲרָי. רוח הקודש נזרקה בו, לרבות יוסף: וְאֵנִי. עד שובכם, אהיה שכול מספק: פֿאַר שְׂכֻלִּי. מיוסף ומשמעון: שְׂכֻלִּי. מבנימין.

¹² בפי' הרא"ם (שם): ואני עד שובכם אהיה שכול מספק. לא שאני שכול מעתה, כפי המובן משכולתי שכולתי, דאם כן מאי וְקָל שְׂדִי? יתן לָכֶם רַחֲמִים לִפְנֵי הָאֵשׁ וְשִׁלַּח לָכֶם וגו'. ובגור אריה (שם): שכולתי מספק וכו'. דאין ודאי, דאם כן מאי וְקָל שְׂדִי? יתן לָכֶם רַחֲמִים, הרי התפלל עליהם.

¹³ בגמרא יבמות (ק"ג:): אמר רבי יצחק, דבר תורה שוטה מתגרשת, מידי דהוה אפקחת בעל כרחא. ומה טעם אמרו אינה מגורשת, שלא ינהגו בה מנהג הפקר. היכי דמי, אלימא חזרת לשמור גיטה ויודעת לשמור עצמה,

ס'נוצט נישט, פאָרוואָס, ווייל זי איז אַ משולחת וחוזרת, [און] וְשִׁלַּח איז טייטש וְשִׁלַּח (על מנת שלא לחזור).

[וכמו כן] הָאֵט ער דאָ געזאָגט, [ער האָט] 'שוין' מִתְפַּלֵּל געווען אויף די גאולה שְׁלִימָה, [ולזה אמר לשון] 'וְשִׁלַּח', ס'זאָל זיין אַ רעכט 'שְׁלִיחוֹת' [מן הגלות], ס'זאָל נישט זיין קיין משולחת וחוזרת, מער נישט.

[וממילא] איז שוין געדרינגען [אז] וְלֹא אֶשְׁכַּל עוֹד, [ממה שאמר] ס'וועט זיין 'וְשִׁלַּח'. נאָר אָבער 'ביז דערווייל', ביז דער וְשִׁלַּח וועט זיין, איז שְׁכַלְתִּי שְׁכַלְתִּי, היצט ליידיט מען פון די צוויי חורבנות.

[אבל על כל פנים] איז דאָס טאָקע פון דאָנעט געדרינגען, פון דעם 'וְשִׁלַּח'.

קלה

ישוב קושיא טו

היצט לאָמיר זען, איך האָב אָנגעהויבן מיט די תורה [מה שיעקב לא שכח, אבל יוסף שכח].

[דהנה] יעקב אבינו, מובחר שבאבות, ער איז אוראי [ער האָט] מְקַבֵּל געווען [מאברהם אבינו] און ער האָט געלערנט [מפי הקב"ה]. מ'געפינט דאָס נישט ביי בֵּית שֵׁם וְעֵבֶר אפילו, אַז דעם [זיי זאָלן לערנען] מפי הקדוש ברוך הוא, אַז מ'זאָל זיין בבית שם ועבר אפילו, [און] אַז יעדע הלכה וואָס מ'איז מְחַדֵּשׁ בכל יום בְּשָׁמַיִם [זאָלן זיי וויסן].

בְּבֵית שֵׁם וְעֵבֶר זעט אויס האָט מען געלערנט די תורה [המצויה עתה בידינו] וואָס מ'האָט געגעבן אויפן באַרג סִינִי, האָט מען געלערנט די תורה וואָס די חֲכָמֵי הדורות האָבן געהאָט, און אַלע תְּלִמִּידִים פון מֹשֶׁה רַבֵּינוּ, און כסדר די תַּנָּאִים וְאִמּוֹרָאִים, [דאָס] האָט מען געלערנט בְּבֵית שֵׁם וְעֵבֶר. אָבער 'דִּי תוֹרָה וואָס ס'וועט זיין נאָך ביאת המשיח, דאָס איז נישט געווען.

אָבער ביי די אַבּוֹת, זעט אויס [אז] אַבְרָהָם אָבִינו, ביי די אַבּוֹת הַקְדוּשִׁים, [וכן] יעקב אבינו זעט אויס האָט געלערנט 'דִּי תוֹרָה [דלעתיד לבא]. און 'דעס' פאָרגעסט מען נישט^מ, אין די בחינה איז נישטאָ קיין שְׁפָחָה, איבערדעם [איז] יעקב לא שכח.

קלו

און יוסף הצדיק קאָן זיין, ער איז דאָך אַוועק ביי די שְׂבַע עֶשְׂרֵה שָׁנָה, האָט ער דאָך געלערנט קודם די תוֹרָה מפיו [של יעקב], וואָס ער האָט געלערנט מיט אים דער פאָטער, [דעם] וואָס ער האָט געלערנט בְּבֵית שֵׁם וְעֵבֶר האָט ער אים איבערגעגעבן^ט. [אבל התורה דלעתיד, מה ששמעו האבות מפי הקב"ה], קאָן זיין [אז] דעמאָלטס האָט ער נאָכנישט דאָרט געהאַלטן, נאָר הערשט שפּעטער ווען ער איז צוגעקומען צו די בחינה, צו דער חֲכָמָה, ווען מ'האָט אים מוֹסִיף געווען אַן אוֹת [על שמו, וכדכתיב עדות]

מי נהגי בה מנהג הפקר. אלא דאין יודעת לשמור לא גיטה ולא עצמה, דבר תורה שוטה מתגרשת [בתמיה], והא אמר דבי רבי ינאי ונתן 'בְּיָדָה' (תצא כד, א), מי שיש לה יד לגרש עצמה, יצתה זו שאין לה יד לגרש עצמה. ותנא דבי רבי ישמעאל, 'ושלחה' מביתו (שם), מי שמשלחה ואינה חוזרת, יצתה זו שמשלחה וחוזרת [פירש"י: שמשלחה מביתו וחוזרת, שכן מנהג השוטים שאין בושין]. לא צריכא יודעת לשמור גיטה, ואינה יודעת לשמור עצמה. דבר תורה שוטה מתגרשת דהא יודעת לשמור גיטה, ואומר רבנן לא ליפקא, שלא ינהגו בה מנהג הפקר. וכלשון רש"י בפרשת וישב (לי, ג): כן יקנים. שנולד לו לעת זקנתו. ואונקלוס תרגם בר חכים הוא ליה, כל מה שלמד משם וְעֵבֶר מסר לו.

בִּיהוֹסֶף שְׁמוֹ⁹ (תהלים פא, ו), **דַּעֲמָאֲלֵטִס** איז ער געקומען צו דער **חֲכָמָה** ו**תְּבוּנָה** וואָס די **אֲבוֹת הַקְּדוֹשִׁים** האָבן געהאַט, **אָזא** לִמּוּד וואָס ס'וועט זיין אַחַר בִּיאַת הַמְּשִׁיחַ, פֿון 'דער' תּוֹרָה.

איבערדעם האָט ער קודם 'דערווייל' דאָס פאַרגעסן. [ואינו דומה לתורתו של יעקב שהיתה תורה דלעתידי].

קלז

און אפשר קאָן גאָר זיין טאַקע [אַז] ס'איז גאָר נאָך געווען אַ טוֹכָה [מה ששכח התורה שלמד בנערותו].

[דהנה] די גמרא זאָגט אין **בבא מציעא דף פ"ה^א**, [אַז] רבי זירא כִּי סָלִיק, ער איז אַרױפֿגעגאַנגען קיין ארץ ישראל, האָט ער געזיצן [און] ער האָט געפאַסט מָאָה תַּעֲנִינִי [אַז] ער זאָל פאַרגעסן גמרא דבבליא, **כִּי הִיכִי דלא ליטרידיה**, ס'זאָל אים נישט מַטְרִיד זיין דער דרך [הלימוד] וואָס ער האָט געלערנט אין בָּבֶל.

קלח

הגם אונז פֿסקֶן מיר דאָך, לְהִלְכָּה איז דאָך געבליבן [ווי דער] תלמוד בבלי. דאָס קען זיין [שקבעו כן] שפּעטער [בימי רבינא ורב אשי שחתמו התלמוד בבלי. אָבער] קען זיין [אַז] דעמאָלטס בימים ההם [של האמוראים הראשונים] איז קראַנטער געווען 'דער' דָּרָךְ [הירושלמי]. אין בָּבֶל איז דאָך מיט הונדערט יאָר געווען דערנאָך^ב [די חתימת התלמוד, לאחר חתימת הירושלמי], איבערדעם בלייבט עס לְהִלְכָּה [כהבבלי] ווייל זיי זענען

⁹ וכמבואר בגמרא סוטה (י): דאמר רב חנין בר ביזא א"ר שמעון חסידא, יוסף שקידש שם שמים בסתר, זכה והוסיפו לו אות אחת משמו של הקב"ה, דכתיב עדות בִּיהוֹסֶף שְׁמוֹ.

ועוד שם (לו): אמר רב חייה בר אבא אמר רבי יוחנן, בשעה שאמר לו פרעה ליוסף ובלעדיך לא ירים איש אֶת יָדוֹ וגו' (מקץ מא, מד), אמרו איצטגניני פרעה, עבד שלקחו רבו בעשרים כסף תמשילוהו עלינו. אמר להן, גונוי מלכות [פירשי: גונוי מלכות, בחכמה גבורה ויופין] אני רואה בו. אמרו לו אם כן יהא יודע בשבעים לשון, בא גבריאלי ולימדו שבעים לשון, לא הוה קְזָמֵר, הוסיף לו אות אחת משמו של הקב"ה, ולמד, שנאמר עדות בִּיהוֹסֶף שְׁמוֹ בַּצֵּאתוֹ עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם שֵׁפֶת לֹא יִדְעִיתִי אֲשַׁמֶּע.

^א בגמרא בבא מציעא (פה): רבי זירא כי סליק לארעא דישראל, יתיב מאה תעניתא, דלשתכח גמרא בבלאה [פירשי: גמרא שלמן] מיניה, ר' יוחנן דלא נטרדיה [כשעלה לארץ ישראל ללמוד מפי רבי יוחנן, ואמוראין שבארץ ישראל] לא היו בני מחלוקת ונוחין זה לזה כְּשֶׁמֶן, כדאמרינן בסנהדרין (כד), ומיישבין את הטעמים בלא קושיות ופירוין. יתיב מאה אחרניתא דלא לשכוב רבי אלעזר בשניה ונפלין עילויה מילי דצבורא, ויתיב מאה אחרני דלא נשלוט ביה נורא דגיהנם.

ועיין עוד במהרש"א שם: דלשתכח תלמוד בבלאה מיניה כו'. פירש רש"י דלא נטרדיה כשעלה לא"י ללמוד תורה מפי רבי יוחנן כו' ומיישבין את הטעמים בלא קושיות ופרוין עכ"ל. הא ודאי דגם בני א"י הוו מקשינן ומפרקינן אהדדי כדאמרינן לעיל (פג). בר' יוחנן גופיה דאמר על ריש לקיש דהוי מקשי ליה כ"ד קושיות ומפרקינן ליה כ"ד פירוין, אלא דהיינו שהיו מעיינין ומתקנין כל דבר על בורין, והשמועה יוצאה לאור על ידי פלפולם. דאהי מייתי לה התם, דריש לקיש עוקר הרים וחרף טובא הוה, והיה מחבב ומיישב דברי ר' מאיר כדאמרינן נמי לעיל (שם) דע"י פלפולם ורוחא שמעתתא. משא"כ בני בבל, דאפשר שהיו מפלפלים דוגמת 'חילוקים' שבדור הזה, אשר כל מי אשר יודע לכוין על צד היתור בפלפול של הכל הרי זה משובח, וכל אחד מכוין לדחות דברי חבירו וכו', שאין נוחין זה לזה בהלכה, ועל ידי כך לא סלקא להו שמעתתא אליבא דהלכתא, כדקרי להו נמי התם (סנהדרין שם) בְּמִשְׁכָּפִים הוֹשִׁיבֵנִי (איכה ג, ו). והוא שאמר דלא נטרדיה, כי פלפול כזה מטריד את האדם מן האמת, ואין מגיעו לחלילתו המבוקש וק"ל. [ועיין עוד בענין זה בארוחת צדיקים (שער כז)].

^ב וכמו שכתב הרמב"ם בהקדמת ספר משנה תורה וז"ל: רבינא ורב אשי הם סוף חכמי הגמרא, ורב אשי הוא שחיבר הגמרא הבבליה בארץ שנער, אחר שחיבר ר' יוחנן הגמרא ירושלמית, 'בכמו מאה שנה'. ווענין שני הגמרות, הוא פירוש דברי המשניות וביאור עמקותיה, ודברים שנתחדשו בכל בית דין ובית דין מימות רבינו הקדוש ועד חיבור הגמרא. ומשני הגמרות ומן התוספות וספרא וספרי, מכולם יתבאר האסור והמותר הטמא והטהור החיוב והפטור הפסול והכשר, כמו שהעתיקו איש מפי איש משה רבינו מסיני.

בַּתְרָאִים³⁰, ווייל זיי האָבן שוין געזען [דעם] תלמוד ירושלמי, און דערנאָך שוין [וואָס] זיי האָבן געלערנט [אויף דעם] תלמוד ירושלמי האָבן זיי צוזאַמגענומען די ביידע דְרָכִים, איז עס אַרויסגעקומען נאָך בעסער. קען גאָר זיין אַז גאָר שפּעטער [נשתנה הענין].

אַבער בִּימֵיו [של רבי זירא], בִּימֵיהֶם אין דער צייט ווען מ'האָט מְסִדֵּר געווען [את הירושלמי], אַבער בִּימֵיהֶם דעמאָלטס ווען מ'האָט געלערנט [און] מ'האָט מְסִדֵּר געווען תלמוד ירושלמי, זעט אויס איז 'דאָרט' געווען קראַנטער.

קלט

[ועל כל פנים] זעט מען דאָך עפעס אין דער גמרא א דָּבָר נִפְלָא, [כי] אַז מ'גייט אין א בעסערן דָּרָך הַלְמוּד, דאָרף מען גאָר פאַרגעסן 'דעם' דָּרָך הַלְמוּד [הקודם], וואָרן ס'איז מ'מְטָרִיד, [וכמו שאמר רבי זירא] כי היכי דלא ליטרידיה, ס'איז מ'מְטָרִיד, [און איבערדעם] דאָרף מען דאָס פאַרגעסן, [ווייל] ס'איז אַן אַנדערער 'שניט'.
הגם ס'איז דאָך נאָך געווען אלו ואלו דברי אלקים חיים [ואם כן ראוי ללמוד ולידע שניהם, אַבער וויבאלד] דאָס איז אַבער געווען אַ קראַנטערער דָּרָך [בימיו, און ס'איז] אויף אַן אַנדערע בִּחְיָנָה, האָט ער געדאָרפט פאַרגעסן [מה שלמד בבבל].

קמ

[ולפי זה] קאָן זיין, די זעלבע זאך איז געווען ביי יוסף הצדיק.
ער האָט פריער געלערנט אַזוי ווי מ'לערנט [בעולם הזה, אבל אחר כך הוצרך להתעלות ללמוד את התורה דלעתי, וממילא] קאָן מען עס פאַרשטיין [בקל וחומר], אַז ס'איז חילוק געווען פון תלמוד בבלי און תלמוד ירושלמי, [אם כן כל שכן] וואָס פאַר אַ חילוק איז נאָך פון דער תורה וואָס מ'וועט לערנען אחר ביאת המשיח, צו דעם דרך הלימוד וואָס מ'לערנט היינט. ס'איז דעך 'דאָך' נישט אַזוי בשלימות, און ס'איז גאָרנישט מעגליך [ללמוד היום התורה דלעתי], און ס'איז גאָר אויף אַן אַנדערע בִּחְיָנָה. [וממילא] דעמאָלטס אַז מ'זאָל זיך נישט פאַרדרייען דעם קאָפּ [דלא ליטרוך דעתם], דעמאָלטס [אז] מ'זאָל לערנען [התורה דלעתי, יהא צורך לשכוח את דרך הלימוד שבעולם הזה].

קמא

איבערדעם, דאָס לָשׁוֹן אין חכמינו ז"ל איז דאָך, דאָס לשון אין מדרש איז דאָך אַז ס'איז 'הַבִּל' לפני תּוֹרָתוֹ שֶׁל יְמוֹת הַמְּשִׁיחַ, [און] ער קלערט גאָר אַריין פאַרוואָס מ'האָט עס 'פריער' געגעבן [בכלל]. מוז דאָך זיין אַז ס'איז 'גאָר אַן אַנדערער שניט', מ'וועט 'אַנדערש פאַרשטיין' די אַלע ענינים, מיט אַן אַנדערן דָּרָך ווי מ'האָט עס פאַרשטאַנען ביז דעמאָלטס. [וממילא] אַז מ'וועט עס דעמאָלטס פאַרשטיין, ווען מ'וועט האַלטן ביי דער תורה [דלעתי], וועט זיין אַ גרויסע טוֹבָה אַז מ'זאָל גאָר דאָס פאַרגעסן.

נאָר [אויף אַזויפיל וועט מען געדענקען אז] מ'זאָל וויסן [אין] וואָס פאַר אַ פְּרִשָּׁה מ'איז

³⁰ כן כתב הכנסת הגדולה בכללי הפוסקים, בשם הרי"ף. וכתב השיטה מקובצת (בבא מציעא מה): בשם הרי"ף ז"ל דאין אנו חוששין לגמרא דירושלמי, דאותן רבנן בתראי שסדרו לנו התלמוד בבלי הביאו בו אותן סברות שהן להלכה הנאמרים בירושלמי, ורוב התלמוד בבלי מהן, כגון דברי רבי יוחנן וריש לקיש, וכל הנקראים בשם 'רבי' [ולא בשם 'רב', שהם אמוראי ארץ ישראל], ומה שראו שהוא שלא כהלכה השמיטו, עכ"ד השטמ"ק. (דברי יואל).

עוסק, וואו מ'האלט, מ'זאל קאנען אריינקומען דערינען. אָבער בַּעצָם אין די עקרי הַלמוד, און די פֿרטים, וועט זיין אַ גרויסע מַעֲלָה [שלא יזכרו דרך הלימוד הקדום, וממילא] וועט מען דאָס דאַרפן פאַרגעסן.

[שהרי] איבערדעם זאָגט דאָך דער מדרש טאַקע דאַרטן אַז ס'איז 'הבל', [והכוונה בזה] וואָרן דאָס דאַרף מען 'פאַרגעסן', - אין מדרש אין פרק ב' אין קהלת, - [וכמו שמיסים שם הטעם] וואָרן דעם פאַרגעסט מען, און יענעם וועט מען נישט פאַרגעסן.

קמב

[וממילא] קאָן זיין טאַקע אַז [ביי] דעם 'איבערגאַנג' וואָס יוסף הַצַּדִּיק האָט דאָ געדאַרפט איבערגיין [מהתורה שבזמן הזה, להתורה דלעתיד לבא], האָט ער געדאַרפט פאַרגעסן וואָס ער האָט פריער געלערנט [בין] ווען ער איז אַרויסגעגאַנגען בֶּן שְׁבַע עֶשְׂרֵה שָׁנָה, איבערדעם איז דאָס געווען טאַקע.

קמג

ישוב קושיא זו

[אמנם] לכאורה ער איז דאָך געווען אַ גרויסער חכם, [און פאַר] אים איז שווער געווען צו פאַרגעסן. [והראיה] רבי זירא האָט געפאַסט אויף דעם הונדערט תַּעֲנִיתִים, קומט דאָך אויס אַז מיטן דָּרָך הַטָּבַע העט עס נישט גיווען געשען ער זאל עס פאַרגעסן, [נאָר] ער האָט געדאַרפט פאַסטן הונדערט תַּעֲנִיתִים, איז דאָך עס מן הַשָּׁמַיִם עקסטער אַ הַשְׁפָּעָה, [אַז] ער זאל פאַרגעסן.

ממילא ביי יוסף הַצַּדִּיק האָט ער דאָס גערעכנט פון די נַסִּים [שעשו לו מן הַשָּׁמַיִם].

קמר

איבערדעם קאָן מען פאַרשטיין וואָס ער האָט גערעכנט דעם פִּי נִשְׁנֵי אֲלָקִים אַתְּ כָּל עַמְלֵי הָאֵט ער גערעכנט פון די נַסִּים, ווייל ער האָט פאַרשטאַנען אַז ס'איז געקומען די צייט [אַז] ער זאל קומען צו אַ העכערע [דרגא], צו אַ תּוֹרָה וואָס מ'וועט לערנען נאָך בִּיאַת הַמָּשִׁיחַ.

איבערדעם איז רעכט, איבערדעם זאָגט דאָס דער מדרש [אַז] ס'איז פון די נסים געווען [דעם] וואָס ס'איז געווען נִשְׁנֵי, אַז ער האָט פאַרגעסן דעם פריערדיגן דָּרָך, [וויבאַלד] אַז ער איז געגאַנגען אויף אַ העכערן דָּרָך הַתּוֹרָה, אַ העכערן דָּרָך הַלמוד.

קמה

ישוב קושיא ט

[ולדרכינו אפשר לומר כי] דער שַׁר הַמִּשְׁקִים קאָן זיין האָט דאָ עפעס געזען.

[דהנה] זייער הַתַּחֲכֻמֹּת [של השבטים] איז דאָך אַלעס געקומען פון די תּוֹרָה הַקְּדוּשָׁה, און אזוי ווי ער [יוסף] האָט אָנגעהויבן צו פאַרגעסן די תּוֹרָה הַקְּדוּשָׁה, ממילא איז דאָך אריינגעקומען שְׂכָחוֹת אין די 'חֲכָמוֹת' אויכעט, ווייל ס'איז דאָך אַלעס געווען פונעם מקור [התורה], ביי זיי איז דאָך מְקוּשָׁר [כל חכמות העולם רק בחכמת התורה] [וכלדעיל באות לו]. אַן די תּוֹרָה הַקְּדוּשָׁה, האָבן זיי זיך נישט מִדְּבַק געווען אין קיין שום חֲכָמוֹת, [נאָר] אַלעס האָבן זיי געטראָפן [וואו דאָס] האָט געהאַט אַ מְקוֹר אין די תּוֹרָה הַקְּדוּשָׁה.

קמו

ממילא [כששכח יוסף תלמודו] איז דאך שוואַכער געוואָרן [כחו קצת גם בחכמות העולם. והשר המשקים] ער האָט געזען ס'גייט שוואַכער [ממה שהיה לו מקודם], ער הייבט אָן צו פאַרגעסן, האָט ער געקלערט – ער איז אַרויסגעגאַנגען אין צוויי יאָר [פריער], – [וחשב כי מסתמא בינתיים] איז ער [יוסף] טאַקע געבליבן אַזוי, [ולכן] האָט ער זיך געטרויעט צו זאָגן נַעַר עֲבָרִי שׁוֹטָה, [ווייל אַזוי] האָט ער געמיינט [אז] חלילה שוין ער בלייבט שוין טאַקע [במצב של שכחה], אַזוי האָט ער אים אינגאַנצן אָנגעקוקט.

אפילו ס'איז נישט געווען נאָכנישט אינגאַנצן, [שהרי יוסף הצדיק] ער איז דאך אַלץ נאָך געוועזן אַ חָכָם מְחוּכָם [אף בזמן ששכח תלמודו. אָבער] אף על פי כן אויף דעם איז ער [השר המשקים] שוין געווען אַ רָשָׁע, [און] ס'איז [אים] גענוג געווען אַז ער האָט אָנגעהויבן צו זען [אויף יוסף אז] ס'האָט אים אויסגעוויזן ווי אַ שטיקל יְרִידָה.

קמו

[און] דער אַמֶּת איז דאָס געווען אַ צוֹרֶךְ עֲלֵיהָ, [ס'איז] אַ גרויסער צוֹרֶךְ עֲלֵיהָ געווען ביי יוֹסֵף'ן. אָבער ער [השר המשקים] האָט דאך דאָס נישט געוואוסט, [נאָר] ער האָט [עס] שוין עפעס געזען ווי אַ שטיקל יְרִידָה, האָט ער זיך שוין 'געוואָגט' צו זאָגן [נָשָׁם אֲתוֹנָה נַעַר עֲבָרִי], האָט ער שוין געקענט דאָס זאָגן.

קמה

ישוב קושיא כא-כב

און פֿרַעַה האָט דאָס אויך געזען, [ולכן אמר בלשון] 'אַחֲרֵי הוֹדִיעַ אֲלֵקִים [אותָהּ אַתְּ כָּל־זֹאת], אַז ער [יוסף] איז געקומען אויף אַ נייע יְדִיעָה, וואָס ער האָט 'פֿרַעַר' נישט געהאַט.

[און] ער האָט דאָס אויך געזען, אַז ער איז געקומען צו העכערע [ידיעה ממה שהיה לו מקודם כלל].

קמט

ישוב קושיא ב (באופן ראשון)

.. [והנה ישע"י הנביא התנבא] וְאֶבְדָּה חֲכָמָת חֲכָמָיו וּבִינָת נְבִנָיו תִּסְתָּתֵר [וכדלעיל באות לו]. [וויש לומר דמה שאירע ליוסף], אַ פּוֹעֵל דְּמִיּוֹנִי איז עס [געווען] אויף די גאַנצֶה, [אז] ס'וועט זיין [מקודם הגאולה] אַזאַ שְׁפָלוּת הַדּוֹר בעונותינו הרבים, ווי ער רעכנט אויס [עוד בישע'י]^{טו} אַז ס'איז נישטאַ גאַרנישט, נישט קיין יוֹעֵץ, און קיין חָכָם חֲרָשִׁים, וְלֹחֵשׁ

^{טו} בישעיה (ג, א-ה): כִּי הִנֵּה הָאָדוֹן ה' צ-בָאוֹת מִסִּיר מִירוּשָׁלַם וּמִיהוּדָה מִשְׁעָן וּמִשְׁעָנָה, כָּל מִשְׁעָן לָחֶם וְכָל מִשְׁעָן מִים. גְּבוּר וְאִישׁ מִלְחָמָה, שׁוֹפֵט וְנָבִיא, וְקָסֵם וְזֶקֶן. שֶׁר חֲמִשִּׁים וְנִשְׁוֹא פָּנִים, וְיוֹעֵץ וְחָכָם חֲרָשִׁים וְנָבִיא לֹחֵשׁ. וְנִתְחִי נְעָרִים שְׂרִיקָה וְתַעֲלוּלִים מִשְׁלֹו כָּם. וְנִגַּשׁ הָעָם אִישׁ בְּאִישׁ וְאִישׁ בְּרַעְהוּ, יִתְחַבּוּ הַנַּעַר בְּזֶקֶן וְהַנְּקֵלָה בְּנָכְבָּד. וּבִגְמִרָא חֲגִיגָה (יד): כִּי אֵתָא רַב דִּימִי אִמְר, שְׁמוֹנָה עֶשְׂרֵה קָלּוּת קִילֵל יִשְׁעִיָּה אֵת יִשְׂרָאֵל [פירש"י: כלומר נחנא עליהן שמונה עשרה פורעניות], וְלֹא נִתְקַרְרָה דַּעְתּוֹ עַד שֶׁאִמְרָ לֵהֶם הַמִּקְרָא הַזֶּה יִתְחַבּוּ [יִתְגַּאֲזוּ] הַנַּעַר בְּזֶקֶן וְהַנְּקֵלָה בְּנָכְבָּד. ◦ שְׁמוֹנָה עֶשְׂרֵה קָלּוּת מֵאֵי נִינְהוּ, דְּכָתִיב (ישעיה ג, א-ה) כִּי הִנֵּה הָאָדוֹן ה' צ-בָאוֹת מִסִּיר מִירוּשָׁלַם וּמִיהוּדָה (א) מִשְׁעָן (ב) וּמִשְׁעָנָה (ג) כָּל מִשְׁעָן לָחֶם (ד) וְכָל מִשְׁעָן מִים. (ה) גְּבוּר (ו) וְאִישׁ מִלְחָמָה (ז) שׁוֹפֵט (ח) וְנָבִיא (ט) וְקָסֵם (י) וְזֶקֶן. (יא) שֶׁר חֲמִשִּׁים (יב) וְנִשְׁוֹא פָּנִים (יג) וְיוֹעֵץ (יד) וְחָכָם חֲרָשִׁים (טו) וְנָבִיא לֹחֵשׁ. (טז) וְנִתְחִי נְעָרִים שְׂרִיקָה (יז) וְתַעֲלוּלִים מִשְׁלֹו כָּם וְגו'. (יח) וְנִגַּשׁ הָעָם אִישׁ בְּאִישׁ וְאִישׁ בְּרַעְהוּ, יִתְחַבּוּ הַנַּעַר בְּזֶקֶן וְהַנְּקֵלָה בְּנָכְבָּד (כן כתב שם בהגהות הגר"א בחשבון הי"ח). ◦ מִשְׁעָן אֵלּוּ בַּעֲלֵי מִקְרָא, מִשְׁעָנָה אֵלּוּ בַּעֲלֵי מִשְׁנָה, כְּגוֹן רַבִּי יְהוּדָה בֶּן תִּימָא וְחִבְרִי. פְּלִיגוּ בַּהּ רַב פֶּפֶא וּרְבָנָן, חַד אִמְר שֶׁ מֵאוֹת סְדְרֵי מִשְׁנָה [היו בימיהן], וְחַד אִמְר שֶׁבַע

נבונים. ואִבְדָּה חֲכָמָת חֲכָמָיו, נִשְׁטָא קִיין חֲכָמָה און תְּבוּנָה, און עקסטערדעם [איז] דעס גרויסע שפלות אין יִרְאָת ה', און כדומה אין די מִדּוֹת, [ווען] בעונונו הרבים איז דאָס שפּלֹת אין די חֲכָמָה.

קנ

נאָר אף על פי כן, דער בּוֹרָא פֿל עוֹלָמִים וועט העלפן. אַז מ'גייט כאַטש - וויפיל ס'איז מעגליך אין דעם חֲשֻׁכוֹת הַגְּלוּת - אַז מ'גייט מיטן אָמֶת, און מ'וויל דינען דעם באַשעפער בְּאֵמֶת. וועט דער בּוֹרָא פֿל עוֹלָמִים העלפן, [אַז ווען] מ'וועל מיר די זְכִיָּה הָאֵבֶן [אַז] מ'וועל מיר דערלעבן די יְמוֹת הַמַּשִּׁיחַ, ווען ס'וועט זיין מְלָאָה הָאֶרֶץ דְּעָה (ישעי' יא, יט), [און] מ'וועט הערן תּוֹרָה מִפִּי הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, וועט נִתְעַלָּה ווערן די חֲכָמָה און דער דַּעַת, [מתוך] פון דעם גאַנצן שפּלֹת.

קנא

[וממילא] אפשר טאַקע איז דאָס אַ רָמָז [על העתיד, דעס וואָס] יוסף הצדיק איז דאָ אַריבערגעגאַנגען, אין די עֲנִינִים פון די גאַוּלָּה וואָס ער איז אַרויסגעקומען [מבית האסורים], האָט זיך דאָך אָנגעהויבן [רמזי הגאולה, כשנתקיים], יְעֻדוֹת בִּיהוֹסֵף [שמו] בְּצִאתוֹ עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם, דעמאַלטס איז געווען די פִּקּוּדָה געוועזן פון די גאולה איז געוועזן דעמאַלטס, [דאָס] האָט זיך אָנגעהויבן אין מִצְרַיִם, [אַז] דורך אים איז מען אַרויסגעגאַנגען אידן פון מִצְרַיִם, [וכדרכיב] [ויגש מה, ז] לְשׁוֹם לָכֶם [שְׁאֵרִית בְּאֶרֶץ] וְלִהְיוֹת לָכֶם לְפִלִּטָה גְּדוֹלָה, ווען נישט יוסף הצדיק העט מען קיינמאַל נישט גיווען געקאַנט אַרויס פון מִצְרַיִם, שטייט דאָך אזוי אין זוהר^ה. איך וויל נישט דאָ מִצְרַיִם זיין היצט אין דעם פֿרט, ס'איז שוין ידוע^ט.

מאות סדרי משנה. כל משען לחם, אלו בעלי תלמוד [שיש לסמוך על הוראתו כסמיכת לחם], שנאמר (משלי ט, ה) לְכוּ לִחְמוּ בִלְחָמִי וַשְׁתּוּ בִיַּיִן מִסִּתִּי. וְכָל מִשְׁעֵן מִיָּם, אלו בעלי אגדה, שמושכין לבו של אדם כמים באגדה. גבור, זה בעל שמועות [ששמע הלכות פסוקות מרבותיו, ושגורות בפיו]. וְאִישׁ מִלְחָמָה, זה שיודע לישא וליתן במלחמתה של תורה. שופט, זה דיין שדן דין אמת לאמיתו. נביא, כמשמעו. קוסם, זה מלך, שנאמר (משלי טז, י) קָסָם עַל שַׁפְתֵּי מֶלֶךְ. זָקֵן, זה שראוי לישוב בישיבה [וליסול ממנו עצה בכל דבר חכמה]. שׁוֹר חֲמָשִׁים, אל תקרי שׁוֹר חֲמָשִׁים אלא שׁוֹר חֲמִשִּׁין, זה שיודע לישא וליתן בחמשה חומשי תורה. דבר אחר שׁוֹר חֲמָשִׁים כדרכי אבהו [להעמיד לפניו מתורגמן לדרוש ברכים], דאמר רבי אבהו מכאן שאין מעמידין מתורגמן על הצבור פחות מחמשים שנה. וְנִשְׁוֹא פָּנִים, זה שנושאין פנים לדורו בעבורו למעלה [שהכל ניווין בזכותו] כגון רבי חנינא בן דוסא כדאמרין בעלמא (תענית כד:). כל העולם אינו ניוון אלא בשביל חנינא בנין, למטה [מלכי האומות מכבדין אותן בשבילן], כגון רבי אבהו בי קיסר [שהיה חשוב בבית המלך, כדאמרין במסכת סנהדרין (יד.) דהו נפקי אמהתא דבי קיסר לאפיה כו']. יוֹעֵץ, שיודע לעבר שנים ולקבוע חדשים. וְחָכֵם, זה תלמיד המחכים את רבותיו. חֲרָשִׁים, בשעה שפותח בדברי תורה הכל נעשין כחרשין. וְנִבְּוֹן, זה המבין דבר מתוך דבר. לַחֵשׁ, זה שראוי למסור לו סתרי תורה שניתנו בלחש [כגון אב בית דין, ולבו דואג בקרבו (כדלעיל יג.)]. וְנִתְחַיֵּי נְעָרִים שְׂרִיקָם, מאי וְנִתְחַיֵּי נְעָרִים שְׂרִיקָם, אמר רבי אלעזר אלו בני אדם שמונעין מן המצות. וְתַעֲלוּלִים יִמְשְׁלוּ כֶּם, אמר רב אחא בר יעקב, תעלי בני תעלי [שועלים]. ולא נתקרה דעתו עד שאמר להם יִרְבּוּ הַנַּעַר בְּזָקֵן, אלו בני אדם שמונעין מן המצות, יִרְבּוּ כְּמִי שִׁמְמוּלָא בַּמְצוֹת כְּרַמּוֹן. וְהִתְקַלָּה בְּנִכְבָּד, יבא מי שחמורות דומות עליו כקלות, וירחבו כמי שקלות דומות עליו כחמורות.

^ה בזהר הק' (יתרו דף עח:): בַּתְּדָשׁ הַשְּׁלִישִׁי וגו' (יתרו יט, א) וכו'. תַּאֲנִי רַבִּי חֲזִיָּא, בַּהֲהוּא זְמַנָּא דְּמִטּוּ יִשְׂרָאֵל לְטוֹרָא דְּסִינִי, כְּנִישׁ לְהוּ קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא לְזַרְעֵיין דִּישְׂרָאֵל, וְאַשְׁגַּח לִיה בְּכֻלְהוּ, וְלֹא אִשְׁכַּח בְּכֻלְהוּ זִרְעָא דִּישְׂרָאֵל פְּסוּלִי, אֲלֹא בְּכֻלְהוּ זִרְעָא קוּדְשָׁא, בְּכֻלְהוּ בְּנֵי קָשׁוּט. בַּהֲהוּא זְמַנָּא אָמַר קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא לְמַשְׁחָה, הִשְׁתָּא אָנָּה כְּעִי לְמִיחָב אֲוִרִיתָא לִישְׂרָאֵל, מִשְׁיךְ לְהוּ בְּרַחֲמֵימִיתָא דְּאַבְרָהָם, בְּרַחֲמֵימִיתָא דִּרְחִימָנָא לְהוּ, וּבְאַתְוֹן דְּעֻבְדִּית לְהוּ. וְאַתְ הוּ לִי שְׁלוּחָא, וְאַתְבִּי מַלְיָן אֵלָין וכו'.

ועיין בישמח משה פרשת ויגש: כי למחיה שלחני אֱלִיקִים לַפְּנִיכֶם, כי זה שְׁנֵתִים הָרַעַב וגו', וישלחני אֱלִיקִים לַפְּנִיכֶם לְהַחְיֹת לָכֶם לְפִלִּיטָה גְּדוֹלָה. הא דכפל הענין, ושינה הלשון. נראה לי על פי המבואר בזהר הק' פרשת יתרו (עח: והובא לעיל) דבשעת מתן תורה פקד ה' את כל עַמּוֹת הָאָרֶץ דכלהון בני מהימנותא בני קשוט, אין

קנב

[וממילא ביי] דעם הַתְּנוּצָצוֹת הַגְּאוּלָּה [של יוסף] הָאָט מען געוויזן אַזוי [לרמוז גס על גאולה הכללית], אַז ס'וועט זיין אַ יְרִידָה [לצורך עלייה], און פון דעם וועט זיין די גְּאוּלָּה. ווי דער רמב"ם זאָגט^ט, דעמאָלטס וועלן אידן געהאָלפן ווערן, ווען מ'איז שוין רחמנא ליצלן אין גרעסטן שפּלֹת, דעמאָלטס, 'אזוי' וועט מען דערהויבן ווערן. [וכדוגמא שהיה ביוסף דכתיב] עָנּוּ בְּכָבֶד רָגְלוֹ בְּרָזָל בָּהָה נִפְשׁוֹ (תהלים קה, יח), דעמאָלטס ווערט מען הערשט געהאָלפן.

קנב

איבערדעם זאָגט דאָס צי דער מדרש דאָ אָט [בפסוק וַיְהִי מִקֵּץ שְׁנָתַיִם יָמִים] דעם פֶּשֶׁט קֵץ שָׁם לַחֲשָׁד, זמן נתן לעולם כמה שנים יעשה באפילה וכו'. [וילל] ביי וַיְהִי מִקֵּץ שְׁנָתַיִם יָמִים הָאָט זיך דאָס אָנגעהויבן [וכל אלו הרמזיות שעל הגאולה. כי בו ביום שפּתר יוסף את חלומו של פרעה ניתוסף לו אות ה' על שמו, ויצא מבחינת השכחה לבחינת השגת התורה דלעתיד לבא].

קנב

הקדמה לישוב קושיא ג-ד

היצט וועל מיר צוקומען ווייטער צו דעם מדרש וואָס איך האָב געזאָגט, על ידי שאמר לשר המשקים זְכַרְתִּי וְהִזְכַּרְתִּינִי. [וקשה הדלא] לעולם מעג מען דאָך [לבקש עזר בדרך השתדלות].

קנה

נאָר די גמרא זאָגט^ט, - ס'איז ידוע די גמרא, - רבי ישמעאל זאָגט [הנהג בהן מנהג דרך ארץ, ורבי שמעון בן יוחאי אומר, אפשר אדם] חורש בשעת חרישה [וזורע בשעת זריעה],

בהם אחד שנוגד בפסול, ולכן נתן להם התורה הקדושה. והנה באמת זה דבר פלא, שיהיה עם רב גדורים כל כך בעריות, בארץ שטופי זימה, ארץ טמאה ומזוהם ערות הארץ, ובלא תורה. ומבואר במדרש [ויק"ר לב, ה. והובא לעיל] דבזכות יוסף שעמד בנסיין, נגדרו כל ישראל בעריות, ואם כן הוא היסוד והגורם לנתנית התורה, כנ"ל בזהר. וידוע דיסוד נקרא חי עלמין, והשומר הברית נקרא חי, ועל כן יעקב אבינו לא מת [תענית ה:), והבן. ועל פי זה מבואר, כי בפעם הראשון אמר פי למחיה שְׁלַחְנִי כפשוטו, פי זה שְׁנָתַיִם הָרַעַב וגו', ואחר כך אמר וְלִהְיוֹתִי לָכֶם, רצ"ל שתהיו חיים דהיינו שומרי הברית קודש, יסוד חי עלמין, לְפָלִיטָה גְּדֻלָּה, כדי שתוכלו לקבל התורה, והבן.

^ט דרבינו היה רגיל להזכיר זה בכמה דרושים שבאלו הפרשיות.

^ט באגרת תימן להרמב"ם: דע שמשא רבינו ע"ה בשעה שעמד, היו כל האצטגנינין פה אחד אומרים שאומה זו לא תהיה לה תקומה, ולא יקל מעליה השיעבוד שהיא בו לעולם, ובשעה שחשבו שהיו בתכלית השפלות אָז ומעולם, הופיע עליהם הרוממות ונולד אז מבחר מין האנשים שבהם וכו'. על זה העניין יהיה הדבר לימות המשיח מהרה יגלה, שכשיחשבו העכו"ם שאומה זו לא יהיה לה לעולם ממשלה ולא יגאלו מן השעבוד שהם בו, וכל החכמים כלם פה אחד בעצה זאת, וגם הקוסמים בעלי הכחות, יפר הקב"ה מחשבותם וסברתם הנכחשת, ואז יגלה המשיח.

^ט בגמרא ברכות (ל:): רבי חנינא בר פפא רמי, כתיב (הושע ב, יא) וְלִקְרָאתִי דִגְנִי בָעֵתוֹ וגו', וכתוב (עקב יא, יד) וְאֶסְפֹּת דִּגְנֵךְ וגו'. לא קשיא, כאן בזמן שישאל עושיין רצונו של מקום [פירש"י: הדגן שלהם], כאן בזמן שאין ישראל עושיין רצונו של מקום [נוטלי, ומראה להם שהוא שלן]. ○ תנו רבנן, וְאֶסְפֹּת דִּגְנֵךְ מה תלמוד לומר, לפי שנאמר (יהושע ח, ח) לֹא יְמוּשׁ סִפֵּר הַתּוֹרָה הַזֶּה מִפֶּיךָ, יכול דברים ככתבן [שלא יעסוק בדרך ארץ], תלמוד לומר וְאֶסְפֹּת דִּגְנֵךְ, הַנֶּהָג בָּהֶן [עם דברי תורה] מִנְהַג דֶּרֶךְ אֶרֶץ [שאם תבא לידי צורך הבריות, סופך ליבטל מדברי תורה], דברי רבי ישמעאל. רבי שמעון בן יוחאי אומר, אפשר [בתמיה, אפשר חורש בשעת חרישה, וזורע בשעת זריעה, וקוצר בשעת קצירה, ודש בשעת דישא, וזורע בשעת הרוח, תורה מה תהא עֲלֶיךָ. אלא בזמן שישאל עושיין רצונו של מקום, מלאכתך נעשית על ידי אחרים, שנאמר וְעָמְדוּ זָרִים וְרָעוּ צֹאנֶכָם וגו'. ובזמן שאין ישראל עושיין רצונו של מקום, מלאכתך נעשית על ידי עצמן, שנאמר וְאֶסְפֹּת דִּגְנֵךְ. ולא עוד אלא שמלאכת אחרים נעשית על ידם, שנאמר (תבוא כח, מח) וְצִבְדָּתָא אֶת אֲבִיקָךְ וגו'. ○ אמר אביי, הָרַבָּה עָשׂוּ כְּרַבִּי יִשְׁמַעֲלֵל, ועלתה בידך. כרבי שמעון בן יוחאי, ולא עלתה בידך.

תורה מה תהא עליה, זאָגט אויף דעם רבי שמעון בן יוחאי, נאָר מלאכתן נעשית על ידי אחרים, [וכדכתיב] וְעָמְדוּ זָרִים וְרָעוּ צֹאנְכֶם (ישעי' סא, ה), [און] מ'דאָרף נישט טון [אליין] גאָרנישט, [נאָר] וְעָמְדוּ זָרִים, מ'וועט אליין אויפשטיין [וְרָעוּ צֹאנְכֶם], דאָרף מען גאָרנישט טון. און רבי ישמעאל זאָגט ניין, [דכתיב] וְאָסַפְתָּ דִּגְגָךְ. [ומסיים שם הגמרא] הרבה עשו כרבי שמעון בן יוחאי, ולא עלתה בידם.

קנו

זאָגן זיי דאָךְ אַלע פֿשט^ט, [זא] זיי זענען ביידע גערעכט. רבי שמעון בן יוחאי איז טאָקע גערעכט [דכן הוא המדה לפי מדרגתו. אמנם הלא רשב"י עצמו אמר] ראיתי בני עליה והם מועטים^ע, 'קייין סאך' איז נישטאָ אַזעלעכע. דער וואָס איז טאָקע 'אָזוי גרויס', דער ברויך נישט טון גאָרנישט. [און] דער פסוק [שהזכיר רשב"י] שטייט דאָךְ אויף לעתיד, [דער] וְעָמְדוּ זָרִים וְרָעוּ צֹאנְכֶם, נישט אויף היינט. [נאָר] דער וואָס איז אָזוי גרויס, אויף דער בחינה פון לעתיד, 'דער' איז טאָקע ביי דער מדרגה.

רבי שמעון בן יוחאי איז גערעכט געווען לויט 'זיין' בחינה, אָבער 'אסאך' איז נישטאָ אַזעלעכע, [ביי] סתם [מענטשן] איז אָזוי ווי רבי ישמעאל [זאָגט, שהוא צריך לעסוק ולהשתדל בעצמו לפרנסתו. ולזה סייעו שם בגמרא כי 'הרבה' עשו כרשב"י ולא עלתה בידם].

קנו

ישוב קושיא ג-ד

היצט לאַמיר'זשע זען, ויברכתִיךָ בְּכָל אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה^{עא} [שמזה דרשו חיוב 'ההשתדלות', דאָס] איז [ביי] סתם [מענטשן]. אָבער ס'איז דאָ אַזאָלעכע, דער וואָס ער איז אָזוי גרויס [כבחינה 'דלעתיד', הוא אין צריך להשתדלות]. [שהרי] לעתיד נאָךְ ביאת המשיח, וועט מען נישט ברויכן טון גאָרנישט [קייין השתדלות, רק יתקיים] וְעָמְדוּ זָרִים וְרָעוּ צֹאנְכֶם.

^ט במהרש"א שם: הרבה עשו כרבי ישמעאל כו'. נראה לפרש, דודאי יש צדיקים גמורים דמקויים בהו שמלאכת עצמן נעשית ע"י אחרים, אלא דמועטים המה, כדאמר רשב"י גופיה בפרק לולב וערבה (סוכה מה:): ראיתי בני עלייה והם מועטים אם אלף כו' אם שנים הם אני ובני. וכיון דמועטין הם כל כך, אין לכל אדם לסמוך על זה לומר שאיני עושה מלאכה כלל לפי שמלאכתי נעשית ע"י אחרים, שצדיק גמור אני, דשמו הוא טועה ואינו צדיק גמור. וזה שאמר 'הרבה' עשו כרבי ישמעאל ועלתה בידך, דרוב עולם אינן צדיקים גמורים, והרבה עשו כרשב"י ולא כו', לפי שרובם אינן צדיקים גמורים כרשב"י. וכמו ששנינו (אבות ב, ב) יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ כו', וכל תורה שאין עמה מלאכה כו'. אבל לעתיד שנאמר (ישעי' ס, כא) וְעָמְדוּ זָרִים וְרָעוּ צֹאנְכֶם וגו'.

^ע בגמרא סוכה (מה:): אמר רבי ירמיה משום רבי שמעון בן יוחאי, ראיתי בני עלייה והם מועטין [פירש"י: רואה אני לפי מעשה הבריות, שבני עלייה, כת המקבלין פני שכניה, מועטים הם], אם אלף הן אני ובני מהן, אם מאה הם אני ובני מהן, אם שנים הן אני ובני הן. [וכן הוא בגמרא סנהדרין (צז:)]. ועיין עוד בגמרא יומא (לח:): אמר רבי יוחנן, ראה הקדוש ברוך הוא שצדיקים מועטין, עמד ושתלן בכל דור ודור, שנאמר (שמואל א' ב, ח) כי לה' מִצְקִי אֶרֶץ וְיִשָּׁת עֲלֵיהֶם תָּבֵל [פירש"י: פיון בכל הדורות, להיות שְׁתוּת וְקִיּוּם יוֹסֵד לְקִיּוּם תָּבֵל].

^{עא} כן הוא לשון המורגל בספרים, והוא קיצור מלשון הפסוק (ראה טו, יח) ויברכה ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה. והכוונה על פי שדרשו בספרי (ראה, פיסקא ע): ויברכה ה' אֱלֹהֶיךָ, יכול בטל, תלמוד לומר בְּכָל אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה. וביתר ביאור הוא בילקוט שמעוני (רמז תרצ): כי ה' אֱלֹהֶיךָ בְּרַכָּךְ בְּכָל מַעֲשֶׂה יָדְךָ (דברים ב, ז). יכול אפילו אתה יושב ובטל, תלמוד לומר בְּכָל מַעֲשֶׂה יָדְךָ, אם עושה אדם מתברך, ואם לאו אינו מתברך.

קנח

ממילא יוסף הצדיק איז צוגעקומען צו 'דער' בחינה [דלעתיד, הערשט] דערנאך ווי ער האָט געלערנט תורה אזוי ווי מ'וועט לערנען אחר ביאת המשיח, און דעמאלטס האָט ער שוין נישט געברויכט גארנישט [טון קיין השתדלות].

[אבער דעמאלטס] ווען ער האָט דאָס געזאָגט [דעם זכרתי והזכרתי, בהיותו] בבית האסורים, האָט ער דאָך נאָכנישט געהאָט 'די' בחינה, האָט ער געהאָט רעכט, [והא כתיב] וּבִרְכַּתִּיךָ בְּכָל אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה, [וממילא לפי בחינתו באותה שעה] ברויך ער נאָך 'זאָגן'.

קנט

אָבער 'אזוי ווי' ער איז אַרויסגעקומען [און] נִתְגַּדֵּל געוואָרן על ידי חלום, ווען מ'האָט אים מוסיף געווען די [אות] 'קא', אַחֲרֵי הוֹדִיעַ אֱלֹקִים אוֹתָהּ אֶת כָּל זֹאת, איז ער שוין געווען ביי אַ בחינה [זא] ער האָט דאָס נישט געברויכט, [וממילא] איז עס געווען אַ גִּנְאִי, האָט מען דאָס נישט געטאַרט לאָזן אויף דעם [אופן זא] ס'זאל בלייבן אַז זיין גרויסקייט זאל קומען דורך אַ פעולה, וואָס ס'איז כִּנְגָד מִדָּתוֹ, וּכְנִגְד גְּדוּלָּתוֹ, האָט מען שוין [עס] נישט געקענט צולאָזן.

קס

ווען ער האָט דאָס געזאָגט האָט ער נאָכנישט [געהאָט די מדריגה, און] ער איז דאָך ביי זיך געווען צובראָכן, האָט ער זיך אָנגעקוקט דעם מַצָּב אַזוי ווי ער איז, האָט ער עס געמעגט זאָגן.

אָבער הקדוש ברוך הוא איז אַ מַגִּיד מִרְאשִׁית אַחֲרִית, ער האָט אָבער געזען [זא] ווען ס'וועט קומען די יְשׁוּעָה, ווען ער וועט דאַרפן אַרויס צו קומען, וועט ער דאַרפן גרויס ווערן על יְדֵי חֲלוֹם, [און דעמאלטס] ברויך ער גרויס ווערן אויף 'דער' בחינה [של] הבני עלייה, [וממילא] טויג דאָס נישט [זא] ס'זאל ביי 'דעם' בלייבן, [ולכן] האָט מען גיכער^ע מוסיף געווען שתי שנים, אַז ס'זאל זיך גארנישט 'אַנזען' [ההשתדלות שביקש משר המשקים, כדי] ס'זאל נישט זיין קיין גִּנְאִי [זא] מ'זאל מיינען אַז ער איז נאָך ביי דער בחינה אַז ס'האָט אים גענוצט עפעס [די השתדלות], ס'האָט אים גענוצט אַז ער זאל 'זאָגן'.

[און] אין הכי נמי, פאַר אַן אַנדערן [אין בכך חסרון לעשות השתדלות].

קסא

איבערדעם [זאָגט דער מדרש] אֲשֶׁרִי הִגְבַּר אֲשֶׁר שָׁם ה' מִבְּטָחוֹ [זה יוסף, ווייל 'שפּעטער'] האָט ער שוין געהאַלטן ביי דער בחינה. וְלֹא פָנָה אֶל רֵהָבִים וְשָׁטִי כְזָב, וואָרן שפּעטער איז ער שוין געווען [במדריגה שאין צריך להשתדלות. ולכן על ידי שאמר זכרתי והזכרתי ניתוסף לו שתי שנים, כדי שלא יתגדל על ידי השתדלות].

זענען די ביידע אָמַת, אַז ער האָט נאָך געמעגט זאָגן [בשעה שאמר כן], און ס'האָט [אָבער] נישט געטאַרט 'בלייבן' ביי דעם, איבערדעם איז דאָס געווען [שניתוסף לו שתי שנים, כדי שיתבטל זכר בקשת השתדלותו].

^{עב} פירוש: ווי נאָר, וויבאַלד.

^{עב} פירוש: ענדערש.

קסב

ישוב קושיא ב (באופן שני)

און מהאי טעמא איז קיין [שם לחשף], אזוי ווי דער קיין [הגאולה] איז פארמאכט, די זעלבע זאך איז אויכעט געווען דא [ביוסף, און] דער בורא כל עולמים האָט דאָס אַלעס געזען. [און] דער קיין [הגאולה] איז דאָך אויך אזוי.

[איבערדעם] ברענגט ער צי [אויף] ויהי מקץ שנתים ימים, [אז] אזוי איז דער קיין [הגאולה] אויכעט. דער קיין איז אויכעט, [דבאמת] דאָס אַלעס שטייט אין די תורה הקדושה, און דער אמת איז דאָך עס נאָר [אז] ס'איז דאָך גיווענדט אין די מעשים, נאָר דער בורא כל עולמים זעט שוין אפילו וואָס די בחירה וועט זאָגן, ס'קען נישט 'ארויסשטיין' [להדיא בפסוק].

אָבער אזוי איז דער אמת טאָקע, ס'איז אזוי געווען דער קיין דאָ ביי יוסף, ס'איז טאָקע תלוי געווען ווייל ער האָט געזאָגט, אָבער דער בורא כל עולמים האָט דאָס אַלעס געזען [גם מקודם לזה, שעתיד להיות במדרגה דלעתיד, ותהא גאולתו מבלי השתדלות, נאָר] מ'האָט נאָר נישט געוואוסט פריער [שהוא עתיד להיות במדרגה כזו].

אזוי איז קיין שם לחשף. אזוי איז געווען דאָס ענין [ביוסף], מעיקרא אָן איז דאָס געווען [נגזר על י"ב שנה], מעיקרא אָן ווער ס'האָט געזען דאָס אַלעס [היה יכול להבין] וואָס ס'וועט זיך טון שפעטער.

קסג

ישוב קושיא ג בדברי המדרש פרשת תולדות - מהנזר הקודש

אזוי ווי ער האָט געוויזן פאַר דעם זקן [א ניר] חדש, [און] ער האָט געזאָגט דאָס איז דברים ישנים האָט ער געזאָגט [וכדלעיל באות קה-קט].

קסד

[והביאור בזה כתב בנזר הקודש^{עד}, הוא כעין] ווי די גמרא זאָגט^{עה}, חדשים גם ישנים שטייט [שיר השירים ז, יד] אויף די תורה הקדושה, [די] דברי חכמים ווערן אָנגערופן חדשים, און ס'הייסט ישנים.

האָט ער געזאָגט [דאָס איז] שוין דברים ישנים, ווייל ס'איז [שוין] 'געשטאַנען' אין די תורה [פון] פריער, נאָר אַרויסגעקומען איז עס מפי זקן [על ניר] חדש, - אזוי זאָגט דאָך דער נזר הקודש, - אז מ'מיינט אז ס'איז אַ נייע זאך, אז דאָס איז היצט אַרויס, היצט איז דאָס נולד געוואָרן, אָבער [באמת] דאָס איז שוין דברים ישנים.

^{עד} בנזר הקודש על הב"ר פרשת תולדות דלעיל, כתב בתוך הדברים (כאמצע לשונו המובא לעיל בהערה לו) וז"ל: ובהכי ניהא לן הא דגריסין בפ"ב דעירובין (כא: והובא להלן), כתיב חדשים גם ישנים דודי צפנתי לך, חדשים אלו דברי סופרים, ישנים אלו דברי תורה. דיש דלדקדק לכאורה מדוע שינה הסדר להקדים דברי סופרים לדברי תורה. אבל לפי זה הכי פירוש, על ידי החדשים אלו דברי סופרים, הוא כלול גם בישנים אלו דברי תורה שבכתב, שעל ידם מתגלה הרמז בתורה, ויוצא מכא אל הפועל באור התורה למעלה, ולא מקודם, כי היכי דלא ליהוי כשגגת הוראה לדרי קמאי. וכן באופן זה ליכא ביטול בחירה בגילוי ענין דורות העתידים בתורה, וכאמור.

^{עה} בגמרא עירובין (כא:): חדשים [פירש"י: דברי סופרים] גם ישנים [דברי תורה] דודי צפנתי [ושמתי כל אלה] לך [לשמך] [שיר השירים ז, יד]. אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה, רבונו של עולם הרבה גזירות גזרתי על עצמי יותר ממה שגזרת עלי, וקיימתים. אמר ליה רב חסדא לההוא מדרבנן דהוה קא מסדר אגדתא קמיה, מי שמיע לך חדשים גם ישנים מהו, אמר ליה אלו מצות קלות, ואלו מצות חמורות. אמר ליה וכי תורה פעמים פעמים ניתנה [שתהא זו חדשה וזו ישנה], אלא הללו מדברי תורה, והללו מדברי סופרים [דברי סופרים 'חדשים', שנתחדשו בכל דור ודור, לגדור גדר וסיג].

קסה

המשך ישוב קושיא ב (באופן שני)

אזוי די זעלבע זאך איז דא אריבעט, ס'איז טאקע נולד געווארן היצטערט דורכדעם, ווען ער האט דאס געזאגט [ו'שם אהנו נער עברי], אבער דער אמת איז דאס דברים ישנים. [און] אזוי ווי דער קין [הגאולה, אזוי] איז געוועזן 'דער' קין [של יוסף] אריבעט, איז דאס אלעס איינס [שהם דומין זה לזה, און] דאס איז הא ביהא תליא [שמעשה יוסף היה התחלה גם להשתלשלות הגליות עד הגאולה שלימה, וכמבואר לעיל (באופן ראשון בישוב קושיא ב)].

קסו

ישוב קושיא יט

לאמיר זען [לבאר וואס] איך האב דא אנגעהויבן [בקושיא יט] [בדברי המדרש שיעקב אבינו] ער האט מורא געהאט עין עקבי יסובני.

קסו

[דהנה] יעקב אבינו, אזוי ווי ס'איז געקומען דער רעב [והוצרכו בניו לירד למצרים], האט ער דאך געזען [כל מה שיעברו ישראל] עד סוף כל הדורות, אזוי ווי דער מדרש רעכנט דא אויס [במה שאמר ואני כאשר שכלתי שכלתי, שראה יעקב] דעם חורבן ראשון און דעם חורבן שני, מיט די עשרת השבטים [וגלות יהודה ובנימין, און די גאולה] וואס ס'וועט זיין לעתיד הערשט, אזוי זאגט דאך דא דער מדרש, [אז] ער האט אלעס געזען. [וממילא] האט ער [דאך] געזען גרויסע צרות וואס מ'וועט ליידן. ער האט טאקע געזען וואס די ישועה וועט זיין, [אבער] 'ביז דערווייל' [קומט אויס] מ'וועט ליידן. האט ער געקלערט [שמא יש בידו עון בענין וידו אחזת בעקב עשו, שהרי] צדיקים זענען זיך אלעמאל חושד.

קסה

[וביאור הענין בזה, דהנה] די גמרא זאגט דאך^{טו} א כלל, [שהשביע הקב"ה את ישראל] שלא ידחקו את הקץ, 'טון' טאר מען צו דעם גארנישט, [נאר] מ'מוז האפן צום באשעפער, מ'שמועסט [שרין] נישט [פון] קיין פעולות [בידים, שזה ודאי אסור לעשות, נאר] אפילו תפלה יותר מדאי^{טז} [גם כן אסור], מ'טאר נישט אנשטרענגען [לעשות עניני הכרחיות על ידי השבעות וכדומה], נאר בעטן דעם באשעפער און טון די מעשים טובים וואס ס'ברענגט דערצו [באופן רוחני וסגולתי], און בלויז בטחון, שם ה' מבטחו.

^{טו} בגמרא כתובות (קיא.): השבעתי אתכם בנות ירושלם בצבאות או באילות השדה [אם תעירו ואם תעוררו] וגו' (שיר השירים ב. ד. ג. ה. ח. ד) וכו'. לכדרכי יוסי ברבי חנינא דאמר ג' שבועות הללו למה, אחת שלא יעלו ישראל בחומה [פירש"י: יחד ביד חזקה], ואחת שהשביע הקב"ה את ישראל שלא ימרדו באומות העולם, ואחת שהשביע הקב"ה את העובדי כוכבים שלא ישתעבדו בהן בישראל יותר מדאי וכו'. ורבי זירא מיבעי ליה לכדרכי לוי דאמר שש שבועות הללו למה [אם תעירו, ואם תעוררו, שתי שבועות בכל אחת], תלתא הני דאמרן, אינך שלא יגלו את הקץ [נביאים שביניהם], ושלא ידחקו את הקץ [בעונם. לישנא אחרינא, שלא ידחקו גרסינן, לשון דוחק וכו'], ושלא יגלו הסוד לעובדי כוכבים [אמרי לה סוד העבור, ואמרי לה סוד טעמי התורה]. ○ בצבאות או באילות השדה, אמר רבי אלעזר, אמר להם הקב"ה לישראל אם אתם מקיימין את השבועה מוטב, ואם לאו אני מתיר את בשרכם [לשון הפקר כעבאות וכאילות השדה].

^{טז} כן כתב ברש"י שם בביאור ענין שלא ידחקו הקץ, וז"ל: שלא ירבו בתחנונים על כך יותר מדאי. [וביאור הענין מבואר באורך ביואל משה, ובכמה דרושים, ואכמ"ל].

קסט

אָזוי ווי דאָ [ביי] יוֹסֵף הַצִּדִּיק, אָזוי ווי ער איז געקומען צו די בחינה אָזוי ווי ס'וועט אויסזען נאָך ביאת המשיח, דעמאלטס טאָר מען שוין נישט 'טון' גאָרנישט, האָט מען שוין נישט געטאָרט צולאָזן [בחינה הקודמת שהיתה בדרך השתדלות, כי בענינים דלעתיד] טאָר מען נישט 'טון' גאָרנישט [בידי אדם].

קע

יעקב אבינו האָט זיך חוּשֵׁד געווען, וְיָדוּ [אחזת] בַּעֲקֵב עֵשָׂו איז דאָך עס טייטש [שרומז] ער האָט אַרױפגעלייגט די האַנט [אז] ער זאָל נישט אויסלאָזן [אים צו] אויספאַרטיגן [לגמור מלכותו].

[ובאמת] דאָס איז דאָך אויך מן הַשָּׁמַיִם [מה שאחז יעקב בעקב עשו, און] ס'וועט אָזוי זיין טאָקע [שלא יספיק עשו לגמור מלכותו עד שבא יעקב ונוטלה].

נאָר ער האָט גערעכנט, צִדִּיקִים זענען זיך חוּשֵׁד, האָט ער גערעכנט אפשר איז דאָס אויך אַ פֻּעלער, [ווייל] מ'טאָר קיין האַנט נישט צולייגן צו דעם. דעם וואָס ס'איז תְּלוּי אין די גאָולה, מוז מען זיך אינגאנצן פאַרלאָזן אויפן באַשעפער, [ובידים מותרים לעשות] נאָר מַצּוֹת וּמַעֲשִׂים טוֹבִים, מ'טאָר דאָך נישט מאַכן קיין פֻּעולה בידי אדם, אַרױפלייגן אַ האַנט אפילו, בַּעֲקֵב עֵשָׂו, [וואָס] דעם ווייזט דאָך שלא תגמר מלכותו. על כל פנים האָט ער דאָך אַרױפגעלייגט אַ האַנט דערויף.

אַבער [באמת] דאָס איז געווען מן הַשָּׁמַיִם געווען, מ'האָט אָזוי געפירט [ליעקב במעי אמו], ער האָט נישט געהאָט קיין כֹּחַ [מעצמו לזה, איז] אין הכי נמי דאָס איז נישט געווען קיין עָוֶן נאָך, און דעם האָט גיקערט צום ענין [הגאולה המסובב כך מן השמים, און] מיט דעם האָט ער מַסִּיע געווען [בעשיית פועל דמיוני לזה].

אַבער 'ער' האָט [וידך] אַלץ חוּשֵׁד געווען, ווען ער האָט געזען [ברוח קדשו] די גרויסע צרות.

קעא

און בַּעוֹנוֹתֵינוּ הַרְבֵּים, מסתמא, אַז ער האָט געזען אַלעס, האָט ער געזען 'דאָס' אויכעט, די וואָס זענען דוּחַק אַת הֶקֶץ און די 'האַלטן אויף' די גאָולה, און 'די' רחמנא ליצלן האָבן אָנגעאַרבעט די אַלע צרות יִשְׂרָאֵל וואָס אידן זענען סױבל, בעונונו הרבים. דאָס איז בְּלִי שׁוּם סִפֵּק.

איבערדעם האָט ער דאָך מוֹרָא געהאַט [אז] אפשר האָט 'ער' אויך אַ פֻּעלער געטון [בענין כזה].

קעב

ס'שטייט דאָך [לך טו, יא] וַיֵּשֶׁב אַתָּם אַבְרָם, [ביי] אברהם אבינו. [ופירש רש"י^ע, שרמז בזה כי] אַז [אפילו] דער מֶלֶךְ הַמְּשִׁיחַ וועט קומען, אַז ער זאָל נישט קומען פאַר דער צייט, אברהם אבינו האָט אַוועקגעבלאָזן, אפילו פאַרן מֶלֶךְ הַמְּשִׁיחַ אַליין האָט ער אויכעט מוֹרָא געהאַט.

^ע ברש"י [לך לך שם]: וַיֵּשֶׁב. לשון נשיבה והפרחה וכו', רמז שיבא דוד בן ישי לכלותם, ואין מניחין אותו מן השמים, עד שיבא מלך המשיח.

ס'איז אן אַמַת (שהוא ענין שצריכין לפחדו מזה, מגודל חומר הדבר).

קעג

איבערדעם קאָן זיין, יעקב אבינו, האָט ער אַריינגעקלערט, - אַזוי ווי צדיקים זענען זיך אַלץ חוּשֶׁד, - [אז] אפשר איז 'דאָך' דאָ עפעס אַ שְׁמֵץ [מזה. אודאי] נישט אַזוי פונקטליך, [נאָר] ס'איז אויף אַן אַנדערן אופן, דער וַיְדוּ אַחֲזֵת בַּעֲקֵב עֵשָׂו. [אָבער] אפשר האָט ער עפעס צוגעדרוקט (יותר להכריחו, וואָס ס'איז) אַזוינס וואָס מ'טאַר נישט, און דעם איז גורם אַסאַך [צרות].

איבערדעם האָט ער אויף 'דעם' תְּשׁוּבָה געטון, ווען ער האָט געזען דעם גאַנצע הַשְׁתַּלְשֻׁלוֹת דאָ.

קער

ישוב קושיא יא

איבערדעם זאָגט דער זוהר הקדוש, וַיִּשְׁלַח פְּרַעֲה, [ווען] פרעה האָט געשיקט נאָך יוסף הצדיק, [איז געווען] וַיִּקְרָא אֶת יוֹסֵף, זה הקב"ה.

[דהנה] יוסף הצדיק האָט דאָך געוואוסט [אז] דאָ הייבט זיך אַן אַ גאַולֶה, האָט ער מוֹרָא געהאַט [לצאת מעצמה], ביז הָשֵׁם יִתְבָּרַךְ האָט אים נישט גערופן האָט ער מוֹרָא געהאַט צו גיין, [ולכן כתיב] וַיִּשְׁלַח פְּרַעֲה וַיִּקְרָא אֶת יוֹסֵף, זאָגט דער זוהר הקדוש [אז] הָשֵׁם יִתְבָּרַךְ האָט אים גערופן.

קעה

פרעה האָט טאַקע געשיקט נאָך אים, ער האָט אים אָנגעטראָגן גאָר, ער האָט עס אים אָנגעטראָגן 'קום אַרויס פון דער תְּפִיסָה'.

[אָבער] דאָס איז דאָך נישט טייטש געווען [בלויז] אַרויס פון דער תְּפִיסָה, [נאָר] דאָס איז טייטש אַרויס פונעם גְּלוּת, [ווייל] דאָס איז דאָך אַלעס [מקושר עם ענין הגלות והגאולה], דאָס האָט דאָך 'געוויזן' אויף דעם, ס'איז געווען אַ פּוֹעֵל דְּמִיּוּנִי [להגאולה שלימה, וואָס] דאָס איז טייטש אַרויס פונעם גְּלוּת.

[ועל כן יוסף הצדיק אף כששלח פרעה אחריו, חשש לנפשו ואמר בלבד] איך האָב מוֹרָא, [דאפילו ווען] די אומות הָעוֹלָם - די גוֹיִם - מעגן מיר זאָגן גיי אַרויס פונעם גלות [אסור גם כן לצאת, עד שסיכמו ויתנו רשות מן השמים^ט]. איבערדעם ער האָט געוואַרט [אז] 'הָשֵׁם יִתְבָּרַךְ' זאָל אים רופן. [און] ווען הָשֵׁם יִתְבָּרַךְ האָט אים גערופן, האָט ער געזאָגט היצט קען איך גיין.

קעי

איבערדעם זאָגט ער, דאָס זאָגט דער זוהר הקדוש [און ער] שטעלט עס אַריין אין פֿסוק. ס'שטייט וַיִּשְׁלַח פְּרַעֲה וַיִּקְרָא, פֿאַרװאָס זאָגט ער נישט 'לִקְרָא' אַת יוֹסֵף, [רק כתיב] וַיִּשְׁלַח פְּרַעֲה און נאָכאַמאַל וַיִּקְרָא אֶת יוֹסֵף. זאָגט דער זוהר הקדוש, ווייסטו וואָס דאָס איז פֿשֵׁט, נישט 'פְּרַעֲה' האָט אים [גערופן], פרעה האָט טאַקע געשיקט נאָך אים, נאָר הָשֵׁם יִתְבָּרַךְ [קרא ליוסף, וכשם שנאמר התם] 'וַיִּקְרָא' אַל מֹשֶׁה [דקאי על הקב"ה].

^ט כמו שמבאר רבינו באורך בויזאל משה דאפילו אם האומות הם מציעין מעצמם חירות לישראל, ואפילו אם מכריחין אותו לכך, הוא גם כן בכל שבועת דחיקת הקץ, שאסור לקבל זאת, והשבענו על זה מהקב"ה.

קעז

קאָן זיין אין וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה לִיגַט נֶאֱךָ עֲפַעס.
וואָרן דער גּוֹאֵל הָעֵתִיד וועט זיין מֹשֶׁה רַבִּינוּ וועט זיין דער גּוֹאֵל, מַה שֶּׁהָיָה הוּא שִׁיְהִיָּה (קהלת א, ט) [ראשי תיבות 'משה'], שטייט אין זוהר הקדוש^ט, ער וועט זיין דער גּוֹאֵל.
דער מדרש זאָגט אויך אַזוי, [אז] ער וועט זיין דער גּוֹאֵל הָעֵתִיד.
איי ס'שטייט דאָך דוּד, דאָס פאַרענטפערט שוין דער אור החיים הקדוש^{סא} אַז בייַדע אינאיינעם.
על כל פנים מֹשֶׁה רַבִּינוּ וועט זיין דער גּוֹאֵל הָעֵתִיד.

קעח

דאָס איז דער פֿשט, דאָס מיינט טאַקע דער זוהר הקדוש, דאָ שטייט וַיִּקְרָא אֶת יוֹסֵף [והוא כדכתיב התם] וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה.
ווייל דאָס ווייזט דאָך אויף שפּעטער, אַזוי ווי דעמאָלטס איז געווען וַיִּקְרָא אֶת יוֹסֵף, און ביי די גאָנלע הָעֵתִידָה [הסימן והמבחן הוא כן] דעמאָלטס וועל מיר וויסן [שהוא הגאולה האמיתית] אַז ס'וועט זיין וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה, אַז דער בּוֹרָא פֿל עוֹלָמִים וועט אָנרופֿן, מֹשֶׁה רַבִּינוּ וועט קומען, ער וועט זיין און ער וועט קומען, [דעמאָלטס] וועלמיר וויסן דאָס איז דער גּוֹאֵל הָאֱמֶתִי.

קעט

[אָבער] ביז דערווייל, טאָר מען זיך נישט רירן [אַליין], און מ'טאָר נישט גלייבן [בשום ענין של גאולה בידי אדם]. חס ושלום מ'טאָר נישט קיין האַנט צורירן ביז דערווייל, [ווייל] דאָס איז גוֹרֵם פֿל הַצָּרוֹת, [און] דאָס איז דער מקור פונעם כִּפְיָה און פונעם מִינּוּת אַליין, אַז מ'רירט צו אַ האַנט צו דעם.

קפ

יעקב אבינו איז געווען ביי זיך ריין אַלדינגס, [נאָך] אַף על פי כן האָט ער דאָ 'דאָך' אַריינגעקלערט אולי [יש בידי עון, ווען] ער האָט געזען די שוועריקייטן, אולי אולי, אַז ס'איז געווען דורך די גרויסע הַשְׁתּוֹקָקוֹת, [ווען] זיי האָבן זיך דאָך געשלאָגן, זי רצה להרוג את זה, עָשׂוּ מִיט יַעֲקֹב'ן במעי אמן.

^ט זוהר הק' פנחס (רע"מ דף רמו.) וכי תצא (רע"מ דף רפ.) מבואר שמושה רבינו יהיה הגואל [ונכמו שמציין רבינו ביוואל משה (א, לו)]. ובזוהר הק' (משפטים קכ.) ובתיקוני זוהר (דף קיב.) איתא דזה נרמז בראשי תיבות הפסוק (קהלת א, ט) מַה שֶּׁהָיָה הוּא שִׁיְהִיָּה, דהוא ראשי תיבות 'משה'.

ויעיין בדברים רבה (ט, ט): אמר ליה [הקב"ה למשה], חייך, בעולם הזה הנהגת את כְּנִי, אף לעתיד לבא על ידיך אני מנהיג אותך. מנין, שנאמר (ישעי' סג, יא) יִזְכֹּר יְמֵי עוֹלָם מֹשֶׁה עַמּוֹ.

^{סא} באור החיים הק' (ויחי מט, יא): ולא יקשה בענין שאנו מחלקים דברי הכתוב, חלק בימי משה וחלק בימי המשיח. כי הלא ידעת דברי זוהר הקדוש כי משה הוא הגואל אשר גאל את אבותינו, הוא יגאל אותנו וישיב בנים לגבולם, דכתיב (קהלת א, ט) מַה שֶּׁהָיָה הוּא שִׁיְהִיָּה, ראשי תיבות 'משה'. ○ ולא יקשה בענין דבר זה, באומרן הלא מלך המשיח משבט יהודה מזרעו של דוד המלך ע"ה, ויש אומרים דוד עצמו מלך המשיח, דכתיב (יחזקאל לו, כד) וְעָבַד דָּוִד מֶלֶךְ עֲלֵיהֶם, כמשמעו, ואם כן היאך אנו אומרים שהוא משה הבא משבט לוי. ○ יש לך לדעת, כי בחינת נשמת משה ע"ה, היא כלולה מ"ב שבטי ישראל, כי כל הס' ריבוא היו ענפיה ע"ה, וענף שבטו של דוד במשה הוא, ולזה תמצאנו בארץ מדבר שהיה מלך וכהן ולוי ונביא וחכם וגבור, שהיה כולל כל הענפים שבקדושה. ולעתיד לבא תתגלה בעולם שורש המלכות שבמשה, שהוא עצמו מלך המשיח, והוא דוד, והוא ינון ושלילה. [ועיין בזה ביוואל משה (א, לו)].

אָזוי זאָגט דאָך דער מדרש²⁰, דער ס"מ [שרו של עשו] האָט אים געוואָלט הַרְגֵנען [ליעקב], און דער מלאך מיכאל האָט דאָך געוואָלט דעם ס"מ הַרְגֵנען, אָזוי ווי דער מדרש זאָגט דאָך דאָרט, ביז מ'האָט זיי אויסגעגלייכט [על ידי שהושיב הקב"ה בתי דינים ביניהם].

על כל פנים יהיה איך שיהיה, על כל פנים דער סוף איז געווען אַז וְיָדוּ אַחֲזָת בַּעֲקֵב יַעֲשֹׂו, [שבזה נרמז ענין הגאולה, ווי] ער האָט געוויזן דעם הַגְמֹן, ער האָט אים אויפגעשריבן וְיָדוּ אַחֲזָת.

קפא

קאָן זיין [דעם וואָס] ער האָט געפרעגט מי תופס המלכות אחרינו, קאָן זיין דאָס איז אויך דער פֿשט, ער האָט אים געוויזן וְיָדוּ אַחֲזָת בַּעֲקֵב יַעֲשֹׂו, ער זאָל אָנקוקן 'ווען' יעקב אבינו וועט זיך אָנרופן.

[וכדכתיב] יִגַּל יַעֲקֹב יִשְׁמַח יִשְׂרָאֵל (תהלים יד, ו), זאָגט דאָך דער מדרש²¹ [ווייל] יַעֲקֹב אָבִינו שפירט [צערם של ישראל בגלות, ולכן] ער וועט דאָס ערשטע נַתְגַּלָּה ווערן פון אַלע אַבוֹת. [ולכן בפסוק] מִי יִתֵּן מַצִּיּוֹן יִשׁוּעַת יִשְׂרָאֵל (שם), ס'שטייט יִגַּל יַעֲקֹב, לא נאמר יגל יַצְחָק אָדער יגל אַבְרָהָם, נאָר יִגַּל יַעֲקֹב, [ווייל] דאָס ערשטע וועט ער אָפיר קומען. ווייל ס'איז יָדוּ אַחֲזָת בַּעֲקֵב יַעֲשֹׂו, קען זיין פאַרוואָס [טאָקע], ווייל ביי אים וועט זיך אָנהייבן די גאָולה.

[וממילא קען זיין] 'דאָס' האָט מען געוויזן פאַר דעם הַגְמֹן, [כששאל] מי תופס המלכות אחרינו, האָט מען אים געוויזן אויפן פאַפיר, - אָזוי ווי דער נזר הקודש זאָגט [אז] מ'קען נישט זאָגן מיטן מויל, - און דאָס וועט ברענגען, דאָס איז דער תְּכֵלִית, דאָס וועט ברענגען [די גאולה], דאָס איז דער תְּכֵלִית.

און דאָס האָט דער בורא כל עולמים געענטפערט [כשאמרו לו המלאכים מָה חָטָא, אמר להם בַּפֶּסֶן עָקֵב אֶת אָחִיו, כדי שישבו המלאכים שלא היה בזה חטא]²². [דבאמת] דאָס איז אַלעס געווען [דורך] נבואה מיט רוח הקודש [מה שאחז יעקב בעקב עשו, והיה 'מן השמים', ולא היה שום חטא בדבר].

²⁰ בילקוט שמעוני (רמז ק): וַיִּתְרַצֵּוּ הַבָּנִים בְּקִרְבָּה (תולדות כה, כב), שהיו חולקין בשביל העולם הזה והעולם הבא. באותה שעה רצה ס"מ להרוג יעקב במעי אמו, אלא שעמד מיכאל כנגדו. באותה שעה עמד מיכאל ורצה לשרוף לס"מ, עד שהושיב הקב"ה בתי דינים ביניהן.

ועיין עוד בכרasmית רבה (סג, ו): וַיִּתְרַצֵּוּ הַבָּנִים בְּקִרְבָּה, רבי יוחנן וריש לקיש, רבי יוחנן אמר זה רץ להרוג את זה, וזה רץ להרוג את זה. ריש לקיש אמר זה מתיר ציווי של זה, וזה מתיר ציווי של זה. ○ רבי ברכיה בשם רבי לוי, שלא תאמר משיצא ממעי אמו נודווג לו, אלא עד שהוא במעי אמו זירתייה מתוחה לקבליה, הדא הוא דכתיב (תהלים נח, ד) זָרוּ רַשְׁעִים מִרְחֵם.

²¹ במדרש תהלים (מזמור יד): יִגַּל יַעֲקֹב יִשְׁמַח יִשְׂרָאֵל (שם, ו). יגל 'אברהם' ישמח 'יצחק' אין כתיב כאן, אלא יעקב. למה, לפי שיעקב שמח מכל האבות. אמר רבי שמעון בן לקיש, בשעה שישאל חוטאין מרגיש יעקב ממערת המכפלה, שנאמר (הושע ה, ג) כִּי עָתָה הִזְנִיתָ אֶפְרַיִם נְטִמָּא יִשְׂרָאֵל. וכן לכשתבוא השמחה לישראל, שמח יעקב מכל האבות, לפי שהוא מזומן לסעודה, שנאמר (ישעי' מח, יב) שָׁמַע אֵלֵי יַעֲקֹב וַיִּשְׁאַל מִקְרָאִי, מהו מקוראי, מזומני וכו'. ורב אמר, משל למי שמשיא את בתו, מי שמח, אלא אביה של כלה, שנאמר (ישעי' כט, כב) לִכְן כָּה אָמַר ה' אֵל בֵּית יַעֲקֹב. הוי אומר, כשתבוא הגאולה לישראל, יעקב שמח בה מכל האבות, לכן נאמר יִגַּל יַעֲקֹב יִשְׁמַח יִשְׂרָאֵל.

²² וכמבואר בסוף דברי המדרש הנזכר (המובא לעיל בהערה כד).

קפב

בענין נם חנוכה, ונוסח על הנסים

[והנה כמו כן היה] דאָס גאַנצע נס חנוכה. [שהחשמונאים ראו ברוח קדשם שהסכימו מן השמים שילחמו, ולא נלחמו מעצמם].

קפג

ביאור הלשון 'ואתה' ברחמיך הרבים עמדת להם

[וכמו שאומרים] 'ואתה' ברחמיך הרבים עמדת להם, מילא [לכאורה] מ'שמועסט דאָך [גם עד עתה] פון בורא כל עולמים, [ואם כן] וואָס זאָגט ער עפעס 'ואתה' ברחמיך הרבים, מ'זאָגט דאָך אנהייב [על הנסים וכו'] 'שעשית' [לאבותינו], וואָס איז דער ואתה. [אמנם הכוונה] ס'איז 'נאָר' טאָקע געווען ואתה, מ'האָט נישט געטון גארנישט ביז השם יתברך האָט נישט געהייסן, טאָקע די כהנים, אפילו די אלע מלחמות [שעשו בידי אדם, הוא רק וייל] זיי זענען געווען בעלי רוח הקודש האמתיים זענען זיי געווען, [און] אלעס איז געווען, ברוח הקודש איז געווען דער גאנצער נס חנוכה, מיט אלע ענינים [שעשו החשמונאים הצדיקים].

קפד

מ'איז אויפגעשטאנען להשפיקם תורתך ולהעבירם מעל חקי רצונך, דאָ איז אויך געווען רחמנא ליצלן איז געווען א גאנצע שפחת התורה, בעונינו הרבים.

קפה

ביאור הלשון להשפיקם תורתך (באופן ראשון)

[דהנה לכאורה יש להבין] וואָס איז דער להשפיקם תורתך, מ'קאָן [דען מאַכן יענעם] פאָרגעסן? אויף א זאך וואָס ס'איז ממילא, וואָס קאָן מען 'טון' צו דעם.

קפו

נאָר מלכות יון ברענגען דאָך אריין שכליות [של חכמות חיצוניות] מיט אפיקורסות מיט מינות, [וואָס דורכדעם] זאָגט מען שלעכטע פשטים אין די תורה הקדושה, [וזה גורם] אַז ס'ווערט נשפח דער גאנצער דרך התורה [האמתית, אַז] אפילו מ'לערנט די תורה, [אַבער] ס'איז נשפח דער דרך האמת [שבתורה].

קפז

ביאור הלשון להשפיקם תורתך (באופן שני)

[ווער נרמז בזה כי] אויף 'די' דרכים וואָס מ'לערנט דארטן וואו ס'איז געמישט מיט דעות נפסדות, דארף מען פאָסטן נישט נאָר הונדערט תעניתים אַז מ'זאָל עס פאָרגעסן, דארף מען דאָס 'לערנען' אויך פאָרגעסן.

קפח

אויף גמרא בכלל האָט ער [רבי זירא] געפאָסט הונדערט תעניתים. אָבער 'די' תורה וואָס 'זיי' לערנען, רחמנא ליצלן די וואָס זיי מישן אויס זייערע דרכים מיט תורה צוזאמען, דאָס איז דאָס אַרגסטע!
און [אַז] מ'שטעלט אריין שלעכטע דרכים 'אין' די תורה, [איז] אפילו ער וויל דערנאָך 'לערנען גוט', איז עס מטריד!

און ס'האט גארנישט קיין שיעור וואָס מ'ברויך [אלץ פאסטן] אז מ'זאל פארגעסן ידעם'.

קפט

דאָס איז דאָס גאַנצע [מכוון פון די יונגים געווען], פֿשעמדה מלכות יון הרשעה מיט זייערע דרכים, איז אויסגעקומען דער חשבון [אז] ס'זאל זיין 'להשפּיחם' תורתך, מ'זאל 'מוזן' פארגעסן.

קצ

אָבער דער בוראָ כל עולמים האָט געהאַלפֿן אליין, און ער האָט זיי מציל געווען [מידם], און מ'האָט זיך מתגבר געווען אויף זיי.

דער בוראָ כל עולמים האָט געהאַלפֿן, און ס'איז נתגלה געוואָרן דער דרך האַמתי אין די תורה הקדושה, און דער קיום התורה, [און] דורכדעם איז אַרויסגעקומען די ישועה שלימה איז דורכדעם אַרויסגעקומען^{פ"ה}.

קצא

המשך ישוב הקושיות בפרשת מקץ

ישוב קושיא א

איבערדעם הייבט ער אָן 'ויהי מקץ, ויהי' איז לשון שמחה און לשון אָבל (כדלעיל בקושיא א). וואָרן דאָ איז דאָך נכלל אין דער פרשה [הפועל דמיוני] פון די אלע גאולות [שעל זה רומז הלשון שמחה] מיט די אלע גלות'ער [שעל זה רומז הלשון צער ואבל]. און יעקב אבינו האָט דאָך דאָס באַפוילן, [דעם] וְשַׁלַּח לָכֶם [את אחיכם אחר] און פֿאַשר שְׂכֵלְתִי שְׂכֵלְתִי, די אלע חורבנות, ביי דעם שליחות וואָס זיי זענען געגאַנגען לִפְנֵי הָאֵשׁ, וואָס זיי זענען געגאַנגען אַהִין [לגלות מצרים], און דערנאָך וואָס ס'איז געוואָרן [שהתחיל הגלות מצרים והגאולה מהגלות], ליגט דאָך אַלעס [דעריין], אין דעם ליגט אַלעס [הגליות והגאולות].

קצב

אַז מ'האָט דאָרט אָנגעקוקט די צרות, איז גענוג אָבל. מ'האָט אָבער געזען [אויך] די שמחה ווען דער בוראָ כל עולמים וועט העלפֿן אידן [בהגאולה שלימה, וואָס] דאָס האָט דאָך קיין שיעור און קיין ערך נישט.

אפילו^{פ"ה} די פריערדיגע גאולות, אַלעס איז דאָך געוועזן אַ יום שְׁשׁוֹן וְשִׁמְחָה, [וכדכתיב בנס פורים] (אסתר ט, טז) לַיְהִינָדִים הַיְּתָה אוֹרָה וְשִׁמְחָה וְשְׂשׂוֹן, [וכן] ס'איז געווען אַ גרויסער שְׁמִחָה וְשְׂשׂוֹן דער נס חנוכה, מ'האָט [עס] קובע געווען בְּהִלָּל וּבְהוֹדָאָה^{ט"ו}, און ס'איז אויכעט געווען יְמֵי שְׁמִחָה^{פ"ה}. אָבער ס'איז נישט מְדַמָּה צו זיין [צו] די שְׁמִחָה

^{פ"ה} וכמבואר בבני יששכר, שהנס חנוכה היתה חינוך והרגל לגאולה העתיד, וכמבואר בתנחומא שעל זה נאמר עֲרַכְתִּי נֵר לְמִשְׁיַחִי (וכמובא להלן בהערה צ).

^{ט"ו} פירוש: הגם, כאַטש.

^{ט"ז} כלשון הגמרא (שבת כא:): לשנה אחרת קבעום ועשאום ימים טובים בהלל והודאה.

^{פ"ה} כלשון הרמב"ם (חנוכה ג, ג): ומפני זה התקינו חכמים שבאותו הדור שיהיו שמונת הימים האלו שתחלתן מליל חמשה ועשרים בכסלו ימי שמחה והלל וכו'.

וואָס ס'וועט זיין ביי די גאָולה העתידה, [כשיתקיים הכתוב] עוד ישמע בערי יהודה קול ששון וקול שמחה (ירמ' לג, י-א), דעס ווען ס'וועט נאָר מקוים ווערן.

קצנ

דער ויהי 'מקץ' (הוא רומז) ביז צום 'קץ' (הגאולה העתידה).

האָבן זיי געזען ויהי, צוויי [בחינות], אין ויהי, דעס ווייזט אויף אויף שמחה און אויף אַבֿל, ווייל זיי האָבן געזען שמחה און אַבֿל, ביידע אינאיינעם, [אלעס] וואָס ס'וועט זיך דורכריקן, וואָס ס'וועט דורכגיין דורכדעם, אזוי ווי די גמרא זאָגט אין מגילה^א [אז] דאָס ווייזט אויף צוויי [בחינות הללו, והיינו] אַמאָל אזוי און אַמאָל אזוי, [ובכאן] ער האָט זיי געוויזן ביידע [בחינות], וואָרן ס'האָט זיך אָנגעהויבן דער שורש [הגליות והגאולת] פונעם מקץ.

קצר

ברכת הקודש

דער בורא פֿל עולמים זאל העלפן:

[ס'זאל זיין] שוין גענוג געווען [דער צער וחושך, און ס'זאל שוין זיין] קץ שם לחשך. [דער חושך וואָס] אידן האָבן סובל געווען .. דעס ביטערע שפלות, [וואָס] מ'גייט מיט פֿארשטאָפטע אויגן, מיט פֿארשטאָפטע הערצער.

דער בורא עולם זאל העלפן:

מ'זאל מיר שוין זוכה זיין אין די רעכטע^{פט} ימי שמחה. ס'זאל טאָקע קומען דער זמן פון שמחה ויששון, די גאולה שלימה ואמתית. ס'זאל נתעורר ווערן [על ידי כח נר חנוכה, וכמו שדרשו בפסוק] עֲרַכְתִּי נֵר לְמִשְׁחִי^צ.

מ'זאל במהרה זוכה זיין צו זען די גאולה שלימה.

מ'זאל מיר זוכה זיין צו דערלעבן צו זען.

ס'זאל זיין נגילה ונשמחה בישועתך, מ'זאל זיך פרייען מיט ישועת השם ותברך. מ'זאל נישט חלילה נדחה ווערן.

מ'זאל מיר זוכה זיין צו די ישועה שלימה, בהתרוֹממות קרן התורה וישׂראל, ובהתגלות כבוד שמים עלינו, במהרה בימינו אמן.

^ט פירוש: ריכטיגע.

^צ בתנחומא תצוה (סימן ח): אמר ליה הקב"ה למשה, אמור להם לישראל, בני, בעולם הזה הייתם זקוקים לאור בית המקדש ומדליקים נרות בתוכו, אבל לעולם הבא בזכות 'אותו הנר' אני מביא לכם מלך המשיח שהוא משול כנר, שנאמר (תהלים קלב, יז) שם אצמיח קרן לְדוֹד עֲרַכְתִּי נֵר לְמִשְׁחִי. ובשמות רבה (אמור לא, יא): אמר רבי חנין, בזכות להעֵלֶת נֵר תָּמִיד, אתם זוכים להקביל פני נרו של מלך המשיח. מה טעם, שם אצמיח קרן לְדוֹד וגו', ואומר (תהלים קכב, א) שִׁמְחֵתִי בְּאִמְרִים לִי בֵּית ה' נֵלֶךְ. והא דקאי על נרות חנוכה, כן ביאר בבני יששכר (כסלו טבת ב, טז, ועוד).